insancıl Aylık Kültür Sanat Dergisi

Sayı 358 - Mayıs 2020

Salgın (Kovid-19 virüs) nedeniyle dergimiz dijital ortam için hazırlanmıştır.

İnsancıl
Aylık Kültür Sanat Dergisi

Sayı: 358

Mayıs 2020

ISSN 1300-4158

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Teknik Hazırlık Tasarım
Hüray KILIÇ

Düzelti
Özden ÖZÜTEMİZ

İletişim

(0212) 249 80 19

e-posta

insancildergisi@hotmail.com

www.insancil.com

Kumrulu Yokuşu Sk.
Yıldırımakın Apt. No:8
Da.:11 Cihangir-Beyoğlu
İstanbul

İnsancıl
hakemli bir dergidir.

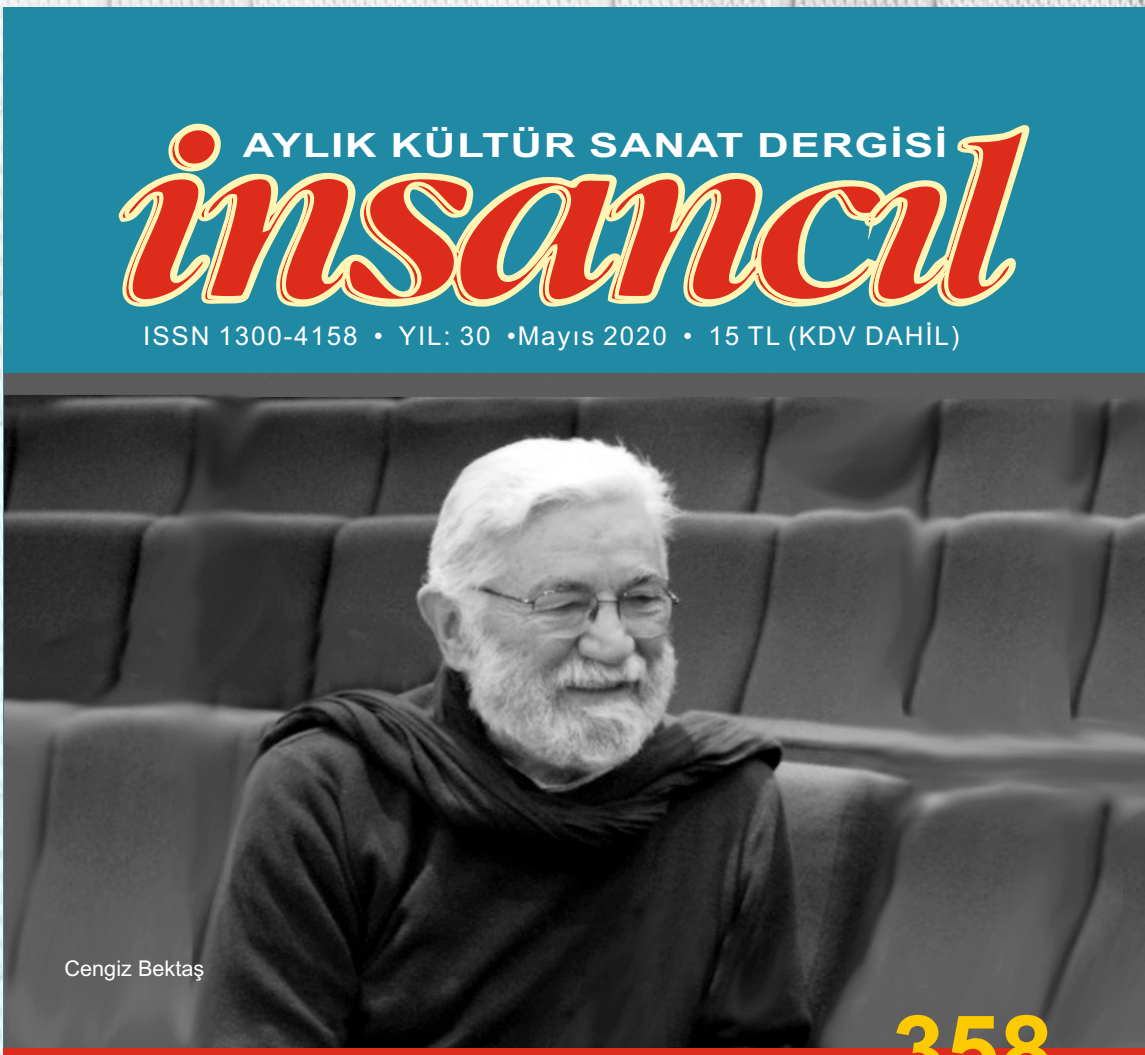

1 MAYIS EMEK ve DAYANIŞMA GÜNÜ KUTLU OLSUN...

- Felsefenin Gör Dediği: Felsefe Tarihi: Antropontolojik Okuma 47
- Kapital'in Mantığı üstüne
- Estetik Katagoriler
- Bir Dünya Yazarı Stefan Zweig
- Hep Yolda
- 2018-2019 Tiyatro sezonundan seçme oyunlar
- Küçük Bir Kız...

YILDIZ GÜNCESİ'nde

- Elli yıllık yazın yaşamımda böyle saygısızlık görmedim
- İstanbul Şehir Tiyatroları
- CHP Sosyal Demokrat mı?
- İnkılâp Yayınevi dolayısıyla
- Dinlenme gereksinimi
- Sayrılarevinde... omuz omuza...
- Seminerler ertelendi
- Ölüm kalım savaşı başladı

KAPAK KONUSU

Cengiz BEKTAŞ (1934 - 2020)

Kendi Kaleminden (İnsancıl dergisi Ocak 2013 / Sayı 270-Ben Kimim yazısından)

(…) Dokuzuncu kardeş olarak doğmuşum. Denizli'de 1934'te Kasım ayının 26'sında. Bana ölen ağabeyimin "Han"ını kaldırıp Cengiz adını vermişler. Demek ki ben başkasının adını taşıyorum.

Babam okuma yazma bilmezdi. Annem, ana karnında öksüz kalmış, öğretmen olacakken son sınıftan alınıp evlendirilmiş. Babama adını, sayıları yazmayı o öğretmiş. Anamın okuma yazma bilmesinin anlamını, 1927 sayımında ülkemizde okuma yazma bilen kadın sayısının yalnızca 267 olduğunu öğrendiğimde kavradım.

İlkokulda çalışkan bir çocuktum. (…) Ekmek karnesiyle, Amerikan beziyle büyüdüm. Babam ayakkabılarımın delik oluşuna aldırmazdı ama yoksul ilkokul çocuklarını doyururdu.

Ağabeylerimin öğrenimi nedeniyle İstanbul'da bir ev açılınca ben de onlara katıldım. İlkokulun son sınıfını Şehzadebaşı'ndaki 56. İlkokul'da okudum. Sınıf birincisiydim. Bildiğini bilen bir çocuktum.

(...) Ortaokulu, liseyi İstanbul Erkek Lisesinde okudum. Liseye geldiğimde ağabeylerimin öğrenimleri bitmişti. Denizli'ye dönülecekti. Ben dönmeyeceğimi söyledim. On beş yaşındaydım. Ağabeylerim bunun olamayacağını söylediler. Babam benden yana oldu. Dul bir hanımın evindeki bir odaya yerleştim.

(...) Ortaokulda, lisede her karnede "iftihar"a geçtim, son yılın son karnesi dışında. O dönem matematik öğretmenimiz *Fazıl Say* (Besteci Fazıl Say'ın dedesi) ölmüştü. Beni kendi oğlu gibi severdi... Tabutu okula getirdiler tören için. Töreni de bana yönettirdiler. Çok etkilendim. Bir tür bunalımdı bu.

İlk şiirimi şiir yazmak için yazmadım. Lise iki de ya da üçteydim. Bizi Dolmabahçe'deki hava gazı üretim yerine götürdüler. Ocağa kömür atan işçiyi gördüğümde içimde bir şeyler çatıştı. (O Sıralarda okulda çıkardığım duvar gazetesinde bir yazı 'elma' sözcüğüyle bitiyordu. Elma kırmızı olur... indirttiler gazeteyi... Neyse ki ileriye gitmediler.) Şiirle dile getirmeye çalıştım ocakçıyı. Dilediğim gibi başaramadım. (...) Her yıl ya yurt dışına gittim ya da Anadolu'ya. Babam hep destekledi beni. On beş yaşımdan beri hiçbir işime kimse karışamadı.

Lisedeki arkadaşlıklarım bugün de sürer. *Adnan Özyalçıner, Konur Ertop, Önay Sözer, Kema*l'i *(Özer)* yitirdik... Yazın alanından olanlar...

Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde (bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Münih Teknik Üniversitesinde okudum. Mimar oldum. Akademide sevilendim. Münih'e sevdiğimin ardından gittim. Orada Münih Teknik Üniversitesinde sınav verip üst sınıfa geçtim. Böylece bir yıl kazandım. Almanya'da iki yarışmada ödül aldım. Sakallı Türk Mimar diye bilinir oldum. Arkadaşlarla orada da dergi çıkardık: *Dilmaç.* İlk şiirimi de orada yayınladım. O sırada *Fazıl Hüsnü Dağlarca "Türkçe"* dergisini çıkarıyordu. Ona da bir şiir yolladım. Yayınladı bir de betik yazdı...

ODTÜ'nce çağırıldım. Döndüm, Ankara'ya yerleştim. İlk betiğimi *Salim Şengil*, Dost Yayınları arasında yayınladı. İkinci betiğimi de o yayınladı. *Akdeniz.* Üçüncü betiğim denemelerdi: *Mimarlıkta Eleştiri.* Türk Dil Kurumu ödülünü aldı... Sonra İstanbul'da Cem Yayınevinde yayınlamaya başladım. Bu gün 20 şiir betiğim var.

Önemsediğim şiir ödülleri, mimarlık ödülleri aldım. (Uluslararası ödüller de...)

(...) 12 Mart'da adımdan, yapıtlarımdan söz edilmesi önlendi. 12 Eylül'de bir süre yurt dışında zorunlu olarak kaldım. Sonra da düşünceyi dile getirme özgürlüğünü savunduğum için dört yıl yargılandım. Bir yargıda, soruları yanıtladıktan sonra çıkarken savcı sordu: Siz "Kimin Bu Sokaklar Alanlar, Kentler betiğinin yazarı mısınız?", "Evet" dedim. "Saygılar sunarım!" dedi.

Ben benim kim olduğumu biliyorum.

Kimileri beni önce ozan olarak tanıyor. Kimileri de önce mimar...

Ben Cumhuriyetin, demokrasinin değerini bilen, tüm yaşamımda din, dil, renk, soy ayrımı bilmemiş biriyim.

İÇİNDEKİLER

Günova SEPİN	Cengiz Bektaş (Şiir)	1
Betül ÇOTUKSÖKEN	Felsefenin Gör Dediği: Felsefe Tarihi: Antropontolojik Okuma 47	2
Yusuf ÇOTUKSÖKEN	Bağışla Bizi Dünyamız (Şiir)	6
Adnan ÖZTEL	Kapital'in Mantığı ve Cengiz Gündoğdu Üstüne Bir Değerlendirme	7
Sadife İLEN LİMA	Düşün (Şiir)	21
Hasan AKARSU	Estetik Katagoriler	22
Neriman ÇELİK	Bir Dünya Yazarı Olan Stefan Zweig'ın Yaşam Öyküsü (2)	24
Hüseyin KANDİL	Türkü Yürekli Kıza (Şiir)	30
Berrin TAŞ	Hep Yolda	31
A. Didem USLU	2018-2019 Tiyatro Sezonundan seçme oyunlar (1)	36
H. Nur BEYAZ ERKIZAN	Bir Küçük Kız... Maydonoz ve Gerisi	42
Asım ÖZTÜRK	Gerçekçiliğin estetik boyutlarda yeniden yaratılmasıdır şiir	45
M. Güner DEMİRAY	Virüs ve Akıl (Şiir)	48
Müyesser KARAİBRAHİM	Nusret Fişek Kalpaksız Bir Kuvayi Milliyeci	49
Leyla CİVİL ASLAN	Aşkın Bedeli (Öykü)	50
	İnsancıl'a Mektup	56
	Basından	58
Cengiz GÜNDOĞDU	Yıldız Güncesi	59

Cengiz Bektaş

İyi yaşadı Cengiz Bektaş
Güzel yaşadı!
Saman kâğıda da yazdı
Birinci hamura da;
Kumla demirle
Taşla yazdı.
Bitmeyecek şu Anadolu'nun
Tükenmez kalemiydi.
Ve her gün
Ve hep
Ve yine
Kemerlerle uyakları
Taşlarla sözcükleri
Karıştırırdı.
Kuzgun kara ovalara indiğinde
Çöple çamurun hikâyesi başlar
Sazlar, huğ evleri
Kıl çadırlar
Hep başka konuşurlar.
Güzel yaşadı Cengiz Bektaş
Kulübeyle gökdelenlerin
Lahitle piramitlerin
Dağlarla kentlerin arasında
Şiirli yaşadı
Mavi bir mermer gibi

Günova SEPİN

Felsefenin Gör Dediği:

Felsefe Tarihi: Antropontolojik Okuma 47*

Betül ÇOTUKSÖKEN**

Felsefe düşünme, bilme ve yaşama yolu olarak kendini gösterir. Bu saptamayla koşutluk içinde felsefi düşünceler, felsefi bilgiler, felsefi ilkeler olarak bir bakıma somutlaşır. “Düşünceler”, “bilgiler”, “ilkeler” toplamı olarak felsefe, insan-dünya-bilgi/bilgi olmayan ilişkisine yöneliktir; bu üçlü arasındaki ilişkileri anlamaya çalışır. Felsefece görmenin bu üçlü arasındaki ilişkide somutlaşması, felsefe tarihinin tanıklığında açıkça kendini gösterir. Felsefe baştan beri bir görme biçimi olarak bu üçlü arasındaki ilişkiye yöneliktir; bu üçlü arasındaki ilişkilerden doğar.

Eskiçağ filozoflarından günümüze tüm filozofların “felsefece düşünmeleri”, “felsefece bilmeleri” ve “felsefece yaşamaları” da bir bütünlük oluşturur. İnsanın bir bakıma öncelikli olarak bilgiyle hesaplaşması, ardından da bilmeyle eyleme arasındaki ilişkilere yönelmesi, felsefeyle ilgi kuran herkesin kolaylıkla keşfedebileceği bir durumdur. Filozof, varlık ilgilerinin zenginliğini çoğun öncelikli olarak nesneleştirdikleriyle somutlaştırırken, örtük ya da açık olarak, kendisiyle olan ilişkisine, “başka”yla olan ilişkisine yöneltir. İnsan ya da insan olmayan her türlü “başka” onun ilgi alanındadır. Filozofun nesneleştirilen varolana yönelik ilgisi; davranışlar, eylemler ve ilişkilerle bağlantılı olduğunda, o artık yaşama dünyasının içindedir. Çünkü yaşama dünyası davranışlar, eylemler, ilişkiler toplamıdır ve filozof da tekil durumlar içinde algıladığı insan davranışını, insan eylemini ve insan ilişkilerini yine tekil duruşlarla karşılar. Yaşama dünyası iç içe giren durumlar toplamıdır; filozof bu durumlar toplamı karşısında sürekli olarak duruşlar geliştirir. Aslında her insan için bu belirlemeler yapılabilir; ancak filozofun farkı, karşılaştığı durumlar karşısında duruş ya da duruşlar geliştirmesinin hesabını vermesindedir; filozof, onları ve aralarındaki ilişkileri merak eder, nesneleştirir, mercek altına alır ve bu bağlamda düşünceler, bilgiler, ilkeler oluşturur.

İnsan dünyasını, öteki adıyla yaşama dünyasını konu edinen, tüm varlık ilgilerini burada yoğunlaştıran insanın, kendinden yola çıkmasından başka çaresi yoktur. Dünyaya katıldığı andan itibaren bilgi-bilgi olmayanı, deneyimlerini belleğinde biriktiren ve her bilinçli ya da bilinçsiz tepki verişinde bu birikimden yararlanan insan, tekil-tümel geriliminde, başka bir deyişle, yaşadıklarıyla kavramsallaştırdıkları arasında kalan insan tekil duruşlar toplamının öznesi olarak, çoğul durumlar karşısındadır; onlarla sürekli olarak karşılaşır ve yine sürekli olarak karşılaştırmalar yapar. Kendinde insan oluşun, yaşama dünyası karşısında arada olmanın bütün gereklerini bir bakıma yerine getiren özne olarak filozof, düşünmesiyle, bilmesiyle, eylem alanının öznesi olmasıyla bağlantılı olarak ilke ya da ilkeler toplamı oluşturmasıyla, aslında kendisi olur; onun

bütün varoluşu bu bağlantılar arasında, bağlantılar içinde ortaya çıkar. “Şimdiye değin yaptığımız çözümlemelerin ortak paydasında ne var?” sorusunu tam da burada sorabiliriz: Filozofun yalnızca düşünmekle, bilmeyi amaçlamakla, yaşamakla yetinmediği; onun kendisi ve kendisiyle olan ilişkisi de içinde olmak üzere, düşünme-bilme ağını yaşama dünyasının üzerine attığını, gerdiğini saptayabiliriz; yine onun, yaşamanın, yaşamın anlamı üzerinde düşünce-bilgi-ilke düzleminde düşündüğünü, yaşamı sorguladığını ileri sürebiliriz.

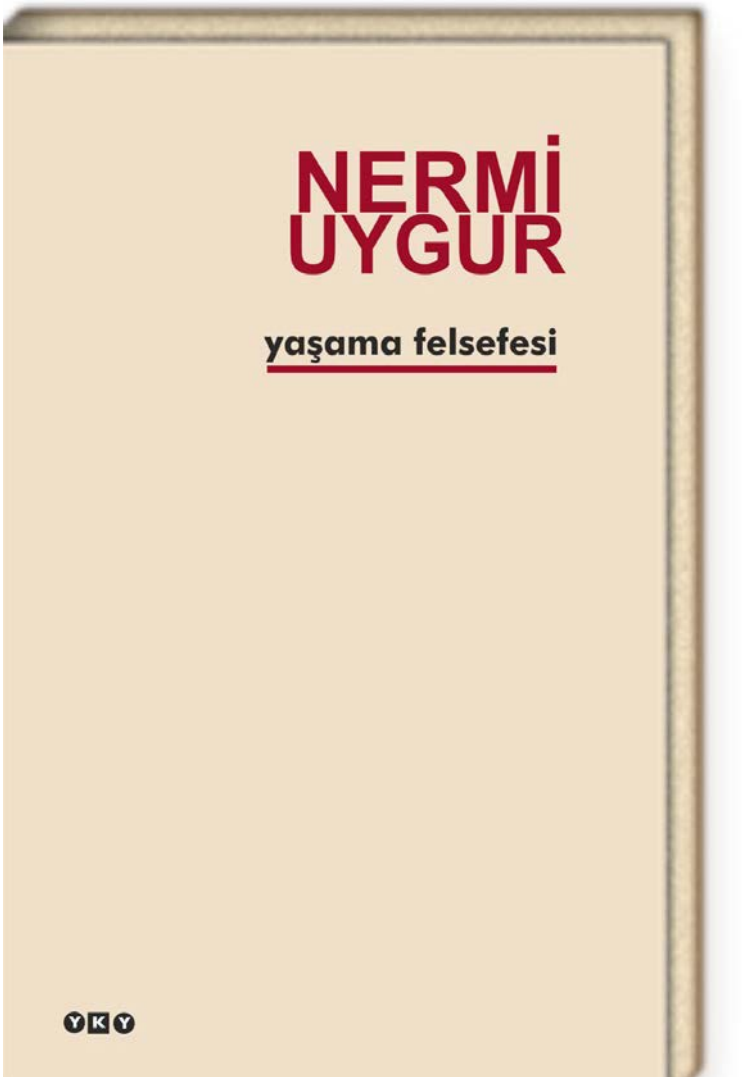

Antropontolojik nitelikli bir felsefe tarihi okuması bu saptamayı kolaylıkla içeriklendirir. Felsefenin somutlaşmasını sağlayan felsefe disiplinleri ya da felsefenin alt başlıkları buraya kadar belirttiklerimize de ayrıca tanıklık etmektedir. İnsanın yaşama dünyasının taşıyıcı temeli olarak varoluşu, onun yaşama dünyasının farklı düzeylerdeki ve düzlemlerdeki ögelerinin arasında varoluşu, yukarıda da kısaca betimlemeye çalıştığımız gibi, durumlar karşısında duruşlar geliştiriyor olması, onun arada olmasının somut sonuçlarıdır. Durum-duruş olarak özetlediğimiz bu karşılıklı varolma biçimi, düşünmenin, bilmenin, yaşamı düşünmenin, yaşamı bilmenin ve birtakım ilkeler oluşturmanın yolunu ya da yollarını açar. Yaşama dünyasında somutlaşan düşünceler, bilgiler ya da bilgi olmayanlar, benimsenen ilkeler, temelde insan-dünya, başka bir deyişle insan-yaşama dünyası arasındaki ilişkilerin sorgulanmasından başka bir şey değildir. Artık bundan böyle kısaca “dünya” değil, “yaşama dünyası” deyimini işlevsel kılabiliriz. Çünkü insan dünyayı doğallığından çıkarır, onu yaşama dünyası durumuna getirir. Öyleyse, sorgucu filozof, yaşama dünyasını tüm bağlantıları içinde sorgular, anlamaya çalışır; anladıklarını başkalarıyla paylaşır. *Platon’*dan günümüze her insanın düşünmesi, bilmesi ve eylemesi arasındaki ilişkileri mercek altına aldığını, her felsefe içeriğinin bu ilişkileri düşünenlerin ilgisine sunduğunu ileri sürebiliriz. Bu varlık ilgisinin, varlık karşısındaki duruşun antropontolojik olanıdır. Hem bir temel felsefe disiplini, hem de felsefe yöntemi olarak ortaya çıkan antropontolojinin gör dedikleriyle bir felsefi söyleme yöneldiğimizde neler dikkatimizi çekiyor? *Nermi Uygur*’a antropontolojik görüngeden (perspektiften) bakalım ve özellikle onun, *Yaşama Felsefesi* başlıklı kitabını mercek altına alalım.

1981 yılında ilk kez yayımlanan *Yaşama Felsefesi Nermi Uygur*'un o yıla kadar yayımladığı kitaplarında yöneldiği konuları bu kez; kendisiyle yaşama dünyası arasındaki somut ilişkilerde, durumlar karşısındaki duruşlarında gözler önüne serer; yaşama dünyasının katmanlarına, görünümlerine yönelir. *Nermi Uygur* yaşama filozofu olarak, kendisi-kendisi olmayan arasındaki varoluşunu yaşantılarıyla temellendirir. Her yönelimi, özne-nesne birlikteliğindeki bilmenin kendindeki izdüşümleriyle içten bir bağlılıkla somutlaşır; düşünülür olan, dile, tekil dile, söyleme dönüşür. Yaşama filozofu olarak her şeye "dokunur", her şeyi yaşantılarının süzgecinden geçirerek yeniden, hatta metin olarak "dokur".

Yaşama Felsefe'sinin içeriğinde, yaşama filozofunun gündeminde neler mi vardır? Yaşamın kendisi, insanın düşünmesi, bilmesi ve eylemesiyle anlam kazanan insan dünyası, yaşama dünyası vardır. Aslında bu saptama, felsefi söylemin dilini denemenin söylemiyle özdeşleştiren *Nermi Uygur*'un tüm yapıtı için söz konusudur. Başlıklar kısacık, ancak yüklü çağrışımlarla biz okurlarına, yaşama dünyasının özneleri olarak her birimize ayna tutar. Yaşama filozofu, bizi de düşünmek, bilmek, eylemek için kışkırtır; somutu imleyen anlatımlar, somut içerikli benzetmeler, biz okurların imgelemini her an canlı kılar; yaşama dünyasının bütün tutamak noktaları artık gözlerimizin önündedir.

Yaşama Felsefesi'yle ilgili şu belirlemeler şimdiye değin ortaya koyduklarımıza ışık tutabilir: "*İnsan dünyasının her bir 'öznel dünya öznesi'nde somutlaşan tekilliği, 1981'de ilk kez yayımladığı Yaşama Felsefesi'nde çarpıcı bir biçimde gözler önüne serilir. Burada ben-ben olmayan ilişkisi olanca ayrıntısında, içten dışa yönelen gözlemleme gücüyle pekiştirilerek, insansal tekilliklerin ortak paydası, okurun, herkesin algısına açık hale getirilmeye çalışılır. Doğayla, kültürle, 'başka'yla olan ilişkisinde ancak ikileşen, ben-başkası, kendisi-başkası bilincine erişen ve özgül varlığını bu ikileşmeye borçlu olan 'insan' tam da 'biz'den 'her birimiz'den biridir. Ben-başkası, kendisi-başkası ilişkisindeki derinlik, uçsuz-bucaksız açılımlar, her şeyi, her ayrıntıyı, yaşama dünyasının, insan dünyasının kıyı bucağını, çeşitliliğini, zenginliğini her an bize duyumsatır. 'İnsan-insan olmayan'a ilişkin açık ya da örtük karşılaştırma çabası olarak aynı zamanda gündemimizde yer alan felsefe, bu kez 'yaşama felsefesi' kılığında kendini gösterir. Bu, aynı zamanda 'ben'in kendine, düşünmesine, çoğun, en azından malzemesini kendisi olmayanların oluşturduğu düşüncesine yönelmesinden başka bir şey değildir. Yaşama dünyasına yönelen, yaşama dünyasındaki her türlü ögeyi anlamlandırmaya çabalayan düşünme ve söz edimleri, ilkin kendine ve ardından yaşamın ayrıntılarına yönelir; her şey yavaş yavaş birbirine eklemlenir, halka gittikçe genişler; her şey, her durum, her an, her varolan değer ve önem kazanır. Çünkü yaşamın nabzı ayrıntıda atar.*

Yaşama Felsefesi; insan-insan, insan-doğa, insan-kültür, insan-mekân, insansal durum-insansal duruş, kısaca insan-dünya, insan-bilgi/bilgi olmayan ilişkilerinin çokanlamlılığını, çokkatlılığını gözler önüne serer. Varolan karşısındaki bu bilinçli, uyanık duruş ya da felsefi duruş, hiç terk edilmeyen fenomenolojinin direngen yapılanışını bize her an duyumsatır. Bu fenomenolojinin özgül yanı, herhangi bir varolanı kendisi yapanı ya da yapanları olanca ayrıntısında, neredeyse hiçbir yanını eksik bırakmaksızın kavramaya, anlamaya, kendisinin kılmaya çalışmaktır; varolanı tüm bilinç-bellek, zaman-mekân bağlantısı içinde, düşünme ve dile yapışık sözün olanaklarına işlerlik kazandırarak günyüzüne çıkarmaktır; ilişkilerinin ayrıntılarını hesaba katarak varolan üzerinde düşünmektir, söylemektir, yazmaktır; 'şimdi ve burada' olana tüm bağlantıları içinde anlam katmaktır. Nermi Uygur'un tut-

turduğu fenomenoloji yolu kendisiyle olan ilgisinde sanki hepimizin ortak yazgısı gibidir: 'Nereye gidersem gideyim burdayım, bedenimleyim. Çeşit çeşit oralar'dan önce salt bir burda var.

Yarım yüzyıl geçti, birtürlü kendime yerleşemedim.

Nerdeyse bir hiç olarak doğarsın.

Bir oyana bir buyana yalpalar durursun. Sever, üzer, çeker, çektirirsin. Çalışır, öğrenir didinirsin. Zamanla biri olursun.

Sonra gene…

Günün birinde ölür, nerdeyse bir hiç olursun.

Hepsi bu.'

'Bir hiç olarak doğma'yla, 'bir hiç olarak ölme' arasındaki yaşama dünyası, insan dünyası doğayla kültür arasında, kendisiyle kendisi olmayan arasında ezbere ya da bilinçli olarak devinip durur. 'Felsefece görme'nin eşliğinde yaşama dünyasına yöneliş, insanın arada olan varoluşuna yönelişten başka bir şey değildir."[1]

Yaşama Felsefesi'nin "Önsöz"ündeki şu saptamalar hepimizi düşündürüyor:

"Y*aşama Felsefesi, somut soyut tüm boyutlarıyla insan yaşamının içine dağ yarıklarından iner gibi inmektir.*

İnsan yaşar. Bitkiler, hayvanlarsa yalnızca canlıdır.

İnsan niçin, neye göre, nasıl yaşadığını araştıran bir varlıktır.

Bir bakıma herkes yaşama-filozofudur. Her insan yaşaması ayık uyur, bilinçli bilinçsiz, iyi kötü -yaşama sorularına, hiç olmazsa bir bölümüyle, insanın kendisinin verdiği bir yanıttır.

Susulan yerde felsefe barınmaz.

Hazır felsefe sevenlerin ne kendilerini ne de felsefeyi sevdikleri söylenebilir.

Sorusuz sorgusuz herkesin sevdiği bir felsefeyi benimseyen ya düşünme tembeli, ya düşünme korkağı, ya düşünme emeklisidir.

Yaşanmamış felsefeden yaşama-felsefesi olmaz.

Felsefeyi sevmek, felsefe yapmakla kuru laf olmaktan çıkar. Felsefeyi sevmediğini söyleyen bile felsefe yapıyorsa birbakıma felsefeyi seviyor demektir."[2]

Burada yapılan belirlemeler aynı zamanda yaşama ilkeleri, başka bir deyişle, eylem ilkeleri olarak da değerlendirilebilir. Bu aynı zamanda, felsefenin yaşama yolu olarak betimlenmesinden başka bir şey değildir.

*"Yaşama Yolu Olarak Felsefe", "Felsefe Söyleşileri 20: Yaşama Felsefesi"nde (Düzenleyenler: Kadıköy Belediyesi, İstanbul Marmara Eğitim Vakfı, Maltepe Üniversitesi, TESAK, 07.03.2020) sunulmuştur:

** Prof. Dr. Betül Çotuksöken, Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü.

Dipnotlar

1- Betül Çotuksöken, "Önsöz Yerine: Okur-Yazarlık Serüveninde 'Çözümleyici Felsefe'den 'Yaşama Felsefesi'ne Nermi Uygur, Nermi Uygur, *Bütün Eserleri II*, 1. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 2-3. Antropontolojiye, insan-ontolojisine ilişkin kavramlaştırmanın olmazsa olmazı, insanın "arada olan bir varlık olması"yla doğrudan ve yakından ilgilidir.

2- Nermi Uygur, *Agy*., s. 29.

Bağışla Bizi Dünyamız

bizi bağışla, hoşgör sevgili Dünya,
yolsuz yordamsız kullandık seni,
tükettik altını üstünü, durmadan,
istilacı karıncalar gibi sömürdük...

sana uyum sağlayacağımız yerde,
seni sömürmenin kemendine sarıldık,
şimdi yoksulluğa dörtnala gidiyoruz,
ensemizde ölümün soğuk soluğu...

bizi bağışla sevgili Dünya,
bir virüsle yerlere serildik,
kıyametlerin küçüğünü yaşarken,
seni anlamak, seni sevmekti durağımız...

şimdi çaresiz, umutsuz, yalnız,
kırık kolumuz kanadımız,
bizi bağışla, hoşgör bizi,
bu korkulu gidişte son sözümüz:
seni seviyoruz, seni seviyoruz...

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

Kapital'in Mantığı ve Cengiz Gündoğdu üstüne bir değerlendirme

Adnan ÖZTEL

Yapıtı değerlendirmeden önce *Cengiz Gündoğdu* üstüne kısa bir değerlendirme yapmanın yararlı olacağını düşünüyorum. Yapıtı yaratıcısından bağımsız ele alamayız. Bu tarz bir okumada yapıtın alımlanması eksik olacaktır.

Cengiz Gündoğdu hiç kuşkusuz iyi bir yazardır. Ama nasıl bir yazardır? Niteliği nedir? Niteliğini yapıtı çözümlerken açımlayacağız. Peki bu nitelikler dizisinin karakterle bağlantısı nedir?

Nitelik için *Aristoteles* şöyle der: "*Nitelik dediğim nesnelerin nasıl olduklarının, ona göre söylendiği terim*".[1]

"Nitelik" kavramını burada karakterle ilgili olarak inceliyorum. Yazımın ileriki bölümlerinde yapıtla ilgili olarak ayrıca ele alacağım.

"*Nitelik pek çok anlamda söylenenlerdendir. Bir türüne huy, yatkınlık adı verilir; huy yatkınlıktan daha kalıcı uzun süreli olmakla ayrılır.*"[2]

Cengiz Gündoğdu sıradan bir yazar değil. O, çok yönlü bir entelektüeldir. Entelektüel de kuramsal etkinlik bir huydur.

"Huy" kavramını açmasam bu dediğim pek anlaşılmayacak. O zaman huy nedir? Sözü *Aristoteles*'e bırakıyorum: "*Daha zor yerinden oynatılabilen, daha uzun süreli olanların huy diye adlandırmak istendiği açık; çünkü kimi bilgileri tam anlamıyla değil, kolayca ellerinden gidebilecek biçimde edinenlerin bunlara huy olarak sahip oldukları söylenemez ama iyi kötü bilgiye belli bir yatkınlıkları vardır.*"[3]

Cengiz Gündoğdu'da bilgiye yatkınlık vardır. Onun, bilgiye yönelimini yalnızca yatkınlıkla açıklayabilir miyiz? Böyle bir açıklamayla yetinirsek gerçeği yüzeysel yansıtmış oluruz. Biraz daha yakından, biraz daha derinden baktığımızda, bilginin onda yatkınlıktan öte bir huy olduğunu görürüz.

"*O halde huy yatkınlıktan berikinin kolay yerinden oynatılabilir, ötekininse daha uzun süreli ve daha güçlükle yerinden oynatılabilir olmasıyla ayrılıyor. Huylar aynı zamanda yatkınlıklardır ama yatkınlıkların huy olması zorunlu değil. Nitekim huy edinmiş olanlar belli bir biçimde zaten yatkın ama yatkın olanlar huy edinemiyorlar.*"[4]

Cengiz Gündoğdu bilgiye yatkınlığı huya dönüştüren bir karakterdir. O, yatkınlığını kuramsal etkinlikle huya dönüştürmüştür. Onun bilgiye yönelimi, yatkın olanlardan farklıdır. O, bilgiye ciddi yönelir. Disiplinli bir çalışmayla yönelir. Onun bilgiye yönelimi kapsamlı ve derinliklidir.

Cengiz Gündoğdu'nun bu yapıtı onun entelektüel karakterinin ve entelektüel çabalarının bir ürünüdür.

Cengiz Gündoğdu zamanının çocuğu olmasına karşın o zamanını aşmış bir entelektüeldir. Ne yazık ki *Cengiz Gündoğ-*

du'nun yapıtları yeterince değerlendirilmemiştir. *Cengiz Gündoğdu*'nun bu yapıtı İnsancıl *Yayınları* dışında basılıyor. *Tekin Yayınevi*ni kutluyorum.

Yapıtı imzalayıp bana gönderdiği için sevgi ve saygıdeğer hocam *Cengiz Gündoğdu*'ya teşekkürler…

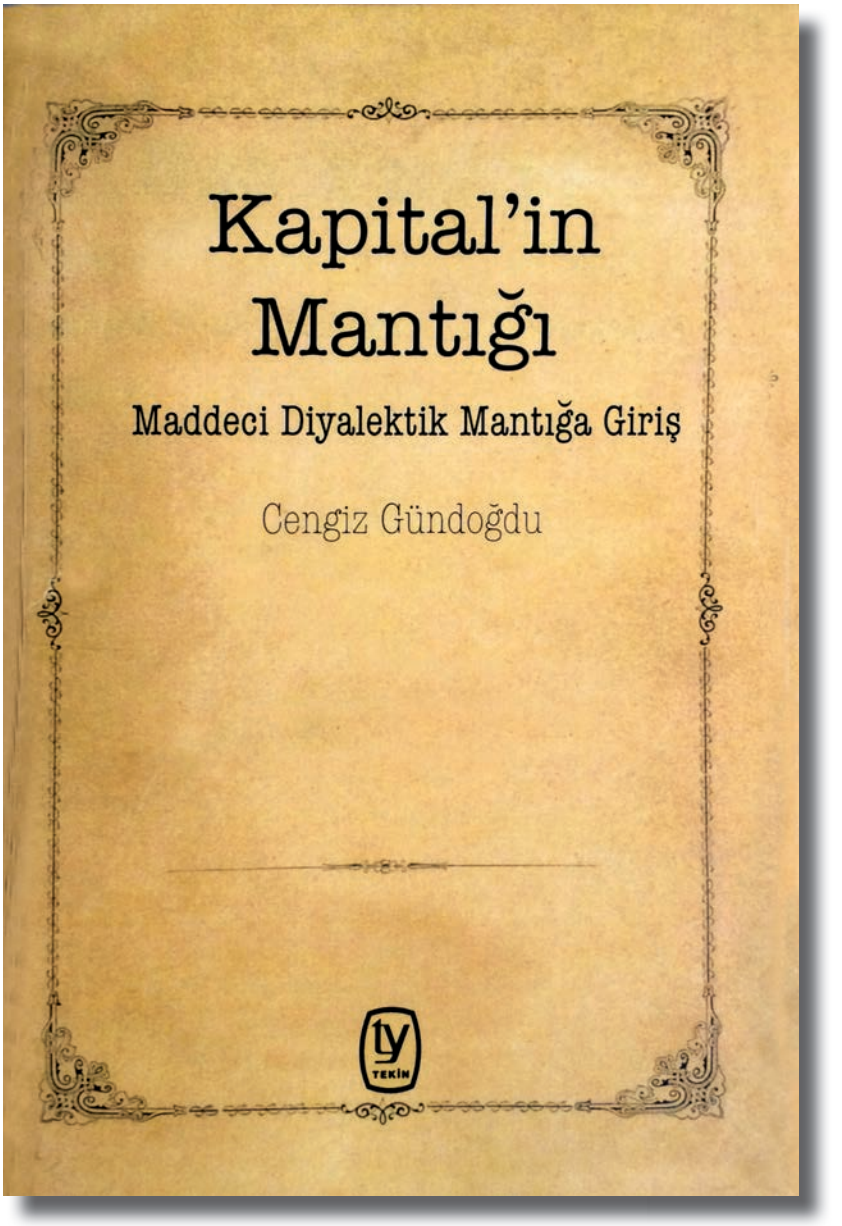

Yapıt Üstüne

Yapıtın özellikleri ve özgünlüğünü incelemeden önce, yapıtın adını öğelerine ayırıyorum. Öğelerden "giriş" ve "mantık" kavramlarına açıklık getirmek istiyorum.

"Giriş"in Anlamı:

Kavramı ele almadan önce şunu belirmeliyim. *Cengiz Gündoğdu* "dil"in kullanımına çok önem verir. Onun dili özenlidir. Onun dili seçkin bir felsefi ve estetik bilincin yansımasıdır. O, kavramları gelişigüzel kullanmaz. Onun kavram içeriği titizdir. Onun kavramları işlevseldir. Onda kavramın işlevi gerçekliği yansıtmaktadır. Boş kavramın, retoriğin, dil oyunlarının onun yapıtlarında yeri yoktur. Bu nedenle onun yapıtları öylesine okunup geçilmez. Her kavram üzerinde durup düşünmek gerekir. Onun kavramları üstünde düşünmeyen, onları araştırmayan bir okuma yapıtı kavrayamaz.

"Giriş"in anlamlarından biri şudur: "*Bir anlatımda gelişme bölümüne hazırlık yapmayı sağlayan bölüm.*"[5]

Burada anahtar kavram "hazırlık"tır. Peki neyin hazırlığıdır bu yapıt? Maddeci diyalektik mantığın yeniden kuruluşuna hazırlık. Dolayısıyla Marksist Rönesans'a hazırlık.

Hazırlıkta bir işin öğeleri belirlenip bir araya getirilir, genel çerçeve çizilir. İşin taslağı çıkarılır. İş bu taslak üzerinden yürür. Demek ki *Cengiz Gündoğdu*'nun kullandığı her kavram taslağın bir öğesidir.

Peki bu ne anlama geliyor? Temel atılmış, katlar çıkılmamış, sıva badana, çerçeve, iç dekorasyon yapılmamıştır. İşte "giriş"in anlamı budur.

Yapıt bu haliyle ancak temeli yani "giriş"i vermektedir. Temel ilkeleri vermektedir.

Buraya kadar belirtiklerim soyut gelmiş olabilir okura. Somutlaştırmak için bir örnek vermek istiyorum. Yapıtın 24. sayfasında "Bilimsel Tümevarım" ele alınmış. Bütün açıklama bir sayfayı doldurmaz. Burada yazılanlar *John Stuart Mill*'in "*Tümegelimli ve Tümevarımlı bir Mantık Sistemi*" adlı yapıtından alınmıştır. Buna göre tümevarımın dört tipi şöyledir:

1- Uygunluk Yöntemi
2- Ayrılıklar Yöntemi
3- Kalıntılar Yöntemi
4- Birlikte Gidenler Yöntemi

Bu yöntemlerin açıklamasını *Cengiz Gündoğdu* bir iki cümleyle sınırlandırmıştır. "Birlikte gidenler yöntemi" şöyle açıklanır. "*Buna örnek olarak denizdeki gelgit olayı gösterilir.*"[6]

Bu cümle benim için yeterince açıklayıcı değil ama "giriş"in anlamına uygundur. Yani "giriş" kavramı boşuna kullanılmamıştır. "Giriş" demek aynı zamanda kaynak göstermektedir.

"Giriş" karşısında etkin okur ister. Edilgin bir lise öğrencisi istemez. Bu anlamıyla "*Kapital'in Mantığı*" okurunu arayan bir yapıttır.

"Giriş" demek yapıtta bize gösterilen kavramlara, kaynaklara dikkatle yönel demektir. Bunları araştır, incele ve böylece "giriş"i ilerlet demektir.

Şimdi ben *John Stuart Mill*'in yapıtını bulup okumasam "giriş" kapısında kalakalırım. Bir adım ileri gidemem. İlerlemek için kavramların, kaynakların peşine düşmek gerekir.

Bu yapıtı ben bulamadım. Bulana kadar burası benim için karanlıkta kalacaktır.

İkinci örnek "idoller"dir. "İdoller" için yapıtta kaynak gösterilmemiştir. Bu durumda okur kavramı kendi araştırmak durumundadır. Okur *Cengiz Gündoğdu*'nun önceki yapıtlarını okumuş olsaydı kaynağı araştırmasına gerek kalmazdı. "İdoller" için temel kaynak *Francis Bacon*'un "*Novum Organum*"u dur.

Yapıtta "idol" kavramının geçtiği bölümü dolayısıyla da yapıtın bütününü anlamak için *Bacon*'un bu kavramı nasıl tanımladığını, nasıl sınıflandırdığını bilmek gerekir. Yoksa okur Çetin Altan'la, *M. Ali Aybar* arasındaki çatışmayı anlayamaz. "İdol" kavramı anlaşılmadan anlaşılacak olan ikisinin de küçük burjuva olduğudur. Bu da bir açıklamadır ama soyuttur. *Bacon*'un idollerine bakmak zorunlu oluyor bu durumda. O zaman birlikte bakalım. Neyse ki bu yapıt bende var.

İdol'ün genel tanımı için *Bacon* şöyle der: "İnsan anlığını şimdiye kadar kuşatan ve arada derinlemesine kök salmış olan *idoller ve yanlış fikirler, yalnızca, insan zihnini şöylece kuşatıp girişi güçleştirmekte kalmamıştır; giriş sağlandığında bile insanlık, kendini bunlara karşı çok iyi korumazsa, bilimlerin yenilenmesi sırasında yeniden karşılaşacağımız idoller ve yanlış fikirler bizi rahatsız edecektir.*"[7]

Şimdi de *Bacon*'un "idoller"i nasıl sınıflandırdığına bakalım:

"İnsan zihninde ayı*rt etmek için belirlediğimiz dört idol bulunmaktadır. Bunlardan birincisine soy idolleri, ikincisine Mağara idolleri, üçüncüsüne Çarşı-Pazar idolleri, dördüncüsüne ise Tiyatro idolleri adını veriyoruz.*"[8]

Bacon, "İdolleri *göstermek büyük bir hizmettir.*"[9] der.

Bacon'a katılmamak benim için olanaksız. "Benim için" öznellik içerir ama nesnel gerçekliğin özneden yansımasıdır. Nesnel gerçekliği bilmek istiyorsak bu idolleri iyice kavramalıyız:

"*Soy idolleri, insanın doğasında ve bizzat insanın soy veya ırkının doğasında vardır. Çünkü insan, anlamsız bir biçimde 'şey'lerin ölçüsü olduğunu iddia eder, üstelik bununla da kalmaz, hem duyuların hem de zihnin*

bütün algılarının kaynağı olarak evreni değil insanı gösterir. İnsan zihni, ışınları yayması, çarpıtması ve şeklini bozması bakımından kendi özelliklerini farklı nesnelere veren iç bükey ve dış bükey aynalara benzer."[10]

Algılarımızın kaynağı evrendir. Yani dış dünyadır. Materyalizmin temel tezidir bu. *Bacon* burada materyalizmi savunur, antropomorfizme (insanbiçimciliğe) karşı çıkar.

"*Mağara İdolleri, her biri bireysel olan idollerdir. Çünkü herkes* (*insan ırkında ortak olan hatalara ek olarak) ya kendine özgü ve tek olan yaratılışından dolayı; ya eğitimi ve diğer kişilerle olan ilişkilerinden dolayı; ya okuduklarından dolayı ve bireyin hayranlık ve saygı duyduğu kişilerin otoriterlerinden dolayı; ya zihninde meydana gelen farklı etkilerden dolayı önceden işgal edilmiş ve önceden yerleştirilmiş ya da* düzenli ve sakin bir şekilde v*b. olduğu için, tabiatın ışığını durduran ve bazen kendi bireysel mağarasına sahiptir. Öyle ki, insan ruhu (genel yaratılışına göre) değişebilir bir özelliğe sahiptir, karışıktır ve sanki şans eseri harekete geçirilmiştir. Herakleitos, 'İnsanlar bilgiyi küçük dünyada ararlar, daha büyük ve ortaklaşa yaşadığımız dünyada değil', sözünü çok güzel söylemiştir."*[11]

"Mağara" metaforu kişinin kendi "ben"inin dışına çıkamamasını gösterir. *Bacon*, mağaradan çıkamayışın çeşitli nedenlerini sıralıyor. Bu nedenle idol, gerçeğin ışığını engeller, çarpıtır. İnsan gerçeğe ulaşmak için bunlardan kurtulmalıdır. İnsan bu durumdan kurtulamamışsa Solipsizme (tekbencilik) kadar düşebilir. Solipsizm idealizmin en uç noktasıdır. Bu engellerin biri öteki ya da birkaçı insanın bilincini kelepçeleyebilir. İşte o zaman idealizmin değişik akımları ortaya çıkar. Agnostisizm (bilinemezcilik) Septisizm (kuşkuculuk)… vb. Bütün bunlar öznelciliğin çeşitli düzeyleridir. Öznelinden çıkamayan kendi küçük mağarasında yaşar. Öznelinden çıkan, ortaklaşa yaşadığımız dünyayı kavrar. Ortaklaşa yaşanan dünya her bireyin öznelliğini aştığı, nesnelleştiği dünyadır. *Bacon*'un belirttikleri materyalist bilgi kuramı için yaşamsal önemdedir.

"Çarşı-*Pazar İdolleri, insanların birbirleriyle olan ticari ve toplumsal ilişkilerinden dolayı, bizim çarşı-pazar idolleri olarak adlandırdığımız, karşılıklı ilişkilerden ve insanın, insan topluluğuyla olan ilişkilerinden ortaya çıkan idollerde vardır. Çünkü insanlar dil vasıtasıyla anlaşırlar. Ama kelimeler çoğunluğun istediği gibi biçimlenmiştir ve zihin için şaşırtıcı bir engel olan kelimelerin kötü ve uygunsuz yapılanması da zihinde ortaya çıkar. Bilgili insanlar, kendilerini korumak için bazı örneklerde tam bir çare olan, tanımlamalar ve açıklamalar yapmayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Kelimeler, her şeyi karışıklığa iterek insanlığı boş ve sayısız tartışmaya ve yanlışa sürüklediği için anlığı durmadan ve açıkça zorlarlar.*"[12]

Bacon, doğru düşünmede dilin önemine değinmiştir. İnsan-dil-dünya ilişkisi doğru kurulmalıdır. Gündelik yaşamın, gündelik dili gerçeğe ulaşmak için yetersizdir. Bu nedenle her düşünen insan kavramları sorgulamalıdır. Kavramların içini nasıl doldurduğunu açıklamalıdır.

"*Tiyatro İdolleri, kendine özgü felsefe sistemlerinin çeşitli dogmalarından kaynaklanarak insan zihnini sarmış olan idoller olduğu gibi, kusurlu ispat kurallarından kaynaklanarak insan zihnini sarmış idoller de vardır. İşte bizim tiyatro idolleri olarak adlandırdığımız bunlardır. Çünkü biz, kurgusal ve tiyatrovari bir dünya yaratarak, göz önüne serilen ve canlandırılan birçok oyunda olduğu gibi, şimdiye kadar kabul edilen ve tasarlanan felsefe sistemlerinin de tümüne önem veririz. Benzer tabiatın sayısız diğer oyunları hala birbirleriyle birleştirilebildiği ve bağdaştırılabildiği ve hataların sebep-*

leri, genellikle birbirleriyle aynı olduğu için ne yalnızca var olan sistemler hakkında ne eskilerin felsefesi ve sektleri hakkında konuşuruz. Ayrıca biz, yalnızca genel sistemlere işaret etmekle kalmayıp aynı zamanda, gelenek, gizlilik, otoritelere güven duyma ve ihmal aracılığıyla kökleşmiş olan birimlerin aksiyomlarına ve birçok öğesine de işaret ederiz. Bununla birlikte, idollere karşı insan anlığını uyanık tutmak için her bir idol türünü açıkça ve tam olarak tartışmalıyız."[13]

Her idol türünü burada kapsamlı olarak tartışamayız. Çünkü bu başlı başına bir yapıt boyutlarında çalışma gerektirir. Konudan sapmamak için burada kısa belirlemelerde bulunmakla yetiniyorum.

Tiyatro idollerinde dogmatizme ve kurgusal felsefeye karşı bilim savunuluyor. Kendine felsefe diyen her metin felsefe değildir. Buna dikkat edilmesi gerekir. Son dönemde yerden mantar biter gibi sözde felsefeler türedi. Bunlar iç tutarlık ve maddeci diyalektik mantıktan, bilimsel perspektiften yoksundurlar. Postmodern felsefeler böyledir.

"İdol'le ilgili bu açıklamalarla iş bitmiyor. Bu açıklamanın yapıtta aktarılan somut duruma ışık tutması gerekiyor. *Çetin Altan*'la, *M. Ali Aybar*'ın durumunu bu açıklamaların ışığı altında okura bırakıyorum. Böyle kişiler işçi sınıfına önderlik edebilirler mi?

"Giriş"in bir anlamı da şudur: Yapıtta maddeci diyalektiğin bütün kategorileri ele alınıp işlenmemiştir. Yalnızca "*Kapital*" bağlamında maddeci diyalektiğin temel ilkelerine kısaca değinilmiştir.

Mantık

Bu bölümde "mantık"ın kapsamlı çözümlemesine girilmeyecek. Yalnızca, "mantık"ın yapıt bağlamında kavranabilmesi için kimi açıklamalarda bulunulacaktır. Bunlar değişik açılardan filozofların görüşleridir.

Takiyettin Mengüşoğlu "mantık"ı şöyle tanımlar: "*Mantık (logik), düşünceler arasındaki bağı, düzeni yöneten yasa ve ilkeler bilimi*".[14]

"*Mantığı yalnız kavramlar ilgilendirir.*"

"*Mantık belli kavramlara varmak için sözcüklerden kalkar.*"

Takiyyettin Mengüşoğlu mantığı ikiye ayırır:

1- Geleneksel Mantık: "kavramların, yargıların, yargılardan çıkarılan sonuçların bilimi"

2- Yeni Mantık: "Düşünceler arasındaki bağı ve düzeni yöneten ilkeleri araştıran bilim"[15]

Demek ki "mantık"ın bir eski bir de yeni anlamı var. Demek ki herkesin ortaklaştığı bir mantık anlayışı yok. Burada bizim için önemli olan Marksist-Leninistlerin yani maddeci diyalektikçilerin "mantık"ı nasıl tanımladıklarıdır. Çünkü "Kapitalin Mantığı" herhangi bir mantık değildir. O Marksist bir mantıktır.

O zaman Marksistlerin "mantık"la ilgili görüşlerine bakacağız. Filozofların açıklamalarını kronolojik zamana göre veriyorum.

V. İ. *Lenin*: *Lenin* "*Felsefe Defterleri*"inde *Hegel*'in yapıtlarına büyük bir yer ayırmıştır. Orda bir bölümün başlığı şöyledir: *Hegel'in Diyalektiğinin (Mantık'ın) Planı*.[16]

G. Lukacs: "*Hegel'in geliştirmiş olduğu mantık, olgulara uyum kurmak yerine onları çiğneyen bir mantıktır. Karl Marks'ın mantığı olgularla uyumludur.*"[17] *Lukacs* şöyle bir denklem kurar: Yeni Mantık=Diyalektik Mantık.[18]

Bu açıklama *Takiyyettin Mengüşoğlu*'nun sınıflandırmasına uyuyor. Ama *Takiyyettin Mengüşoğlu* Yeni Mantık'ı diyalektik mantık olarak nitelemiyor. *Lukacs*'ta yeni bir denklemle karşılaşırız. Mantık= Epistomoloji.[19]

Bir başka belirleme *Lukacs*'tan, "*Mantık yöntembilimsel olarak gerçekliği belirlemeyen ama soyutlama yoluyla elde edilen bir* şey."[20]

Mantık gerçekliği belirleyemez ne demektir. Mantık yasalarından yola çıkarak bir olguyu açıklayamayız demektir. Olgunun kendisinden yola çıkmalıyız. İdealist mantıkla materyalist mantık birbirinin zıddıdır. *Hegel*'in mantığında mantık gerçekliği belirler. *Marks*'ın mantığında gerçeklik mantığı belirler. Bu anlamıyla *Marks*'ın mantığı dogmatik değildir. Onun mantığı maddeci diyalektiktir.

Lukacs şu saptamayı yapar. "*Dolayısıyla mantıksal sistem (…) Hegel'i uzun zaman önce geçerliliğini yitirmiş geleneksel dünya görüşüne geri götürür.*"[21]

Demek ki "mantık"la dünya görüşü arasında zorunlu bir bağ vardır. Bir insanın ilerici mi yoksa gerici mi olduğu onun mantığından anlaşılır. Maddeci diyalektik mantık ilericidir.

Lukacs, *Hegel*'den aktarıyor:
"*Herakleitos'un Mantık'ında benimsemediğim hiçbir önermesi yoktur.*"[22]

Demek ki *Hegel*'in *Mantık*'ı *Herakleitos*'un Mantık'ının içerilip aşılmasıdır. İçerip aşmak, ileri götürmektir. Buradan çıkan sonuç: Maddeci diyalektik mantık bir dogma değildir. Maddi ve tarihsel harekete paralel olarak ilerleyen bir mantıktır. Gerçeklik mantığı belirliyorsa gerçekliğin değişimi mantığın değişimini koşullar. Burada püf noktası relativizme (görecelik) düşmemektir.

Cengiz Gündoğdu Herakleitos için şöyle der: "*Herakleitos evren görüşünü kökten değiştirdi*."[23]

"*Formel mantık temeldir.*"[24] diyor *Hans Heinz Holz.*

Formel mantık *Aristoteles*'in kurduğu bir mantıktır.

Ahmet Cevizci bu konuda şöyle der: "*Aristoteles, mantık alanında, mantık çalışmalarına on dokuzuncu yüzyıla kadar temel olmuş bir mantık sistemi kurmuştur.*"[25]

Formel mantığın ilkeleri şunlardır:[26]
-Özdeşlik
-Çelişmezlik
-Üçüncü halin olmazlığı

Burada formel mantığın ilkelerini açıp konuyu dağıtmak istemiyorum. Ancak 'formel'e açıklık getirebilirim.

"Formel (İng. Formal; Fr. formel, Alm. Formal)

1- Özel konu ya da içerikten bağımsız ola-rak geçerli olan, yalnızca mantıksal bir anlamı bulunan

2- Maddeyi ya da somut gerçekliği soyutlayarak, gerçekliğin yalnızca formunu ya da yapısını göz önüne alan yaklaşım.

3- Salt formla ilgili olan,

4- Olguları, maddi gerçekleri dikkate almayan tavır…."[27]

Formel mantık maddeyi, olguları dikkate almıyor. İçeriğe değil biçime önem veriyor. O halde bu mantık kaçınılmaz olarak idealizme götürür.

Cengiz Gündoğdu, formel mantık için şöyle der: "*Formel mantık, zihnimizin işleyiş biçimini bozar.*"[28]

"*Formel mantık yalnızca düşünce biçimi değildir. İnsanı da oluşturur… Orhan Kemal'in Murtaza'sı tipik bir formel mantık insanıdır.*"[29]

Şöyle bir soru akla geliyor. *H. H. Holz* formel mantığa neden temeldir diyor?

1- Formel mantığı hiçleştirmeyeceğiz.

2- Formel mantık insanlığın belli tarihsel koşullarınca oluşturulan bir mantıktır. Tarihsellikle koşullanmıştır.

3- Bu demektir ki formel mantık olmasaydı Maddeci-diyalektik mantık olmazdı. "Temel" bu anlamdadır.

4- Maddeci-diyalektik mantık formel mantığın yadsınmasıdır. Bu yadsıma sözcüğün gündelik anlamında değildir. Diyalektik yadsımadır. Diyalektik yadsıma içererek aşmaktır. "Temel" bu anlamdadır.

H. H. Holz'den sürdürelim:[30]

H. H. Holz, *Hegel*'in spekülatif mantığını metafiziğin yerini aldığını söylüyor. Spekülatif mantık=*Hegel*'in diyalektik mantığıdır. Ama bu diyalektik idealisttir. Metafizik, *Aristoteles*'in metafiziğidir. *Aristoteles* "*Metafizik*"te yalnızca varlığı araştırmadı. Formel mantığı da temellendirdi. İşte *Hegel* bu mantığı aşıyor. *Hegel* eski metafiziği eleştirir. *Hegel*, formel mantığı yıkmıştır. *Cengiz Gündoğdu* şöyle der: "*Hegel, bu iskeleti parçaladı, tinsel diyalektik mantıkla. Bu büyük bir devrimdi. İkinci büyük devrim maddeci diyalektik mantık Marks'la Engels'in…*"[31]

Demek ki *Hegel* mantığı *Aristoteles*'in mantığını aşıyor. *Marks*'la *Engels*'in mantığı da *Hegel*'in mantığını aşıyor. İşte düşünce böyle ilerliyor. Eski mantıkta kalmak diretmek gericiliktir.

"Spekülatif mantık ontoloji değildir" Ontoloji varlığı araştırır. Varlık ayrı mantık ayrıdır. İnsanın varlığa yönelirken bir mantığı olması gerekir. Varlıktır mantığın temeli ama o mantık değildir. Ontoloji=Varlıkbilim.

Buna göre mantık varlığı inceleyen aklın aracıdır. Yöntem de mantığa içkindir. Burada ontoloji, eski ontoloji, yeni ontoloji vb. tartışmasına girmeyeceğim. Konu bağlamında bu kadar değinmemiz yeterlidir.

Hegel, 'metafizik'i şöyle tanımlar: "*Metafizik düşüncede kavranan şeylerin bilimidir.*"

Metafizik derken iki anlamı ayrıştırmak gerekir. İlk akla gelen diyalektik düşünmenin karşıtıdır. İkincisi de *Hegel*'in söylediğidir.

Cengiz Gündoğdu bu konuda şöyle der: "*Yalnız Türkiye'de değil dünyada da kimi Marksistlerin kavram çözümlemelerinde sorun var.*" Şöyle devam eder: "*Metafizik, suçlayıcı, susturucu bir kavram oldu*

-metafizik yapma

-metafizik yapıyorsun

-metafizik kavrıyorsun Gerçekten de nedir bu metafizik."[32]

Böyle konuşanlar *Aristoteles*'in "*Metafizik*'ini okumamışlardır. Onlar araştırma, inceleme zahmetine katlanmadan kulaktan dolma bilgilerle kolayca yargılara varırlar.

"*Andronikos (MÖ I. yy) Aristoteles'in kitaplarını yayınlarken "Fizik"ten sonra sıraya koyduğu kitaba meta ta physika adını verir. Doğrudan anlamı şu. Fizikten sonra. Oysa Aristoteles bu yapıtına İlk Felsefe diyor. Buna karşın yapıtın adı Metafizik kalıyor.*"

"*Metafizik dendikte ilk akla gelen filozof Aristoteles'tir.*" "*Bugün metafizik denen etkinliğe Aristoteles, bilim diyor.*" [33]

Aristoteles'in "*Metafizik*"i için *Cengiz Gündoğdu* şöyle der: "*Aristoteles'in metafiziği, insanbiçimci Platon'un metafiziğine karşıdır. Yine Aristoteles'e göre düşünülen dünya düşünceden önce vardır.*"[34]

Aristoteles'in metafiziği maddecidir. *Platon*'unki idealisttir. *Cengiz Gündoğdu*, *Spinoza* metafiziği için de şöyle der: "*Spinoza'nın metafiziğinde yaratıcı tanrı yoktur, madde vardır. Mekanik maddeci bir metafizik var karşımızda.*"[35]

Marks'ın, *Engels*'in, *Lenin*'in metafiziği maddeci-diyalektiktir.

Cengiz Gündoğdu'nun metafizikle ilgili kapsamlı, ufuk açıcı değerlendirmesinin konuyla ilgili kısa bir bölümünü burada alıntıladım. Kavrama açıklık kazandırdığımı umuyorum. Son olarak metafiziğin gerekliliği konusunda *Cengiz Gündoğdu* şöyle der: "*Gelecek tasarımı anlamında insanın kendiyle ilgili metafiziği olması gerekir.*"[36]

Metafizik düşüncede kavranan şeylerin bilimiyse o bilimin bir mantığı olması gerekir. *Karl Marks*'ın *Kapital*'i metafizik bir yapıttır. Bilimsellik anlamında metafiziktir. *Kapital*'de bilimsel yasalar ortaya konmuştur. *Marks*'ın bilimsel yasaları bulurken bir mantığa gereksinimi vardı. O mantık maddeci diyalektik mantıktır. Metafizikle mantık arasındaki bağlantıyı gösterdikten sonra mantık çö-

zümlememize dönebiliriz. *H. H. Holz*'un yapıtından sürdürüyorum.

Metafizikle mantık ilişkisini *Hegel* şöyle açıklar:

"*Ne var ki metafiziğin esas görevi tam da sorunsaldaki katılığın, hemen ve o anda çözülmesini sağlamak, yani katı düşünsel açıklamaları yeniden akışkan, hale getirmektir. Buna karşı mantığın göreviyse tekil olanı, şu veya başka bir anda, şu veya başka bir bağlamda, onu olduğu gibi sonlu halinde sımsıkı kavramak ve ondan olduğu kadar bir bilinç çıkarılmasını sağlamaktır.*"[37]

Buna göre mantık bilgiye, kavrama ulaşmada bir araçtır. "*Metafizikse olgulara, mutlak olana ve sorunsala sonlu olan düşüncenin kategorileriyle yaklaşmaktadır.*"[38]

"Kapital" bir metafiziktir. Kapitalin sorunsalı kapitalizmdir. Kapitalizm sonludur. Artı değer yasası sonlu sorunsal içinde mutlaktır. Geleceğin sınıfsız toplumunda böyle bir yasa olmayacaktır. Çünkü bu yasayı soyutladığımız madde olmayacaktır. Madde yani toplumsal ilişkiler. Ama geleceğin sınıfsız toplumunda maddeci diyalektik mantık olacaktır. Maddeci diyalektiğin kategorileri var olacaktır. Çünkü bu kategoriler yalnız toplumun değil maddi hareketin kategorileridir.

Reel sosyalizm çöktü diye maddeci diyalektiğin öldüğünü sananlar yanılıyorlar. Maddeci diyalektik çökmedi tersine reel sosyalizmin çökmesi maddeci diyalektik yasalara uygundur. Dolayısıyla maddeci diyalektik öldü, sosyalizm öldü diyenlerin metafiziği yanlıştır. Böyle akıl yürütenler sonlu-sonsuz diyalektiğini kuramayanlardır. Bu anlamda *Hegel*'in belirlemesi son derece önemlidir. *Hegel* konuyu biraz daha belirginleştirir. "*Ancak mantıkla açıklanan sorular, öylesine sonlu niteliklerle belirlenemez ve bunu yapma girişimleri eski metafiziğin bir zaafıydı.*"[39]

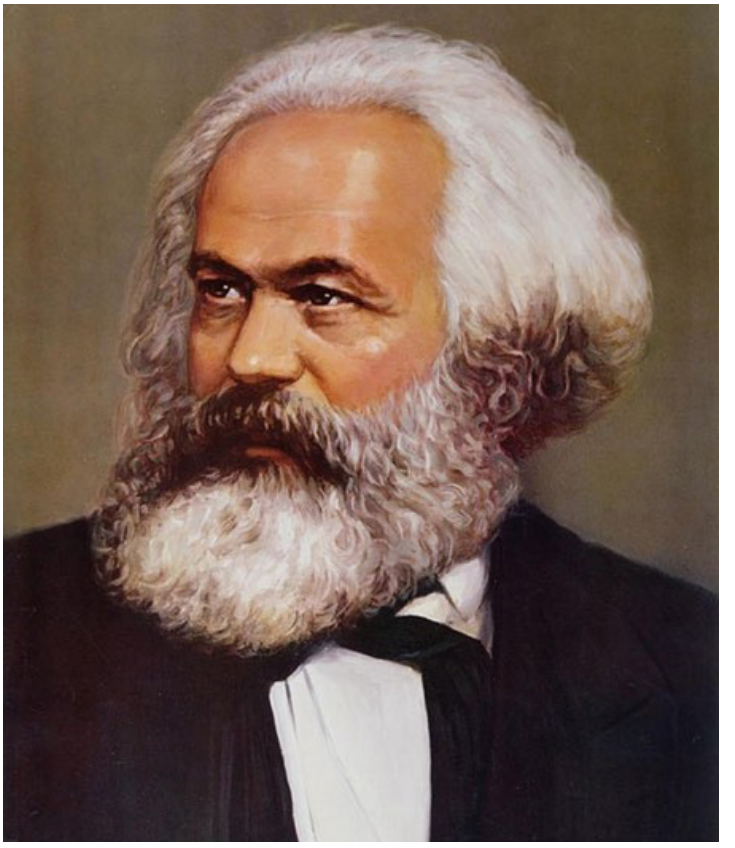

Marks'ın "*Kapita*l"de incelediği kapitalizm ortadan kalkacaktır ama niceliğin niteliğe dönüşme yasası, çelişki yasası, maddeci-diyalektik yasalar var olacaktır. Bilimin ve felsefenin kavramları tarihseldir. Maddi temele bağlıdır. Maddi hareketle birlikte değişirler ya da ortadan kalkarlar. Maddeci diyalektiğin kategorileri madde ortadan kalkmadıkça kalkmaz.

Dolayısıyla maddi dünyanın yansımaları olan bilimsel yasaları bulurken, bu yasalarla kavramlarını oluştururken maddeci diyalektik mantık zorunlu olarak kalacaktır. Belki maddenin bilinmeyen yönleri bilindikçe bu kategorilere yenileri eklenebilir vb. Maddeci diyalektik mantık daha ileri bir mantığa

evrilecektir ama insanın nesnel gerçekliği incelerken ve bu gerçekliğin kavramlarını oluştururken "mantık"a duyulan gereksinimi ortadan kalkmayacaktır.

H. H. Holz, *Hegel*'den aktarıyor: "*Hegel, 'Mantığın Bilimi' adlı eserinde 'kavramın süreç içindeki konumu' belirlenmesinin çözümlemesinde diyalektiği devreye sokmaktadır*."[40]

O halde hangi tarihsel kesitte yaşarsak yaşayalım insanın kavram üretme zorunluluğu sürecektir. Bu demektir ki maddeci diyalektiğin işlevi de sürecektir.

Maddeci diyalektik kavram üretme işleviyle sınırlandırılamaz. Maddeci diyalektiğin kategorileri doğada, toplumda ve düşüncede vardır. F. Engels "*Doğanın Diyalektiği*" adlı yapıtında doğadaki diyalektiği zamanının en ileri bilimsel buluşları ışığında göstermiştir. *Engels* bu yapıtı yazmak için yedi yıl pozitif bilimi çalışmıştır. Yani öyle armut piş ağzıma düş tavrıyla, boş spekülasyonlarla, retorikle… maddeci diyalektikçi olunmuyor.

Hegel'e göre kavram özgürlüktür. Maddeci diyalektiğe göre insan kavramlarla özgür olamaz. Olsa olsa doğru kavram oluşturma özgürlüğe doğru atılan bir adım olabilir. Örneğin: "iş insanı" da bir kavramdır. "Burjuva" da bir kavramdır. "Tüketici" de bir kavramdır. "İşçi sınıfı" da bir kavramdır. Doğru kavramları oluşturamazsak ne kadar çırpınırsak çırpınalım bir adım ileri gidemeyiz. Özgürlük ilk önce doğru kavramları oluşturmakla başlar. Doğru kavram demek dünyaya doğru bakış demektir. Dünyaya doğru bakmak için maddeci diyalektik mantık zorunludur. Bu konuda *H. H .Holz* şöyle der: "*Hegel'de tinin kavramlarının tarihsel-felsefi gelişimi şahısların ve onların özgürlüklerini kapsayan mevcut gerçekliğinde ötesine taşıyarak mantık ve özgürlüğün birliğini siyasal olarak yapılandırıyor. Böylece metafizikte yeni bir sisteme yeni bir diyalektiğe sahip oluyor*."[41]

Hegel'in mantıkla politikanın bağını kurması ilerici bir adımdır. *Cengiz Gündoğdu*'nun yapıtı ilk bakışta salt bir felsefe yapıtı gibi görünür ama değildir. O özünde politik bir yapıttır. Felsefe, sanat, bilim bu yapıtta politika için vardır. *Cengiz Gündoğdu*'ya göre politikanın öznesi işçi sınıfıdır. Özgürlüğü getirecek sınıf işçi sınıfıdır. Bunun için işçi sınıfının bilime, felsefeye, sanatla, politikaya… gereksinimi vardır. "*Kapitalin Mantığı*" doğrudur. İşçi sınıfına seslenir. Bunu roman ve öykülerde yaptığı alıntılarla iyice belirginleştirir. Edebiyat burada işçi sınıfını gösterir. Bir kapitalizm gösterilir, bir işçi sınıfı bir de maddeci diyalektik mantık. Yapıtın örgesi bu anlamda çok sağlam örülmüştür.

Hegel şöyle der: "*Mantıksal irade ile tikel iradenin birliği (…)* özgürlüğün en basit gerçekliğinin ifadesidir."[42]

Maddeci diyalektik nesnel irade olarak işlemektedir. Sorun bu iradedir. Öznel iradeye dönüşebilmesidir. *Cengiz Gündoğdu* "*Kapitalin Mantığı*"nı öznel iradeyi oluşturmak için yazmıştır. Öznel iradeyle öznelcilik karıştırılmasın. Öznel irade nesnel gerçekliğin doğru bilgisiyle donanmış iradedir. Oysa bugün öznel irade mantık dışı davranıyor.

Mantık dışıcılığın sonucunu *H. H. Holz* şöyle belirtir: "*Doğa yasası üzerine kaleme alınmış makalelerde, kısmi otorite ve kısmi çıkarlar üzerinde yükselen devletsel amaçları gözeten düzenlemelerin mantıkdışı ve dolayısıyla ahlaki olmadığını vurgulamaktadır. Bu durum devrime zorlar. Hegel, yirmi otuz yıl sonra bile dünya tarihinin felsefesi üzerine verdiği derslerini söz konusu bakış açısı temelinde anlatmaya devam etmişti: "O dönemin Fransa'sının içinde bulunduğu durumu, akla ve mantığa aykırı imtiyazlar keşmekeşi olarak sunuyordu (…) O öylesine bir baskı rejimiydi ki onun bilincine varıldığında daha da pervasızlaşıyordu. (…) Devletin bütün organları büsbütün bir baskı*

rejimiydi. Değişimi zorunlu olarak şiddetle olmuştu, çünkü değişim hükümet eliyle gerçekleşmemişti. (…) Bu gerçekleştiğinde hak hukuk düşüncesi de bir anda hayata geçmişti; eski yapının herhangi bir direnç göstermeye mecali kalmamıştı."[43]

Hegel burada devrim hakkını savunuyor. Mantıklı olan devrim yapmaktır. Nesnel koşullar olgunlaştığında öznel irade de bilinçlenmişse devrim mantığı işler.

Mantıkla politika arasındaki ilişki dolayımlıdır. Politikaya giden yolu *Cengiz Gündoğdu* "*Kapitalin Mantığı*"ında gösteriyor. Politikaya giden yolda felsefe, bilim, sanat, estetik dolayımı vardır. Politik kalkışmadan önce felsefe de, bilim de, estetikte kalkışma zorunludur.

"Mantıksal-kavramsal bakış açısıyla pratik-nesnel bakış açısı (emek süreci) birbirine denk gelir."[44]

Emek süreci, "*Kapitalin Mantığı*"ında 1. Bilimsel, 2. Felsefi, 3. Estetik yönden ele alınmıştır.

Bunlar en üst soyutlamada mantıksal-kavramsal bakış açısından bir araya toplanmıştır. Maddeci diyalektik "*Kapitalin Mantığı*"ında roman ve öykülerden yapılan alıntılar gerçek ontolojik bağlantıyı gösterir. Ontolojik bağlantı=emek sürecidir. Bu maddi zeminden mantıksal kategorilere çıkılır. Yapıtta nesnel gerçeklik ontolojik ve epistomolojik yarılmaya uğramadan yansıtılmıştır.

"*Hukuk, devlet ve tarih alanında kapsamlı bir kavram ortaya koyan siyasal filozof Hegel ile diyalektiğin kavramsal yapılarını geliştiren mantıkçı Hegel'i birbirinden ayırmak olanaksızdır.*"[45]

Cengiz Gündoğdu için de geçerlidir bu. Onun tiyatro oyunları, öyküleri, eleştirileri, felsefi metinleri… ile maddeci diyalektik mantığını birbirinden ayırmak olanaksızdır.

Rudolf Haym mantığı şöyle tanımlar: "*Mantık insan varlığının bütünlüğünü ve hakikatin kaynağını esas alarak soyut düşünceyi içselleştirmek ve somutlamak için somutlamak için sonuna kadar götürülmüş bir denemedir.*"[46]

Maddeci felsefeye göre her düşünce maddenin bir yansımasıdır. Bu yansımanın doğru olması insan için yaşamsal önemdedir. Yansımayı somutlaştıran diyalektik mantıktır. Bu nedenle maddecilik bizi idealizme düşürebilir. Maddeciliğin diyalektikle bütünleştirilmesi zorunludur.

Feuerbach, *Hegel*'in mantığı için şöyle der: "*Hegel'in 'mantık'ı akla ve şimdiki zamana uyarlanmış mantık haline getirilmiş bir teolojidir. Nasıl ki ideal olanın ya da hakikatin kavramsal soyutlaması olan teolojideki tanrısallık varsa, her belirlenim ve her sonlu olanda da 'mantık' vardır.*"[47]

Demek ki maddeci olmayan diyalektik bizi teolojiye götürebiliyor.

Hegel'in "mantık"ını eleştiren *Trendelenburg* şöyle der: "*Ama bakın ne oluyor; sadece kendisi olmak isteyen saf düşünce, bu haliyle tek başına ilerleyemiyor; o attığı ilk adımda belirli bir uzam ve zamanı içeren görüntünün momentleri olarak fark edilmektedir; demek ki dış varlıktan bütünüyle kopmuş ve saf şey mümkün değildir. Dolayısıyla söz konusu uzamsal hareket, bir kez daha önkoşulsuz mantığın ön koşulu olmaktadır.*"[48]

Kuramsal açımlamaları vermemin nedeni *Cengiz Gündoğdu*'nun "mantık" kavramını boşuna kullanmamasıdır. Onun yapıtının kavranışı dolayımlıdır. Dolayımın bir biçimi kavramların araştırmasından geçer. Araştırılan kavramlar yapıtta somutlandığında yeniden yer almazsa bütünsel anlama ulaşılamaz.

Kapitalin Mantığı maddecidir. Maddeci mantık nedir? *Karl Marks*'ın kendi sözüyle şudur: "*Devlete ilişkin belirlenimlerin özü, devlete ilişkin belirlenimler olarak değil ama en soyut şekilleriyle mantıksal-metafizik be-*

lirlenimler olarak düşünülebiliyor. Gerçek özgürlüğü Hukuk felsefesi değil ama Mantık bilimi oluşturuyor. Felsefi çalışma düşüncenin siyasal belirlenimler içinde ete kemiğe bürünmesini değil ama varolan siyasal belirlenimlerin soyut düşünceler biçiminde uçup gitmesini göstermeye dayanıyor. Felsefe uğrağı, şeyin mantığı değil ama mantığın şeyi oluşturuyor. Mantık devleti tanıtlamaya değil, tersine devlet mantığı tanıtlamaya yarıyor."[49]

Maddeci mantığı *Karl Marks* işte böyle açıklıyor. Şeyin mantığıdır esas olan, mantığın şeyi değil. Mantık öznel değildir. Mantık dış dünyadan çıkar. Mantık nesnel gerçeklikten çıkar. Yani mantık maddeden çıkar. Demek ki ilk önce materyalist olacağız. Diyalektiğin yasalarıyla toplum çözümlemesi yapılamaz ama toplum çözümlemesinde diyalektiğin yasaları vardır.

Maddeci diyalektik mantık mantıksallığın en ileri biçimidir. *Aristoteles* mantığının 18. yüzyıl materyalizmiyle yadsınması 18. yüzyıl materyalizminin de *Marks-Engels* materyalizmiyle yadsınması. Maddeci gelişimin ana hatları bunlardır. Diyalektik gelişim *Herakleitos*'un *Hegel*'e oradan *Marks-Engels*'e ve *Lenin*'e uzanır.

18. yüzyıl materyalizmi diyalektik materyalizmin ön biçimidir.

İnsanın yaşaması için dış dünyayı bilmesi gerekir. Bu bilgi doğru bilgi olmalıdır. Doğru bilgi insan için yaşamsaldır. Örneğin uçurumdan atlarsam kuşlar gibi uçamam, yere çakılırım. Cahil kalırsam hayvanlar gibi güdülürüm. Boyun eğersem köleleştirilirim… Mantık bu bilgilerin birbiriyle ilişkilendirilmesini sağlayarak büyük resmi görmemizi sağlar. Örnek: *Adnan Öztel:* Anne bu yıl hamsi durumu nedir? *Anne*: Yok oğlum hamsiyi kuruttular. Hamsinin yokluğu, gıda fiyatlarının yüksekliği, işsizlik, göçmenler, diyanetin bütçesi, gazetecilerin tutuklanması, F Tipleri, İdlip sorunu, doların yükselmesi, piyasada ilaç bulunmaması… Bütünsel resim: Emperyalist-kapitalist sistemdir. Bütün olgular birbiriyle bağlantılıdır. Dünyanın birliği maddidir.

H. H. Holz şöyle diyor: "*Mantıksal davranış teorik birikimle* yönlendirilir."[50]

Mantık birbiriyle ilişkisiz gibi görünen olguları birbiriyle ilişkilendirir. Böylece olgusal bilinç aşılır. *Cengiz Gündoğdu* yapıtında olgusal bilinci yetkin bir biçimde çözümlüyor. *Cengiz Gündoğdu* şöyle der: "*Olgusal bilinç, olguları oluşturan ilişkileri irdelemez. Bu bir sakıncadır. Daha büyüğü şöyledir, olgusal bilinç, olguyu bütün ilişkilerinden koparır, öyle inceler*."[51]

Cengiz Gündoğdu "*Soru*" adlı yapıtında olgusal bilinci ayrıntılı çözümlemiştir. (Ayrıca bakınız: Adnan Öztel, Gündelik Bilinç, Kaç İnsanı Yaşadım, İnsancıl Yayınları)

Yapıtın Niteliği-Özelliği

"*Nitelik, 1- İlk anlamda tözün ayrımını ifade eder.*"[52] der *Aristoteles*.

"*O halde niteliğin, pratik olarak iki anlamı var gibi görünmektedir ve bu iki anlamdan biri, asıl anlamdır. Asıl anlamda nitelik, tözün ayrımıdır.*"[53]

Özellik için de şöyle der *Aristoteles*: "Özellik, eğilim, istidat (*dispostion) parçaları olan bir şeyin yer, güç ve form bakımından düzenlenmesi anlamına gelir.*"[54]

Nitelik tözdür. Özellik görüntüdür. Nitelik bütündür, özellik parçadır. Töz-Öz-Maddedir.

"*Kapitalin Mantığı*"nın niteliği=tözü=özü=maddesi maddeci diyalektiktir. Bu en genel niteliktir. Daha dar anlamda Marksist-Leninisttir.

Bu nitelik bir soyutlamadır. Benim kavramsal soyutlamamdır. Ama öznel değildir. Nesneldir. Bu soyutlama benim duyumlarımın soyutlamasıdır. *Cengiz Gündoğdu* ve yapıtlarından edindiğim durumların soyutlamasıdır.

Lenin, *Felsefe Defterleri'*nde şöyle der: "*Nitelik ve duyum aynı şeydir diyor Feurbach. Tamamiyle ilk ve en eski alanıdır duyum ama onda kaçınılmaz şekilde bulunur nitelik.*"[55]

Yine *Lenin*, *Hegel*'den aktarıyor. "*Görüntüleşen* dünya ve özsel dünya… *bunların her biri, varoluşun özerk bütünlüğüdür.*"[56]

Yapıtın bütünlüğünü=özünü belirtikten sonra onun özerk parçalarına, özelliklerine geçebiliriz.

1- Maddeci diyalektik *Kapital*'de yola çıkılarak somut olarak gösterilmiştir. Soyut kategoriler somutta gösterilmiştir. Soyutlamalar maddesine götürülmüştür.

2- Maddeci diyalektiğin insanlık tarihindeki yeri gösterilmiştir. Bu anlamıyla yapıt maddeci diyalektiği tarihsel bağlam içinde ele almıştır. Buna göre maddeci diyalektiğin ortaya çıkışı ve gelişim aşamaları gösterilmiştir.

3- Yapıtta maddeci diyalektiğin işçi sınıfıyla ilgisi gösterilmiştir. Bu ilginin kurulması nesneldir. Zorunluluktur. Yapıtta sınıflar üstü akademik bir teori yoktur. Teori insan için, işçi sınıfı içindir. İşçi sınıfı bu teorinin maddi gücüdür. Tarihte her düşünce bir sınıfa dayandığı ölçüde kendini gerçekleştirebilmiştir. Maddeci diyalektik mantığı uygulayabilecek maddi güç işçi sınıfıdır.

4- Maddeci diyalektiğin devrimci gücüne yapılan vurgu "*maddeci diyalektik mantığın devrimci gücü anlaşılmadan Kapital anlaşılamaz.*"[57]

5- Yapıt, maddeci diyalektiğin ayrıntılı bir çözümlemesi değildir. Yapıt adından da anlaşılacağı gibi bir giriştir. Yapıtın ince gözükmesi kimseyi yanıltmamalı. Okundukça çoğalan, kalınlaşan bir yapıttır "*Kapitalin Mantığı*". Yapıtta maddeci diyalektiğin temel çizgileri belirtilmiş, gerçekçilik yolunda yürüyenlere yol ve yön gösterilmiştir.

6- Bu anlamıyla yapıt bir ders kitabı değildir.

7- Yapıt teknik bir kitap değildir.

8- Bu yapıt etkin okur için yazılmıştır. Buna göre okur yapıtın her bölümünü, bölümcesini kendi derinleştirecektir. Derinleşmek için inceleyecek, araştıracak… Bu süreçte okurun kendisi de derinleşecektir. Bu derinleşme okurda nitel sıçramaya yol açacaktır.

9- Buradan çıkan sonuç: Bu yapıt tembellere, hazırlopçulara, pragmatistlere, ezbercilere… göre bir yapıt değildir.

10- Yapıt uzmanlaşmanın otomizasyonunu kırıyor. Birbiriyle bağıntısı yokmuş gibi ele alınan bilim, felsefe ve sanatı birleştiriyor. Bütün bu etkinlikler insan içindir ve dünyanın maddi birliğinin değişik yansıma biçimleridir. Bu anlamıyla yapıt maddenin bütünsel yansımasıdır.

11- Yapıt proleter hümanizmasının bir başarısıdır.

12- Yapıt Marksist Rönesans'a bir katkıdır.

13- Yapıtın kendisi maddeci diyalektiktir. Kapital incelenirken idealizm dıştalanmıştır. Maddeci perspektifte kaba materyalizm, mekanik materyalizm dıştalanmıştır.

14- Yapıt burjuva ideolojisine vurulan bir darbedir.

15- Yapıt kuramsal alandaki sınıf savaşımının bir ürünüdür.

16- Bu yapıtla burjuva ideolojisinin çeşitli akımlarından, postmodernizme, yapısalcılığa, negatif diyalektiğe, mistizme, idealizme… okkalı bir darbe vurulmuştur.

17- Marksizm düşmanlığının azıttığı bir dönemde Marksizmin dimdik ayakta olduğu gösterilmiştir.

18- Bu anlamıyla yapıt azalarak çoğalmanın seçkin bir örneğidir.

19- Yapıt belirleyici olanın nitelik olduğunun altını çizer.

20- Sanatın, bilim ve felsefenin sınıf savaşımındaki vazgeçilmez rolü gösterilmiştir.

21- Gerçekçi sanatta maddeci diyalektik arasındaki zorunlu bağ gösterilmiştir. Toplum çözümlenmeden birey çözümlenemez. Toplum çözümlemesi maddi koşulların çözümlenmesidir. Sanat maddi koşullardan türeyen birey-toplum diyalektiğini göstermek zorundadır.

22- *Hegel* ve *Lenin*'in üstü örtülerek, unutuluşa terk edilerek insanlık tarihindeki ilerici rolleri yok sayılıyor. 21. yüzyıl bu eğilim giderek güçlenmektedir. İnsanlığın bu iki ateşleyicisini *Cengiz Gündoğdu* yeniden gündeme getirerek hak ettikleri değeri veriyor. *Cengiz Gündoğdu*'nun bu değerlendirişi nesnel gerçeklikle uyumludur. Bu değerlendirme bilimseldir. Değer yargılarından, idollerden arındırılmıştır.

Hegel'in, *Lenin*'in ağıza alınmadığı dönemde *Cengiz Gündoğdu*'nun yaptığı şey çok önemlidir. Böylece Marksizmin yolu yeniden açılmış oluyor. Yenilenmiş bir biçimde biz buna Marksist Rönesans diyoruz.

23- *Hegel*'le *Lenin*'e ve *Aristoteles*'e verilen önem kesinlikle rastlantısal değildir. Yapıtın hümanist, aydınlanmacı Marksist karakterinin gereğidir.

24- Marksizmi *Hegel*'den *Lenin*'den koparma çabaları doruk noktasına ulaşmıştır. Kuşkusuz bu durum entelektüel yozlaşmanın bir görünümüdür. Postmodernizm saldırının tepe noktasıdır. Bu saldırılar emperyalist burjuvaziden ayrı düşünülemez. Bu anlamıyla *Cengiz Gündoğdu*'nun yapıtı emperyalizme kuramsal bir darbedir.

25- Yapıtta sınıf bilinci-tür bilinci diyalektik bir bütünlük içinde ele alınmıştır. İşte bu Marksist hümanizmadır. İşte bu Marksist Rönesans'ın bir özelliğidir.

26- Bu yapıt işçi sınıfını aydınlatmak, ona kuramsal bilinç götürmek için yazılmıştır. Bu yapıt sınıf savaşımından taraftır.

27- Yapıtın örgesi sağlamdır ve sıkı örülmüştür.

28- Yapıt kuramsal kavrayış kadar estetik haz da uyandırıyor insanda.

29- *Cengiz Gündoğdu*'nun konumlanışı, felsefi, bilimsel ve sanatsal olarak, dinsel, mitolojik, mistik, agnostik… vb. konumların karşısındadır. Yapıtın konumlanışı Aydınlanmacıdır.

30- Yapıt, insana, emekçi ve işçi sınıfına dokunuyor. Kuramsal, postmodern zamanlarda toplumdan, insan yaşamından emekçi sınıflardan koparılmıştı. *Cengiz Gündoğdu* kuramsal koparılan bu bağlantıları daha sağlam, daha derinden yeniden kuruyor. Kuramsalı kurgudan, kuruntudan, öznel yaklaşımdan, psikolojizmden… kurtarıyor.

31- Yapıtın en özgün yanı şudur: Maddeci diyalektiği anlatmıyor yalnızca *Cengiz Gündoğdu*. Onu da anlatıyor ama asıl önemlisi onu neden uygulayamadığımızı çözümlüyor. Yasaları bilmek onları uygulamak değildir. Bu anlamda yapıt bir ilktir.

Yapıtın ışığında çalışmamız gereken konular

1- İşçi sınıfı ve maddeci diyalektik

2- *Aristoteles*

3- Hegel

4- Lenin

5- Maddeci diyalektiğin diğer kategorileri

Bu yapıt insan için yazılmıştır. İnsanın özgürlüğü için yazılmıştır. Bu yapıt yeni bir dünya için yazılmıştır. Yapıt insani düşleri kurmak isteyenlere sesleniyor. Yapıt insani bir yaşamı kuracak yeni insana sesleniyor. Yeni her zaman maddeci diyalektik bir süreçte ortaya çıkar. İnsanın sınıfsız, sömürüsüz bir toplumu kurabilmesi için maddeci diyalektiği bilince çıkarması zorunludur.

Şimdi maddeci diyalektik zamanıdır.

Şimdi "*Kapitalin Mantığı*" zamanıdır.

Şimdi beynimizi aydınlık düşüncelerle besleme zamanıdır.

Şimdi dağılan kafaları toparlama zamanıdır.

Cengiz Gündoğdu'ya en derin sevgi ve saygılarımla.

Dipnotlar

1. Aristoteles, *Kategoriler*, Yunanca aslından çeviren: Saffet Babür, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, Mart 2016, s. 51.
2. Aristoteles, *agy*, s. 51.
3. Aristoteles, *agy*, s. 53.
4. Aristoteles, *agy*, s. 53.
5. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 8. Baskı, Ankara 1988, s. 855.
6. Cengiz Gündoğdu, Kapitalin Mantığı, Tekin Yayınevi, İstanbul 2019, s. 24.
7. Francis Bacon, *Novum Organum*, çev. Sema Önal Akkaş, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012 İstanbul, s. 126.
8. Francis Bacon, *agy*, s. 127.
9. Francis Bacon, *agy*, s. 127.
10. Francis Bacon, *agy*, s. 127.
11. Francis Bacon, *agy*, s. 128.
12. Francis Bacon, *agy*, s. 128.
13. Francis Bacon, *agy*, s. 128.
14. Takiyyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, 4.Basım, İstanbul 1988.
15. Takiyyettin Mengüşoğlu, *agy*.
16. Lenin, *Felsefe Defterleri,* çev. Attila Tokatlı Sosyal Yayınları, İstanbul, tarih yok, s. 264.
17. G. Lukacs, Sosyal Varlık Varlıkbilimine Doğru I Hegel, çev. Ayşe Tekşen, Payel Yayınevi, I. Basım, İstanbul, Temmuz 2013, s. 43.
18. G. Lukacs, *agy*, s. 47.
19. G. Lukacs, *agy*, s. 65.
20. G. Lukacs, *agy*, s. 72.
21. G. Lukacs, *agy*, s. 78.
22. G. Lukacs, *agy*, s. 87.
23. Cengiz Gündoğdu, *agy*, s. 45.
24. Hans Heinz Holz, *Felsefenin Aşılması ve Gerçekleştirilmesi- I*, Yordam Kitap, I. Basım, Şubat 2017, İstanbul, s. 42.
25. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınlar, 5. Baskı, İstanbul 2002, s. 92.
26. Bakınız: Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, II. Basım, İstanbul, Kasım 1996.
27. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınlar, 5. Baskı, İstanbul 2002, s. 427.
28. Cengiz Gündoğdu, *Kapitalin Mantığı*, s. 39.
29. Cengiz Gündoğdu, *Kapitalin Mantığı*, s. 40.
30. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 73.
31. Cengiz Gündoğdu, *Kapitalin Mantığı*, s. 89.
32. Cengiz Gündoğdu, *Eleştiri*, İnsancıl Yayınları, 4. Basım, İstanbul, Ocak 2017, s. 359.
33. Cengiz Gündoğdu, *Eleştiri*, s. 360-361.
34. Cengiz Gündoğdu, *Eleştiri*, s. 362.
35. Cengiz Gündoğdu, *Eleştiri*, s. 363.
36. Cengiz Gündoğdu, *Eleştiri*, s. 386.
37. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 107.
38. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 107.
39. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 107.
40. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 108.
41. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 119.
42. Enzyklapodie'den Aktaran: Hans Heinz Holz, *agy*, s. 121.
43. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 135.
44. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 146.
45. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 159.
46. Aktaran: Hans Heinz Holz, *agy*, s. 195.
47. Aktaran: Hans Heinz Holz, *agy*, s. 215.
48. Aktaran: Hans Heinz Holz, *agy*, s. 227-228.
49. Karl Marks, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, Sol Yayınları, II. Baskı, Ankara 2009, s. 29.
50. Hans Heinz Holz, *agy*, s. 278.
51. Cengiz Gündoğdu, Kapitalin Mantığı, s. 32.
52. Aristoteles, *Metafizik*, s. 267.
53. Aristoteles, *Metafizik*, s. 269.
54. Aristoteles, *Metafizik*, s. 276.
55. Lenin, *Felsefe Defterleri,* s. 285.
56. Hegel, Aktaran: V. İ. Lenin, *Felsefe Defterleri*, s. 124.
57. Cengiz Gündoğdu, *Kapitalin Mantığı*, s. 9.

Düşün

Mevsim bahar,
Doğa devingen,
Sevgi çiçekleri kıpır kıpır açıyor,
Güneşin okşayışlarıyla.

Başını döndür de bak,
Yayıl çimenlerin üstüne,
Dur bir dinlen!
Taşımaktan yorulmadın mı öfke prangalarını,
Dur bir düşün!
Yaşamak için ne kadar az zaman kaldığını.
Sor kendine nasıl yaşadığını,
Korka korka ölerek mi?
Suçlulukla katılaşarak mı?
Pişmanlıklarından ders alarak mı?
Durup durup şikâyet ederek mi?

Güneş ısıtırken sertleşmiş yüzünü,
O koca ışık hiç tükenmez mi sandın?
Sen güneşe ne verdin?
Hiç sevdin mi?
Önce kendini düşünmeden.
Bir düşün!
Yaşarken sevinçler ektin mi?
Kalplerde soldurdun mu coşkuyu?
Az da olsa düşün!
Zırhın adalet midir?

Dur bir düşün!
Ekmeden yaşamak kolaycılık değil mi?
Sevmektir,
Güneş gibi erdemli yaşamaktır zor olan.

Sadife İLEN LİMA

Estetik Katagoriler*

Hasan AKARSU

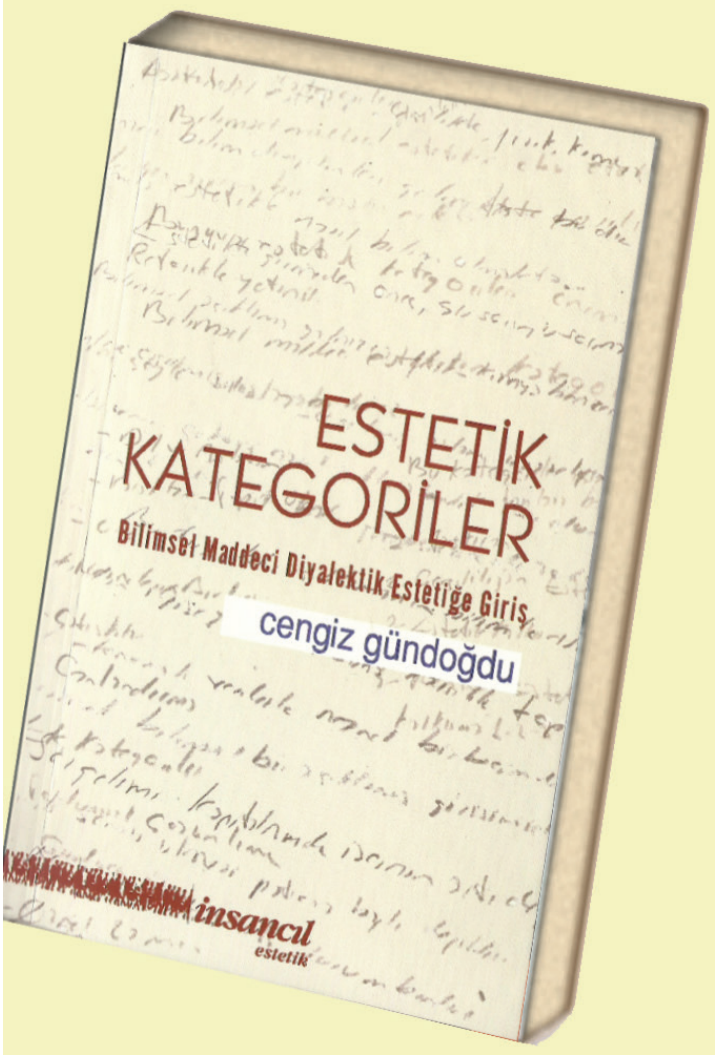

Eleştirmen, yazar *Cengiz Gündoğdu*, yazın eleştirilerine bir yenisini ekledi. Estetik Kategoriler adını verdiği yeni yapıtında, "Bilimsel Maddeci Diyalektik Estetiğe Giriş"i irdeler. Sayrılığında, en zor günlerinde onu yalnız bırakmayan *Berrin Taş*'a sunduğu "*Estetik Kategoriler*" üç bölümden oluşur: Estetik Kategorilere Giriş, Aydınlığı Örenler, Karanlığı Örenler.

Cengiz Gündoğdu, gerçekçilik üzerine yazdığı bu kitabında, karşı gerçekçilerin hiç uyumadığını, nöbetleşe uyuduklarını vurgularken gerçekçilerin az olup nöbet tutamadıklarını belirtir. Gerçekçiliğin yolunda doludizgin giden bir yazarımızdır o. Bilimsel diyalektik maddeci öğreti için *Kagan*'ın ünlü sözünü anımsatarak başlar yazmaya ve onun "İnsanoğlunun estetik düşünce tarihinin en yüksek aşaması" olduğunu vurgular. Sömürücü sistemin estetik yaşamla insanın ilişkisini kopardığını, günlük yaşamın bu sistemin isteklerine göre düzenlendiğini, karşı gerçekçi yapıtlarla insan bilincinin dumura uğratıldığını anımsatır. Estetik sözcüğü, Türkçe Sözlük'te "Güzelliği ve güzelliğin insan zihnindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu" diye açıklanır. Kategori ise "ulam" sözcüğü-

nün karşılığıdır ve aralarında benzerlik olan şeylerin tümünü kapsar. Yazar, "Estetik Kategorileri" şu başlıklar altında değerlendirir: Dil ve Anlatım, Karakter, Örge, Nesnelerin Birliği, Çatışkılar, Canlandırma. Ek olarak da Toplumsal Çözümleme, Güdücü Öğe, Öznel Zaman, Öznel Uzam, Öznel Konum. Yazar, bilimsel estetiği ölçüt alarak birçok önemli romanı değerlendirir. *Marks, Engels, Lukacs, Kagan, Pospelov, Hegel, Nermi Uygur* vb. yararlandığı önemli düşünürlerdir. *Gündoğdu*, güzel olanın peşinde, güzel olanı ortaya çıkarmak için emek veren bir eleştirmendir. Yazma yolları üzerine açıklamalar yapar. Estetik ölçütlerini de Türk ve Dünya romanlarından örnekler vererek açıklar. "Aydınlığı Örenler" bölümünde ele aldığı yazarlar şunlardır: *Öner Yağcı (Kir), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (Ankara), Kemal Bekir (Kanlı Düğün), Tekin Sönmez (Ankara Düşerken Erzurum ve Bardezbaldooruk Ailesi), Orhan Kemal (Müfettişler Müfettişi), Oktay Akbal (Suçumuz İnsan Olmak), Adnan Özyalçıner (Yıldırımlı… Şimşekli Yazar, Umut Yazarı). "Karanlığı Örenler" bölümünde ele aldığı yazarlar: Yiğit Bener (Heyula'nın Dönüşü), Adalet Ağaoğlu (Bir Düğün Gecesi), Selim İleri (Yaşarken ve Ölürken), Kemal Tahir (Bozkırdaki Çekirdek), Latife Tekin (Manves City), Behçet Çelik (Dünyanın Uğultusu), Oya Baydar (Çöplüğün Generali).*

Eleştirmen, yazar *Cengiz Gündoğdu,* 2011'de yine *İnsancıl* Yayınlarından çıkan *Estetik Kalkışma* adlı yapıtında yer verdiği yazılarından da yararlanarak "Estetik Kategoriler" adıyla "Bilimsel Maddeci Diyalektik Estetiğe Giriş" konusunda önemli açıklamalar yapar. Sömürü sisteminin sanatı da etkisi altına alarak yönlendirdiğini, kimi yazarların bu sistemin etkisiyle "karanlığı ördüğünü" belirtirken "Aydınlığı Örenler"e de alkış tutar.

(*) Cengiz Gündoğdu, *Estetik Kategoriler*, İnsancıl Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Mart 2020.

Bir Dünya Yazarı Olan Stefan Zweig'ın Yaşam Öyküsü (2)

Neriman ÇELİK

26 Kasım tarihli günlüğüne şöyle yazar; "*Herhangi bir biçimde yalan söylemek beni tiksindiriyor, bugün ancak dürüstçe, sözü dolaştırmadan "Hayır" demenin yararı olabilir. Bu yürekliliği Viyana'da da gösterebilecek miyim? Eğer inanmadan yapılırsa savaşa katılmaktan kaçınmak berbat bir şey, yararsız, korkakça ve aşağılık bir şey. Hiçbir şeye yaramaz, yalnız kişiyi korur. Sanıyorum ki ancak silahlı bir görev almaya zorlanırsam, açıkça karşı çıkacağım savaşa katılmaya. Bu konuda bir not yazıp burada, Rolland'a bırakacağım, herhangi bir sorun çıkarsa açıklayabilir. Artık boşu boşuna kurban verilmemeli. Bir şeyler yapmanın zamanı geldi. İnsanın eline böyle kişilerin güvenini kazanma şansı geçerse bu güvene ihanet etmemelidir. Dış özgürlüğümün ruhsal özgürlüğümü nasıl geliştirdiğini hissedebiliyorum. Dün bir şiir yazdım, bugün de Fransız kardeşlerime açık bir mektup yazacağım."*[15]

Zweig, günlüklerinde ve anılarında aynı konularda farklı görüşler yazmıştır. Bunu günlükleri yazdığı dönemde kafasının karışıklığı diye yorumluyorum. Günlüklerinde yenilgilere üzülüp zaferlere sevinirken, kimi günler bir zafer yanlısı kimi zaman da barış yanlısı olarak görüyorum kendisini. 26 Aralık 1914 tarihli günlüğünde barış yanlısı olduğunu görüyoruz. "*Kendimle ilgili şeyler üzerinde düşündüm biraz. O kadar tuhaf bir biçimde dışındayım ki olayların, Almanların yanında olmaya hakkım yok, çünkü ben bir Alman değilim. Kendimi ne kadar yoklarsam, o kadar az onaylayabiliyorum olanları, hatta dalkavukça bir yanı olduğu için kahramanlıkları bile onaylayamıyorum. Örneğin Kayzere tapınılmasına da prenslere uşak edilmesine de dayanamıyorum, Fransa'dakinin ve İngiltere'dekinin tersine burada demokrasi eksikliği var ve korkunç bir biçimde kendini gösteriyor bu. Bu konuda pek az kişiyle konuşabiliyorum; herkes savaş havasına kaptırmış kendini, sarhoş olmuş: belki de onlar haklılar. Bense bütün olup biten karşısında derin bir acıdan başka bir şey hissetmiyorum, en ufak bir sevinç duymuyorum.*"[16]

Yine 4 Ocak 1915 tarihli günlüğüne şu notu iliştirir; "*Çok daha sakinim şimdi, kısa zamanda savaşın üstesinden geleceğim. Savaştan ne kadar nefret ettiğimi biliyorum artık, savaşın hiçbir yanını güzel bulmadığımı, bulamayacağımı da. Artık kendi içime kapanmalıyım, hepsi bu.*"[17] Yine 16 Ağustos 1915'te günlüğüne yazdıkları bu kafa karışıklığına örnek. Böylesine hassas bir yüreğin böylesine zalim bir düşünüşe kayışı insanı şaşırtıyor ve aynı zamanda kafa karışıklığını gözler önüne seriyor. Yine zafer isteğinin ağır bastığı 14 Ocak 1915 tarihli günlüğüne şunları kaydetmiş*: "Almanya'dan yine iyi haberler var. Avusturya için harika bir şey: İtalya'da Roma yakınında bir deprem felaketi olmuş. Dünkü çalışmamda, Kalabriya'daki depremin Ahrental'i kriz döneminde nasıl kurtardığını anlatmıştım; bu seferki deprem –ne yazık ki– daha ufak çapta bir şey, aslında otuz bin kişi hayatını kaybetti,*

maddi zarar da çok büyük boyutlarda. Biraz daha büyük olsaydı en ağır, en güç sorunumuzdan kurtulmuş olurduk."[18]

16 Ağustos 1915'te günlüğüne Almanya'nın zaferine olan sevinci not düşerek şöyle yazar*: "Bu dili konuşan biri olduğum için hiç bu kadar gurur duymamıştım; bu üstünlüğü kendi içimde de duyuyorum, oysa başarıların beni değiştirmesine ya da başarısızlıkların başımı eğdirmesine izin vermeyeceğim diye kendime yemin etmiştim."*[19]

1 Ağustos 1915'te özel bir sözleşmeyle görevlendirilir. Avusturya'nın imparatorluk sınırları içinde bulunan ülkenin durumunu ilk ağızdan aktarmak üzere Galiçya'ya gitme emri alır. *Zweig*, gezici hastane görevi yapan bir trenle yolculuk eder. Yaralılarla doludur tren. Yaralılara müdahale edebilecek hiçbir malzeme yoktur. Trenle ülkenin içinden geçerken, savaşın bu bölgede arkasında bırakmış olduğu yıkıntı ve harabeleri görünce şaşkına döner, köyler yangın yerine dönmüştür. Savaşın yerle bir ettiği Galiçya'da geçirdiği günler, onun için travmatik deneyimler olur.

Savaşın alt üst ettiği insanları 28 Ağustos 1915 tarihli günlüğüne şöyle not düşer: *"… Geleceği düşünme yeteneğim sıfıra indi. Yeniden kendimi hissetmeliyim, zamanın üstüne çıkmalıyım. Zaman çok şey istiyor, pek az şey veriyor. Merhamet bile trajik niteliğini yitiriyor, gündelik bir olay oluyor, gördüğümüz insanların çoğu sakat, mutsuzluk ise doğal sayılır oldu. Mutlu ve özgüvenli, neşeli, tutarlı bir insan uzaklardan kalan bir mucize gibi şimdi."*[20]

1919 Mart'ında yalnızca bir devlet kalıntısı olan yoksul düşmüş cesareti kırılmış Avusturya'ya geri döner. Bu kararı güçlükle vermiştir. Orada kendini hangi acıların, sıkıntıların beklediğini bilmesine karşın, uluslararası düzeyde tanınan barış dostu olarak, mahvolmuş ülkesi yeniden yapılanırken yardımcı olma, yenilgiye uğramış halkına destek olmakla sorumlu duyumsar.

Savaş sonrasının en çetin üç yılında (1919-1921 arası) Salzburg'a saplanıp kalır. Dünyayı bir daha görebilme umudunu yitirmiştir. 1920 yılında iki çocuk annesi *Frederika von Winternit* ile evlenir. *Frederika* yazardır. Eşinden boşanıp *Zweig*'la evlenmiştir. *Frederika*, kitaplığın düzenlenmesine, yazışmalara ve düzeltmelere kadar her işte ona destek olur. *Zweig*, evlenmeden önceki özgür yaşamını evlilikte de sürdürür. Tek başına birçok yolculuğa çıkar. (Bu evlilik 20 yıl sürer 1937'de boşanırlar.) Salzburg'da Kapuzinerberg'in yamacında, 17. yüzyıldan bir arşidükten kalma av köşkünü satın alır. Köşkün tamamen elden geçirilmesi gerekir bu işle *Frederika* ilgilenir. Muhteşem bir yapıdır, eski kentin çeşitli mimari özelliklerini taşıyan çatının manzarasına doyum yoktur. En büyük sorun tepeye araba yolu yoktur, yüzden fazla basamak çıkmak gerekir. *Zweig*'in oldukça geniş bir kütüphanesi vardır. Bu odada yangına dayanıklı bir sandıkta el yazmalarını saklamaktadır. Aynı zamanda özenle koruduğu Beethoven'un yazı masası vardır. Kapuçin dağındaki evi bir Avrupa evi olmuştur. Kimler konaklamaz ki burda. Konuk defteri, unutkan anılardan daha iyi tanıklık eder. Evle birlikte onu da Nazilere bırakmak zorunda kalır. Bu yıllar *Zweig*'in en verimli olduğu yıllar olmuştur. Üç büyük usta, *Dickens*, *Balzac* ve *Dostoyevski*'yi yazar. Onun biyografi yazım nedeni daha çok geçmişteki düşmanlıkların aşılmasına ve ulusların gelecekteki akıl-kültür birliğini kurmaya katkı sağlamaktır. Beş yıl sonrada *Kendileri İçin Savaşanlar*, *Hölderlin*, *Stendhal*, *Tolstoy*'u yazacaktır. *Zweig*, birçok öykü kitabı çıkarır. Yazar mutluluk içinde geriye baktığında bu üretken ve mutlu yıllar hakkında şöyle söyler: "*O yıllarda bir konuğun evime gelip huzur içinde oturması, özel yaşamımdaki en çarpıcı şeydi, hiç beklemediğim bir konuktu bu başarı.*"[21] Kısa sürede ünlü insanlarla dostluklar kurmuştur. *Romain Rolland*, *Thomas Mann*, *H. G. Wells*, *Hugo von Hofmann Stahl*, *James Joyce*, *Franz Werfel*, *Paul Valery*, *Arthur Schnitzler*, *Ravel*, *Toscanini*, *Richard Strauss* ve birçok aktör, nice ressam, bilgin bu eve konuk gelmiştir. Yalnızca ünlü

dostlar değildir gelenler, genç yazarları da konuk eder evinde. Yapıtlarında işçi dünyasının sosyal eleştirilerine yer veren yazarlara arasında, bir işçinin oğlu olan yazar *Walter Bauer*, *Zweig*'la yaptığı bir görüşmeden şöyle söz eder. "*Beni karşıladı, zayıf, koyu renk saçlı, Avusturya ürünü bir dünya insanı… Şöhretli bir insan ama özgür ruhlu ve açık gönüllü, başarı onu değiştirmemiş… Üstünlüğü hissediliyor. Kimseyi rahatsız etmeden çizdiği sınırlara saygı duyulmasını bekliyor; ama kendisi tüm sınırları aşıp işçi mutfağının havasını solumuş genç insana elini uzatabiliyor. Onun yanında insan kendini iyi hissediyor."*[22] *Zweig*, gereksinimi olan herkese yardım eder, kendini buna zorunlu duyumsar. Büyük maddi sıkıntılar yaşayan meslektaşı *Ernst Weiss* ve *Joseph Roth*'a düzenli olarak maaş öder. Zor durumda kalan her insana el uzatır. *Zweig*, yalnızca hümanist bir kuramcı değil, aynı zamanda hümanizmi pratiğe de geçirir. Bir tek insana bile yardım edebilmek yaşama anlam katar. Gücü yettiğince insanın kendini başkalarına adaması, gerçekten buna değer der.

1924'ten 1933'e kadarki on yıl, Avrupa için oldukça sakin bir dönemdir. Dünya henüz insan eliyle tahrip edilmemiştir. Gençliğinde elyazması, müsvedde toplama merakını artık sürdürebilecektir. *Nietzche, Mozart, Bach, Gluck*'ün, *Haendel, Chopin, Brams, Schubert, Bethoven, Goethe, Balzac* elyazmalarını taşıyan notalar, müsveddeler, mektuplarla zenginleştirmiştir koleksiyonunu. Bunun nedenini şöyle açıklar; "*Ne var ki kendimi bütün bunların sahibi değil, zaman içinde bir koruyucusu saymaktaydım. Beni çeken de sahip olmak duygusu değil, bütün bunları bir araya getirmenin, bir koleksiyondan bir sanat eseri ortaya çıkarabilmenin büyüsüydü. Bu koleksiyonun bütünüyle, kendi eserlerinden daha kalıcı bir iş başardığıma inanıyordum. Pek çok teklife rağmen, bir katalog yapmağa bir türlü yanaşamadım. Zira eserim, henüz kuruluş durumundaydı ve bazı adların ve parçaların daha bazı eksikleri vardı. Bütün isteğim, bir benzeri bulunmayan bu koleksiyonu, daha da genişletsin diye, bu işe her yıl belirli bir para ayıracak bir enstitüye, ölümümden sonra bırakmaktı. Böylece, canlı bir organizma olacak, benden elli, ya da yüzyıl sonra hep bir şeyler katılacak ve hep mükemmelleşerek gittikçe güzelleşen bir bütünlük meydana getirecekti."*[23] Ne yazık ki, bu en içten isteği gerçekleşemedi; "*Fakat başıma gelmedik kalmamış bizim nesil, kendi sınırlarından öteye hiç düşünemedi. Hitler ortaya çıkıp da evimden uzaklaşmam gerekince, koleksiyon yapma sevincim de, kalıcı bir şeylere sürekli sahip olabilme güvenliği de sona erdi*."[24] *Hitler*, evindeki her şeye el koyacak ve açık artırmayla satacaktır.

Zweig, bu süreçte küçük yerlere gidip gizlenip, isteyince de ışığa çıkar. *Zweig*, sonraları "*Hitler pek çok şeyimi aldı; ama on yıl, keyfimce ve derin özgürlükle Avrupalı yaşamış olmak bilincini ne elimden alabildi, ne de yok edebildi; yalnızca buna dokunamadı*" diyecektir. Yolculuklar, öğrenmeleri deneyimler, okumalar, koleksiyonlar ve yaşamın tadını çıkarmakla yıllar geçer.

1914'te savaştan az bir zaman önce, *Dostoyevski* üzerine hazırladığı bir kitap üzerine çalışırken, Rusya'ya bir yolculuk tasarlar; ama o tarihte bu yolculuğa çıkamamıştır. Rusya Bolşevizm denemesinden sonra, bütün düşünürler için çok ilginç ve çekici bir ülke olmuştur; fazla bir bilgi olmadan ya aşırı bir hayranlık besleniyor ya da sert bir düşmanlık gösterilir. Orada olup bitenleri, çılgınca propaganda ve karşı propaganda yüzünden kimse tam tamına bilmiyordur. İşte bu sırada 1928 yılında Moskova'da yapılacak olan *Lev Tolstoy* yüzüncü doğum yılı törenine Avusturya yazarlar temsilcisi ve konuşmacı olarak çağrı alır. Sovyetler Birliği'ni gezer. "*Sovyet Rusya'daki on dört günüm sürekli bir yüksek gerilimle geçti. Görüyor, duyuyor, hayranlaşıyor, itilip uzaklaştırılıyor, heyecanlanıyor, ya da öfkeleniyordum; sözün kısası, soğuklu sıcaklı bir mütenavip cereyana kapılmıştım. Moskova, ikiye bölünmüş bir dünyaydı, başlıbaşına."*[25]

Her sokak, her köylü, her kentli tanıdıktır oysa dillerini bile bilmemektedir. Zweig; "Bu tanıdıklığı o eşsiz Rus edebiyatına borçluydum." der. İki hafta geçmiştir buraya geleli ama içinde hala bir iç gerilimi ve heyecan vardır. Bu heyecanı neye borçluyum diye düşününce insanlardan taşan o doğal içtenlikti der. Bütün insanlığı ilgilendiren bir davaya katıldıklarına hepsi de inanmaktadır. Edebiyata ve sanata karşı duydukları hayranlık, kendini her yerde olumlu olan bir şeyi yüceltmeye pek zorunlu ve hazır duyumsatmamış bir konuğu belki de yeni Rusya'ya ve ilk işçi-köylü devletine karşı eleştiri içermeyen bir övgüde bulunmaya zorlayabilirdi. Ama bir akşam çantasında bulduğu bir mektup, Zweig'a düşünme fırsatı verip onu dikkatli olma yolunda uyarır. Adı bilinmeyen kişi şöyle yazmaktadır. "*Size söylenen her şeye inanmayınız. Size bir şeyleri gösterirken birçok şeyi de gizlediklerini unutmayınız. Sizinle konuşan insanların genellikle, size gerçekten söylemek istediklerini değil, size söylemeye izinli oldukları şeyleri dile getirdiklerini unutmayınız. Biz hepimiz gözetleniyoruz, siz de aynı şekilde. Çevirmeniniz her sözünüzü aktarıyor. Telefonunuz dinleniyor ve attığınız her adım kontrol ediliyor."*[26]

Birbiriyle çelişen izlenimler ve deneyimlerle dolu olarak Rusya gezgini, Salzburg'a geri döner. *Zweig*, Rusya dönüşü bir şey yazmaz. Kılı kırk yaran yapısı; şu ya da bu propagandanın etkisiyle bir yanılmadan çekinir.

Zweig, kırk yaşında ünlü biridir artık. 20. yüzyılın en üretken yazarlarından biri olmuştur. 1920'li ve 1930'lu yıllarda Alman dilinin en çok okunan yazarları arasındadır. Kitapları milyonlarca basılır, basıldığı gün de tükenmektedir. Tiyatro oyunları sahnelenir. Alman okuru ona bağlıdır. Fransa, Bulgaristan, Ermenistan, Portekiz, Arjantin, Norveç, Letonya, Finlandiya, Çin'den yayıncılar ona başvurur. O dönem, dünyada en çok yabancı dile çevrilen yazardır, yaklaşık elli dile çevrilmiştir. Kitaplarından çok para kazanır. Yıllarca bu gelirle yaşar.

Zweig, tipik bir 20. yüzyıl hümanistidir. İnsanların, düşüncelerin, kültürlerin ve ulusların birbirleriyle uzlaşmasına hümanizmin aracılık etmesini yaşamı boyunca hep hedeflediğini söyler. Bir burjuva aydınlanmacısıdır *Zweig*. Akla önem veren ve insanlığı merkezine almış olan hümanizm anlayışını benimsemiştir. *Hartmut Müller*, *Zweig* biyografisinde "O"nun dini insana imandı der. Ayrıca yaşamı boyunca politikadan uzak durmuş, hiçbir partiye veya gruba da ait olmamış, bir düşün savaşı yapmıştır. *Müller*, *"Zweig hayatı boyunca nazlı bir çocuk olarak varlıklı evlerde günlük hayatın zorluklarından kaçınmış, yapabildiği en iyi şekliyle Frederike'yi övgü ve nasihatlarla uzaktan desteklemişti."*[27] *Zweig*'ın savaşı çok tehlikeli bulmasına örnek olarak da şu kısım gösterilebilir: *"(...) yirminci yüzyılda ölüm silahlarıyla eğitilmeyi de çağdışı bir canilik olarak görüyordum. Benim düşüncemde bir insan için doğru olan şey, bir savaşta kendisini vicdani retçi olarak göstermekti. (...) kahramanlık benim doğamda yok. Tehlikeli durumlardan hep kaçmayı tercih etmişimdir;"*[28]

Öykü, roman, deneme, şiir, tiyatro, gezi ve biyografileri yayınlanır. Hümanist algı ve düşünüş biçimi onun tüm yapıtlarında ve ustalıkla yazdığı otobiyografilerinin kurucu bir ögesidir. *Freud* ve psikolojiye olan ilgisi onu otobiyografiye yöneltir. Eserlerine baktığımızda çoğunlukla biyografi yazdığını görürüz. *Zweig*, çok duygusal bir yapıya sahiptir. Empati yeteneği güçlüdür. Bu nedenle başkalarının acısına çok duyarlıdır, kendisi de acı çeker. Biyografilerinde bu derin izleri görürüz. Kendini, biyografisini yazdığı kişinin yerine koyar o trajediyi ruhunda yaşar. Yaşamlarını yazdığı şair ve sanatçılar listesi epey uzundur: *Balzac, Dostoyevski, Macellan, Tolstoy, Fouche, Marie Antoinette, Erasmus, Maria Stuart, Rolland, Casanova, Verhaeren, Freud, Dickens, Nietzche, Hölderlin, Kleist, Stendal, Mesnel*. Ele aldığı kişilerin çoğu, hep yaşamla barışık olmayan, yaşamı başaramayanlar ve trajik bir kadere sahip

olanlardır. Ezilen, itilen, ikinci planda kalan ve aşırı uç, aç kişilikleri olan, ama insancıl düşünce açısından örnek kişilerdir. Kendilerinde o yüce anlamı korumuş, kendilerini ahlaki kişilikler olarak ispatlamış karakterlerdir. Biyografilerinde kronolojik sıra gözetmez, olaylara değil iç dünyayı önemser.

Zweig ele alacağı kişiler hakkında çok kapsamlı bir araştırma yapar. Bütün bilgileri, mektupları, anıları, gazete haberlerini, biyografilerini dikkatlice inceler. Bunların arasında eleme yaparak yazıya geçirir. Bilgisinin çok azını yansıtır. Tüm ayrıntılarıyla incelediği bu kişileri yalnızca belgelerdeki kadarıyla anlatmakla yetinmez. Tarihte önemli kişiliklerle, roman karakterleriyle, mitolojide yer alan kahramanlarla kıyaslayarak, bağlantılar kurarak, benzetmeler yaparak anlatır. Bu yapıtlarda karakter analizleriyle, yorumları harmanlar. Estetik kaygıyı da ön planda tutar ama bilimsel yöntemlerden yararlanarak ele alır. Biyografiyi böylece edebiyat katına yüceltmeyi başarır.

Zweig'in hemen hemen bütün yapıtlarındaki bir ortak noktada ölümün işlenmesi ve karakterlerinin bir kısmının intiharıdır. *Zweig*'ın yapıtlarındaki öne çıkan intiharlar şöyledir: "*Ağaçlar Üzerindeki Yıldız*" adlı yapıtında Garson Français kendini trenin altına atar. "*Mürebbiye*" romanında küçük hanım intihar etmiştir "*Bir Kadının Yaşamından 24 Saat*" adlı yapıtta, Monte Carlo kumarhanesinde varını yoğunu kaybeden genç, ölmeyi düşünmüştür, "*Merhamet*" adlı romanda kötürüm kız kendini balkondan aşağı atmıştır. "*Değişim Rüzgarı*" adlı yapıtında Christine Hoflehner ve sevgilisi Ferdinand, silahla intihar etmeyi planlarlar. "*Amok*" romanında doktor kendini asarak intihar eder. "*Leporella*" adlı yapıtında Hizmetçi Crescentia Finkenhuber kendini öldürür. Yapıtlarının birçoğunda ölüm olması rastlantısal değildir. Bu *Zweig*'ın onlarla olan duygusal bağlılığının bir sonucudur. Onları anlayabilmesi, onlara duygusal yakınlık duyumsamasıdır. Biyografilerinde, *Kleist* ile *Zweig*'ın ortak yanı, intiharlarıdır. *Nietzche* ve *Hölderlin*'in psikolojilerinin bozulması nedeniyle ölüme gidişlerinin de ayrımında değildirler. Oysa *Kleist* ve *Zweig*, üzerlerindeki yaşama ağrısına yenilmiştirler. *Kleist* biyografisinde, *Kleist*'in intiharını yüceltir, över bunu bir zafermiş gibi gösterir. *Zweig* ve ele aldığı yazarların yaşamları arasında bir bağ olduğu düşünülebilinir. Bu bağ, çağdan memnun olmama, sürekli huzursuz olma ve bir yerlere yerleşememe ve nihayetinde de intiharda kendini göstermektedir. *Zweig*, en güzel ölüm, kendi özgür iradenle gerçekleştirdiğin ölümdür, felsefesini benimsemiş gibidir. *Donald A. Prater*, *Zweig* biyografisinde, *Goethe*'nin Wether'i yazarak, Werther'in kaderini aştığını ancak *Zweig*'in trajik yaşamları yazarak onları aşmak bir yana, aynı kaderi paylaştığını belirtir. Yapıtlarında işlediği karakterlerin derin psikolojik analizinde dostu *Freud*'un etkileri de vardır.

Ayrıca, savaştan acı çekmiş bu kuşak, görece bir barışı da umulmadık bir armağan saymıştır. *Zweig*; hepimizin içinde tek bir duygu vardı; o berbat savaşın ve savaş sonrası yıllarının, mutluluk, özgürlük ve düşünce yoğunlaşması alanlarında hayatımızdan çaldıklarını yerine koymalıydık der. O tarihte birçok yolculuk yapar. İsviçre'de bulunduğu sırada, Avrupalı aydınların dayanışmasını görür ve bu deneyi şimdi onu, Avrupa Birliği üzerinde çalışmayı sürdürme konusunda cesaretlendirir. Ulusların, birlikte, Avrupa kültürü dünyasını oluşturabilecekleri uluslarüstü bir alan olduğuna inancı tamdır. 1919'da *Zweig*, yayıncı *Kippenberg*'le görüşmüş ona İnsel Yayınevinin bir "Bibliotheca Mundi" çıkararak evrensel olduğunu belgelemesi önerisinde bulunmuştur. Dünya edebiyatının yapıtlarının asıl dilleriyle basılmasını ister. *Kippenberg*, bu tasarıyı kabul eder ve sonraki yıllarda bu diziden 14 kitap çıkarır. *Zweig*, bu girişimdi yalnızca doğru yolda atlan bir adım olarak görür. 1920'li yıllarda yazar olarak uluslararası üne sahiptir. Artık Avrupa Birliği düşüncesini propagandasını desteklemekle kendini sorumlu duyumsar. Münih, Frankfurt, Darmstadt,

Bremen, Hamburg, Leipzig, Breslau, İsviçre, Hollanda, Belçika, Fransa, ve Avrupa dışındaki ülkelere yaptığı gezilerde verdiği konferanslarda, dinleyicilerine *Romain Rolland* ve *Tolstoy* gibi büyük hümanistlere, şiddet karşıtı peygamberleri tanıtır. Avrupa konuşma sanatının inceliklerini kullanarak düşüncelerini etkili bir biçimde ve ikna edecek biçimde sunmayı bilir. Coşku yaratan bir konuşmacıdır. Sesi kalın ve etkileyicidir. Konferanslarında yüzlerce dinleyiciye, onun kişisel çıkarların sözcüsü olmadığını, aksine uluslarüstü bir milliyetçilik bilincinin uyandırılması sayesinde politikanın hümanistleşmesini söz konusu ettiğini duyumsatır. Ağır hasta Avrupa iyileşmeden önce saldırgan milliyetçilik mikrobundan kurtulmalıdır. Genç Avrupalıların kendine güven duygularının ve gelecekle ilgili umutlu düşüncelerini güçlendirmek için, okullarda askerlik tarihi yerine kültür tarihi verilmesini savunuyor. Bunun dışında kimi ülkeler arasında öğrencilerin gençlik değişim programının uygulanmasını ve Avrupa Akademisinin kurulmasını, günlük Avrupa gazetesinin çıkarılmasını ister. Gittiği ülkelerde artık bir yabancı değildir. Her yerde dostları, yayınevleri ve okurları vardır. Her yer de konuşmacı olarak çağrı alır. Birçok dilde konuşmalar yapar. Yayınevinin ellinci yıldönümü için bastırdığı bibliyografya *Zweig*'in önündedir. Gençlik hayallerinin çok üstünde başarılı bir edebiyat yaşamını görür her satırda. *"Bundan sonra ne gibi bir kötülük olabilirdi? Şu evimde beni kim alabilirdi? Dostlarımı elimde hiç alabilirler miydi? Ölümü ve hastalığı hiç ürkmeden düşünebiliyordum. Ama kovulmuş, kovalanmış ve yerinden yurdundan edilmiş bir kişi olarak ülke* ülke *dolaşmak ve denizler aşmak zorunda kalacağım, kitaplarımın yakılıp yasaklanacağı ve hor görüleceği, Almanya'da adımın cani gibi duyurulacağı, şu anda mektup ve telgrafları masamın üstünde duran aynı dostların günün birinde bana rastlayınca yüzlerinin sararıvereceği günlerin beni beklediği, aklımın köşesinden geçmezdi, geçemezdi"*[29]

Tehlike kapımızdaydı ama biz hala sezmiyorduk der *Zweig*; "*Almanya'nın o yıllarda Hitler'i kişi olarak da, gücü bakımından da küçümseyip önemsememesinin gerçek nedeni, yabancı ülkelerde belki hiçbir zaman anlaşılamamıştır. / Almanya yalnızca bir 'sınıf' devleti değildi; bu sınıf ülküsünün arkasında 'kültürlü' kişiye aşırı önem verip Tanrılaştırmak gibi bir yan da vardı, Almanya'da birkaç general sayılmazsa, devletin bütün yüksek mevkileri, o sözüm ona "yüksek öğrenimli" kişilerin elindeydi."*[30]

(Sürecek)

Dipnotlar

15. Stefan Zweig, *Günlükler*, çev. İlknur Özdemir, Can Yayınları, İstanbul, 2. Basım, tarih yok, s. 240.
16. Stefan Zweig, *Günlükler*, s. 114.
17. Stefan Zweig, *Günlükler*, s. 116-117.
18. Stefan Zweig, *Günlükler*, s. 121.
19. Stefan Zweig, *Günlükler*, s. 188.
20. Stefan Zweig, *Günlükler*, s. 192.
21. Hartmut Müller, *Stefan Zweig*, çev. Mahmure Kahraman, Kavram Yayınları, İstanbul, 2000, s. 65.
22. Hartmut Müller, *Stefan Zweig*, s. 77.
23. Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, çev. Burhan Arpad, Can Yayınları, 3. Basım, İstanbul, tarih yok.
24. Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, çev. Burhan Arpad, Can Yayınları, 3. Basım, İstanbul, tarih yok.
25. Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, çev. Burhan Arpad, Can Yayınları, 3. Basım, İstanbul, tarih yok.
26. Hartmut Müller, *Stefan Zweig*, s. 76.
27. Hartmut Müller, *Stefan Zweig*, s. 80.
28. Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, çev. Gülperi Sert, Can Yayınları, İstanbul 2011, s. 276.
29. Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, çev. Burhan Arpad, Can Yayınları, 3. Basım, İstanbul, tarih yok.
30. Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, çev. Burhan Arpad, Can Yayınları, 3. Basım, İstanbul, tarih yok.

Türkü Yürekli Kıza

Güle güle Güleycan
Yemeye ekmeğin
İçmeye suyun varken
Sen yemeye ekmeği
İçmeye suyu olmayanların
Türküsünü söyleyebilmek için öldün,
Mevsim bahara dönerken
İki yüz seksen sekiz gün
Kaç saat, kaç ay, kaç mevsim eder
Hücre hücre ölürken hücre, hücre direnirken
Kaç ölüm sığdırdın bir ölüme
Güle güle Güleycan
Dağların kulağına fısıldadın türkünü
Kızıl okyanuslara akan nehirlerin sesine kattın sesini
Kaç ömür sığdırdın genç ömrüne
Ne çok sevdi seni gecekondu çocukları
Senin türküleri sevdiğin gibi

Hüseyin KANDİL

Hep Yolda

Berrin TAŞ

19 Mart 2020

Dolandırıcılıkta yeni yöntemler…

Koronavirüs bizi eve kapattı. Sabah ev telefonu çaldı. Açtım. Biri konuşmaya başladı. "*bu telefonu ne zamandan beri kullanıyorsunuz*" diyor. "*Siz kimsiniz*" dedim. Kendini tanıttı. Adını da söyledi. Ondan sonra bütün söyledikleri güven sağlamak üzere kurgulanmıştı. Her zamanki sözler. Benim telefonumdan bir kadın aranmış, kadın rahatsız olmuş. Kendisi başkomisermiş. Öyle şeyler anlattı ki insanın nerdeyse inanası geliyor. Diyor ki sizin numaradan aranmış ama sizin telefonunuzdan değil. Başka bir yerden sizin numaranızla aranmış. Şikayetçi olduğunuz birileri var mı. Banka çalışanı falan. Kimlik bilgilerinizi birilerine verdiniz mi. Dinliyorum ben de. Bakalım bu konuşma nereye gidecek diyorum içimden. Dedim ki şimdi kimlik bilgilerimize ulaşmak sorun değil. PTT, kargo getirdiğinde bile kimlik bilgilerimizi istiyor. Yok diyor yakın zamanda kimlik bilgilerini birilerine verdin mi. Yok vermedim dedim. Biraz sonra bana yaka kart numarasını, sicil numarasını yazdırdı. Eee n'olacak acaba. 155 polis imdat hattını biliyor musun dedi. Bilmiyorum dedim. Şimdi ara, adımı, sicil numaramı, yaka kartımın numarasını söyle. Bu kişinin emniyet mensubu olup olmadığını öğrenirsin dedi. Derdi ne. Güven sağlamak istiyor. Ona güvenince ne isteyecekse isteyecek. İşte o noktada ben konuşmaya başladım. Dedim ki emniyetin böyle bir uygulaması yok. Böyle bir şey için telefonla sorun çözme yöntemi yok ki. Bir de ısrar ediyor. 155'i ara diye. Ben kapatayım, telefonu ararsam ararım dedim. Nasıl kızıyor, kapatma, ara diyor. Telefonu yüzüne kapattım. Arsız, telefonu yeniden çaldırıyor. Açmadım.

İyi ki basından okuyorum böyle şeyleri. Yoksa kolaylıkla kandırıveriyorlar insanı. Bir de bana kimlik bilgilerimi verdi. Ana adımı, baba adımı, kimlik numaramı eksiksiz verdi. Bu da güven sağlamak içindi. *CG* de diyor ki sorsaydın acaba ne isteyecekti. O aşamaya gelemedik dedim. 155 diye bana aratacaktı bir numarayı. Ondan sonra ona inandığımdan emin olunca istekleri başlayacaktı.

22 Mart 2020

65 yaş üstüne sokağa çıkma yasağı geldi…

Dün gece 12'den sonra yasak başladı. Bir yanıyla yasak gerekiyordu. Ülkemiz insanı henüz bu virüsü ciddiye almıyor. İki gün önce eczaneye, markete gitmem gerekti. Aralıklarla durma kuralına kimse uymuyor. Yaşlı insanlar sokaktaydı. Migros'ta, eczanede hep onlar vardı. Maske kullananlar var. Yine de çoğu kişinin virüsü pek önemsemediğini gördüm. Şu bildik bize bir şey olmaz mantığı.

Öte yandan yasağın yalnızca belli bir yaş üstü için alınması yeterli değil. Tehlike bu

toplumda yaşayan her birey için geçerli. Ben kısa sürede bu yasağın genişleyebileceğini varsayıyorum. Bizim insanımız yasaksız kurallara uymuyor ne yazık ki. İtalya örneği de bunu gösteriyor. İtalyanlarla Türklerin ortak yanları var.

Bir başka sorun acil yardım hatları diye tanımlanan telefon numaralarının işe yaramaması. Ya meşgule atıyor, ya da bir sağlık kuruluşuna başvurun diyor. 184 aranınca ona bas, şuna bas aşaması geçtikten sonra "*esselamtu esselam*" diye başlayan dua devreye giriyor. Bir videodan izledim. Habertürk tartışma programında canlı yayında aramışlar. Sonuç dua. 65 yaş üstü hastalar evde kalacak, acil başvurması gereken telefon numaraları da meşgule atıyor. 112-155-156 işe yaramıyor. Demek ki neymiş. Kendi kendimizle başbaşayız. Ülkemiz hazırlıksız yakalandı. Kendimize iyi bakmak zorundayız.

Doğanın intikamı…

Koronavirüse ilişkin haberleri dikkatle izledim. Bana gönderilen sayısız videolar arasında bilim insanlarının görüşleri de vardı. Anlayabildiğim kadarıyla virüs mutasyona uğrayana dek tehlikedeyiz. Mutasyona uğradıktan sonra virüsle birlikte yaşamayı öğreneceğiz. Virüs kimseyi öldürmek istemiyor aslında. Bir canlıda yaşamak istiyor.

İnsan bu dünyayı yaşanmaz bir duruma getirdi. İnsan, kendi özüne yabancılaştı. Havayı kirletti, suyu kirletti, doğada kendi koşullarında yaşayan canlıların yaşamını yok etmeyi kendi güçsüzlüğünü örtmek için kullandı. İnsan güçsüzlüğünü vahşete çevirerek güç bulmaya çalıştı. Kedilere, köpeklere bile saldırdı. Ezdi, kuyruklarını kopardı. Yerlerde sürükledi. Avlandı. Pişirip yemeyeceği hayvanı spor olsun diye öldürüp kafasını süs diye evine götürdü. İnsan doğanın dengesini bozdu.

Unutmayın. Doğanın intikamıdır bu.

26 Mart 2020

Pelin bugün 40 yaşında…

Yaşasaydı *Pelin* bugün 40 yaşına girecekti. Gideli tam 18 yıl oldu.

Yaşasaydı başına neler gelecekti.

Birini sevecekti.

Kim bilebilir, belki dayak yiyecekti. Belki tatsız şeyler yaşayacaktı.

Ülkem kadınının yaşadığı erkek şiddetini o da yaşayabilirdi. Neden olmasın. Herkesin başına gelebilir.

Taciz, tecavüz, şiddet, aşağılanma… dayanabilir miydi. Kendi yaşamasa bile başkalarının başına gelenler de etkilerdi onu. Bu dünya ona yaşanası gelmiyordu. İnsan dediğimiz iki ayaklının birbirine yapıp ettikleri onu her zaman üzerdi. İnanamazdı buna. Sokakta dilenen çocukları gördüğünde üzülürdü.

Kimbilir belki de keman çalmayı sürdürürdü. Şiir yazmayı sürdürebilirdi. Bırakıp gitmeden önce onu sevindirmek istemiştim. Şiirlerinden uygun bulduklarımı yayımlamıştım *İnsancıl*'da. Şiir onu yaşama bağlayabilirdi. Olmadı.

İnsanlara hemen güveniverirdi. Güvendiklerine toz kondurmak istemezdi. Buna karşı birbirinin arkasından konuşan kişileri gördüğünde düş kırıklığına uğrardı.

Yaşasaydı bu 18 yılda kimbilir başına neler gelecekti. Ülkemiz gerçeklerine baktığımda esenlikli bir yaşamı olabilirdi diyemiyorum. *Pelin* ya eve kapanarak yaşayabilirdi. Ya da güvendiği insanlarla korunaklı bir yaşayış içinde yaratıcılığını sürdürebilirdi. Yaşadığımız dünyanın pis yanlarını, eşitsiz yanlarını görüyordu. Bunu kabul edemiyordu.

Peluşko gitmeyi seçti.

Beni de bıraktı. Yaşamayı da bıraktı. Gitti.

Bugünleri yaşasaydı kimbilir nasıl duyumsayacaktı. Ülkemizde yaşananlar, Suriye gerçeği, koronavirüs günleri onda nasıl bir etki bırakacaktı. Bunları bilemeyeceğim.

40 yaşına dek bir çocuğu olacak mıydı. Nasıl bir anne olacaktı. Çocuğuyla ilişkisi benimle ilişkisini nasıl etkileyecekti. Onu da bilemeyeceğim.

Peluşko gidişiyle şunu söyledi geride kalanlara. Ben sizin önemsediğiniz bu dünyayı yaşanası bulmuyorum. Binbir sorunun ortasında kıvrana kıvrana ayakta kalarak direnmeyi de saçma buluyorum. Sen direndin de ne oldu anne. Düzeltebildin mi yolunda gitmeyen işleri.

Pelin İSTANBULLUOĞLU

Düzeltemedim kızım. Düzeltemem de.

Bireysel bir sorun değil bu dünyanın sömürgenliği, insansızlığı. Yine de ben dik durabiliyor olmaktan memnunum. Kendi varlığımı ataerkilliğin yok edici ağırlığına bırakmadığım için hiç pişmanlık duymadım. İnsanlığımı yaşamımın her anında duyumsayabilmek isterdi. O ayrı. Bu dünya kapitalizmin sömürgenliğinde, eşitsizliğinde kıvranıyor. Ben böyle bir dünyayı değiştirebilmek için minicik bir katkım olsa bile bundan sevinç duyarım.

Bu dünya kapitalizmin acımasız çarklarında kıvrandıkça insanlığımı bütünüyle yaşayamayacağımı öğrendim kızım. Bu nedenle insanlığımı yaşayabildiğim küçük alanları koruyabilmem gerekiyor. Verdiğim kavgayı korumalıyım. Bu bireysel alanlarımı da korumak anlamına geliyor.

Sen yaşamının daraltılmış alanlarından çıkabilseydin beni anlayabilirdin. Çıkamadın kızım. Çıkamadın. Gitmeyi seçtin.

4 Nisan 2020

Yaşamını yitirenlerin sayısı artıyor…

Dün akşam verilen bilgilere göre ülkemizde 425 kişi yaşamını yitirdi. Bu sayı hastalık ülkemizde görüldüğünden bu yana yaşamını yitiren 425 insan. 425 can. Bu daha başlangıç. Virüsün yayılma hızına bakılırsa can kaybı katlanarak artıyor. Ülkemizde 1 kişinin 16 kişiye virüsü bulaştırdığı belirlenmiş. Bunun anlamı şu. Bu 16 kişinin her biri de en az 16 kişiye bulaştırdıysa durum giderek daha kötü olacak demektir.

Can kaybı önce 1'er, 2'şer artıyordu. Bir gün baktık 108 insan yaşamını yitirmiş.

108 + 21 can kaybı eklendi.
131 + 37 can kaybı eklendi.
168 + 46 can kaybı eklendi.
214 + 63 can kaybı eklendi.
277 + 39 can kaybı eklendi.
356 + 69 can kaybı eklendi.
425 dün akşam açıklanan can kaybı.

Ben iyiyim şimdilik. *CG*'de iyi. Evdeyiz. Yine de alışverişe ve *İnsancıl*'a gitmem gerekti. Umarım koronavirüs bulaşmamıştır.

Kültür Bakanlığı kütüphaneler için *İnsancıl*'a sürdürümcü oldu. Olmasına oldu ama Mart ayına dek sözleşmeyi bir türlü göndermediler. Ocak ayından dergileri gönderiyor olmamız gerekirdi. Sözleşme gelmeyince gönderemedik. Birdenbire geciktiklerinin ayırdına varmış olmalılar ki ültimatom çeker havasında bir ileti geldi. 31 Mart tarihine dek sözleşmenin elimize geçmesi gerekmektedir. O tarihe dek gönderilmesi…

Gönderilmediği takdirde… sözleşmeniz kabul edilmeyecektir.

Beni de böyle durumlarda şeytan dürtüyor. Kabul etmezsen etme. Sen önce sözleşmeni zamanında göndermeyi başar kardeşim demek istiyorum. Demiyorum ama. *İnsancıl* gitsin. 100 kütüphanede okunsun diyorum. Yutkunuyorum. Bu hantal dili, bu emir kipinde konuşan dili sevmiyorum. Emir kipinde konuşanın hiç değilse kendi sorumluluklarını aksatmadan yerine getiriyor olması gerekirdi.

Sözleşmeyi gönderebilmek için *İnsancıl*'a gittim.

Mart ayı sonunda İnsancıl matbaadan geldi. *İnsancıl*'ı karşılamak için yine dergiye gittim. *Ergün Özütemiz* etiketleri yapıştırmak dergileri poşetlere yerleştirmek için geldi. *Ergün* kendisi gelmek istedi. Yoksa ben böyle bir durumda hiç kimseden yardım isteyemezdim. Öte yandan *İnsancıl*'ı yaşatmak için 30 yıldır kavga vermişim. *İnsancıl*'ın okurları dergilerini bekler. Bana gitme dergiye diyenler oldu. Gecikmeli çıkarırsın diyenler oldu. Dinlemedim.

Doktorlar, hemşireler çalışıyor. Hem de virüsün yanıbaşında çalışıyorlar. Sağlık çalışanları gece gündüz çalışıyor. Gazeteler yayımlanıyor. Çalışmak zorunda olanlar sokağa çıkmayın uyarılarına karşın işe gidiyorlar. Bu koşullar altında ben yalnızca kendimi ve *CG*'yi korumak isteyerek *İnsancıl*'a gitmemezlik edemezdim. Kendimi korumaya çalıştım. Maske taktım. Ellerimi yollarda sağa sola sürmedim. Yine de bizlerin kişisel çabalarının yeterli olacağını sanmıyorum. Bir gün sonra da PTT'ye gittim. Sürdürümcülerimizin dergilerini gönderdim.

Umarım Mayıs sayısını da çıkarabiliriz. İstanbul salgının merkezi. Bu nedenle söylüyorum. Sokağa çıkma yasağı ilan edilebilir. Öyle sanıyorum. Salgın başlar başlamaz sokağa çıkma yasağı ilan edilseydi salgınla daha kolay baş edilebilirdi. Anlaşılan o ki kademeli olarak kimi kararlar alınıyor. Salgın daha çok yayılım gösterdiğinde mi sokağa çıkma yasağı gelecek. Bilemiyorum. Daha kaç insanın ölmesi gerekiyor. Soru bu.

15 Nisan 2020

Koronavirüs bizi eğitiyor…

Bir aydır evdeyiz. Benim birkaç kez dışarı çıkmam gerekti. *İnsancıl*'a, yiyecek alışverişine gittim. En son 1 Nisan'da çıkmıştım sokağa. 1 Nisan'dan sonra hiç çıkmadım. Yiyecekleri de telefona yüklediğim sanal market uygulamasıyla getirtiyorum.

Koronavirüs ülkemize ilk geldiğinde sorunu fazla abartmamıştık. Virüsün etkisi anlaşılmaya başladıkça bizler de virüsün istemlerine uygun davranmayı öğreniyoruz. Virüs bizi eğitiyor. Eğitilmek zorundayız. Ucunda yaşama isteğimizi korumak var.

Gazeteleri okuyorum. Haberleri dinliyorum. Bilim insanları konuşuyor. Enfeksiyoloji uzmanları, bilim kurulu üyeleri konuşuyor. Koronavirüs ilk görülmeye başladığında söyledikleriyle bugün söyledikleri arasında dağlar kadar fark var. Bu sabah Fox haberlerinde konuşan Prof. Dr. *Tevfik Bedirhan Üstün*, biz de öğreniyoruz dedi. Psikiyatri ve Epidemiyoloji Uzmanı.

Önceleri koronavirüs mutasyona uğrayarak, mutasyona uğrayınca bulaş riski hafifleyerek deniyordu. Bugün koronavirüsün sık sık mutasyona uğradığı söyleniyor. Üstelik ülkemizde değişik biçimlerde mutasyona uğruyormuş. Ülkemizin coğrafi yapısı, Suriye'den gelenler, ülkemizdeki yabancılar etken bu durumda. Bizim ülkemizdeki mutasyona uğramasının sonuçları bilinmiyor. Bilim insanları da daha önce öngöremedikleri yeni bir durumla karşılaştılar. Anlayabildiğim kadarıyla tek bilebildiğimiz "sosyal mesafeyi" korumak ve "el yıkamanın önemi". Başka yapacak bir şey yok. Virüs bizi eğitecek. Bu nedenle belki de dünya artık eskisi gibi olmayacak deniyor. Bununla ekonomik çöküş kastediliyorsa doğrudur. Ben insanın eskisi gibi olacağına inanıyorum. İnsan bu süreçten insanlığını sorgulayabileceği bir dönemden geçebilecek mi, emin değilim. Ekonomik sorunları konuşanlara bakıyorum da kapitalizmin nasıl köşeye sıkıştığını görebiliyorum.

Bir virüs neler yaptı. Uçakları durdurdu. Yolculukları durdurdu. Kitapevlerini, alışveriş merkezlerini, lokantaları, kafeleri durdurdu. Bir virüs bizi eve kapattı. Kat kat giysileriyle sağlık çalışanları mücadele ediyorlar. Kimbilir belki de virüs insanlığı uyarıyor. Aklınızı başınıza alın. Doğadan uzaklaştınız. Kendi varlığınıza yabancılaştınız. İnsan olduğunuzu unuttunuz. Önceliklerinizi kapitalizmin dayattığı yaşam biçimlerine ulaşmak oldu. Ne oldu şimdi. Kapitalizmin hastanelerinde acil servisler, yoğun bakım üniteleri yetersiz. İspanya'da, İtalya'da hasta seçiyorlar. Yaşlıların kaldığı bir yurta görevliler korkup kaçmış. Orda kendi başına ölmüş yaşlılar bulmuşlar. Yoğun bakım yatakları, solunum cihazları yeterli gelmeyince hasta seçmek zorunda kalınıyormuş. Kısaca şu. İyileşmez dedikleri yaşlıları ölüme terk ediyorlar. Kapitalizmin iflasıdır bu.

Fox haberi izlerken öğrendim. 7 Nisan sabah haberlerinde Sağlık Hukuk Bilim Uzmanı Prof. Dr. *Ahmet Saltık* söyledi. Nerdeyse şoka girdim. Çin'de koronavirüs tedavisi için çalışan sağlık çalışanlarına altlarına bağlamaları için bez de dağıtılıyormuş. Doğrusunu isterseniz ben de çok merak etmiştim. O kat kat korunaklı giysileri, maskeleri çıkarıp nasıl tuvalete gidecekler diyordum. Bu sorun nasıl çözülecekti. Anlayabildiğim kadarıyla tuvalete gidip soyunulduğunda sağa sola bulaştırma riski var. Hem aynı giysiler giyilemez. Değiştirmek masraflı. Çin çözümü bez bağlatmakta bulmuş. Ülkemiz ne yapıyor bu durumda bilmiyoruz. Çin'de çişi gelen sağlık çalışanları altlarına bağladıkları bezle sorunu çözüyorlar.

Ey sen… ey insan yüksek binaları yaptın. İnternet yoluyla dünyanın öte ucuna ulaşıyorsun. Uçakları yaptın. Uzaya yolcu göndermeyi planlıyorsun. Kocaman kentlerinde yoğun bakım ünitelerin yetersiz. Olanaklarını gücünü insanlığın esenliği için kullanmadın. Türünü yok edeyim büyük oranda sayınızı eksilteyim de gör dedi bu virüs bize.

2018-2019

Tiyatro sezonundan seçme oyunlar (1)

A. Didem USLU*

2018 tiyatro mevsimi Ekim ve sonbahar aylarının gelmesiyle birlikte enerji ve hızla başladı ama benim için, tiyatrodan elimi eteğimi çekmediğim halde 4 Aralık 2018 Salı günü hayatımın en kara günlerinden biri oldu. Evden çıkarken arkadaki can, eve çağrıldığınızda yok olup gitmiş. Son kırk yılım bir anda durdu, hayat, bir anda çıkan son solukla şaka bir oyun gibi, bundan böyle sadece izleyeceğim tiyatro oyunlarıyla devam edecek oldu. Evimdeki sahnem boşaldı. Asal karakterimi ve başrol oyuncumu gerçekten kaybetmiş miydim? En acılı günlerimde İstanbul'daki tiyatro oyunları bana hayat ve yaşama gücü vermeye devam edecek, değil mi? Hayat çok güzel ve sevgiyle yaşanılası. Bu satırları okuyan sevgili oyuncu, tiyatrocu ve seyirciler, aman siz siz olun, tiyatro salonuna girdiğiniz anda benim için uzun bir soluk alıp yaşadığınıza ve ya-

şayacaklarınıza şükredin. Yine bir tiyatro oyununa gelebildiniz ya…

2018 sonbaharında Eylül ayının sonunda galasına davet edildiğim ilk oyun, 1964 doğumlu İsrailli yazar *İlan Hatsor*'un *Maskeler* oyunuydu. Bir saat on beş dakikalık, kararında yazılmış ve oynanmış oyunda başarılı bir oyunculuk sergilendi. Oyuncular *Mert Doğan, İhsan Önal* ve *Haluk Yüce* konuyu güzel canlandırdılar. Metinse oldukça ilginçti çünkü farklı bir bakış açısı getiriyordu. Başta oyunu anlamak biraz zor oldu çünkü öncelikle oyunun başında arka arkaya verilen isimler akıl karıştırdı. Başlangıçta kim olduğu bilinmeyen Davut'a çamur atılmış, yine tanınmayan Rıdvan kötüymüş. Atıf ölmüş. Nazif ve İhsan kimdi? Oyun açıldıkça bu karakterler hakkında bilgi verildi, hikayeleri anlatıldı. Neyse ki kurgu ilerledikçe karakterler ve düşman yanlar netleşti. İkinci anlaşılamama nedeni, İsrailli bir yazarın yalnızca Filistinlileri ele almış olmasıydı. Oyunda İsrailli karakter yoktu. Önce kim İsrailli, kim Arap derken, olayda İsraillilerin tamamen olayın dışına atıldığı ve merkezde Filistinli Araplaların bulunduğu anlaşıldı. Merkezde Araplar vardı ama İsraillilere bağlıydılar. Üç erkek kardeşten ağabey olan Davut'un, İsrail tarafında lokanta işlettiği, ikinci kardeş Naim'in Filistin Kurtuluş ordusunda çarpışan ve dağlarda yaşayan bir vatansever olduğu ve üçüncü erkek kardeş Halit'inse bir dükkanda çalıştığı ortaya çıktı. Önce iki küçük kardeş aralarında tartıştılar, ağabey Davut'sa sahneye pek çok merak unsuru yaratan bilgi öğrenildikten sonra, geç girdi. Bu arada yeni doğan bebeğine Nazif adı koyan ve karısı yine hamile olan büyük ağabey Davut, diğer iki kardeşe göre epey yaşlı göründü.

Adının neden *Maskeler* olduğu anlaşılamayan tiyatro kurgusunun ana çatışması, ağabey Davut'un İsrail gizli polisiyle işbirliği yapıp yapmamış olmasıydı. Sonunda bu kuşku açığa çıktı ve noktalandı. Oyunun birbirine düşmanlaşmış üç kardeş teması, kurgu genişledikçe çatışmalarla derinleşti. Ancak ilginçtir, Filistinli üç kardeş hakkında kurgulanmış oyunu bir İsrailli'nin yazmasıyla Filistinli Arap'ın yazması arasında epey yorum farkı oluşacaktır. İsrailli yazar için yorum, daha uzak bir mesafeden gözlenmiştir çünkü olayların içinde İsrailli karakter yoktur. Bu da İsrailli yazara Filistinlilerin ne kadar İsrail'e mahkum olduklarını gösterme fırsatı yaratır. Buna göre, Araplar birlik olup beraberlik içinde kurtuluş hamlesi yapamamaktadırlar. Öte yandan oyunu bir Arap yazmış olsaydı, Arap bakış açısında tamamen Arapların kendi toplumları hakkında yaptıkları açık ve net bir eleştiri ortaya çıkacaktı. Bu yorumda da Araplar "biz içimizde düşman barındırdıkça, İsrail'le mücadeleyi kazanamayız" anlamına gelirdi. O yüzden oyunu yazan İsrailli yazarın ne düşündüğünü anlamak pek mümkün olamadı. Acaba yazar liberal ve Filistinli yanlısı havasına mı girmek istiyordu? O zaman cevabını bulamadığım sorularım şunlar olacaktır: İsrailliler, düşmanı, yani Filistinli Arapları haklı gören bir oyun hakkında ne düşünürler? Siyonizm buna izin verir mi?

Evli ve Bekar başlıklı oyunu *Cem Kenar* yazmış ve yönetmiş. Bir erkeğin elinden çıkmış, çok başarılı bir kadın oyunu. Kadın oyunu diyorum çünkü iki kadın da güçlü ve mücadeleci bireyler. Her ne kadar da erkek dünyasından yakınsalar da, onlar savaşmayı ve yenilmemeyi bilmektedirler. İki farklı karakterdeki kız kardeşin erkeklerle olan dünyasındaki eğlenceleri, ayakta kalmaları ve trajikomik halleri çok iyi anlatılmıştı. *Seza Yeğin*'le *Mine Duman* da oyun metnine hak

ettiği değeri iyi verdiler. Hareketli sahneler çok neşeli ve oyalayıcıydı. Oyunda ışıklar da güzel ayarlanmıştı.

Oyunun başındaki kesikli müzikler ve *Tanju Okan*'lı giriş çok güzeldi. Evde oturan Hale, Yasin'i terk etmiş, ablası ve kardeşini ziyarete gelen Lale de kocası Salih'i terk etmiş. Birisi entelektüel bir kadın cinsi, ablaysa erkeğin gönlüne göre davranmayı ve süslenmeyi seven bir kadın tipi. Lale uzay bilimleri ve astronomi tahsili görmüş ama onca zamanlık ev hanımlığından sonra çalışmaya hevesli. Kız kardeşlerin kendilerini anne ve babayla özdeşleştirmeleri ve onlardan yola çıkmaları hoş bir sahneydi. Kurgu hoş bir kız kardeş ilişkisi. Karakterler çok net ve değişim/dönüşümler başarılı. Kimi zaman kavga ediyorlar, kimi zaman da yastık kavgasıyla çok eğleniyorlar.

Oyun metnini çok beğendim ama iki eksik veya hatayı belirtmem gerekir: Yazarın kadınların aylık adeti konusunu biraz daha öğrenmesi gerekir. Bir de en sondaki mitolojik öykülü sahneyi beğenmedim. Genele uymadı. Gereksiz ve uygunsuzdu. Onu ortadan kaldırmakta yarar var.

Sesler oyunu *İlknur Güneş* tarafından yazılmış. Oyunu 2018 yılı Aralık ayının 18'inde izlemişim. Bir erkek/kadın hikayesi. Beş yıldır evden çıkmamışlar. Kadın öfkeli, erkek farkında değil. Kadın daracık evde çürüyormuş. İlgisizlikten şikayetçi. Erkek Hamlet okuyor ve oyun hakkında tartışıyorlar. Aslında kavgalar incir çekirdeğini doldurmaz konularda. Sen duygulardan ne anlarsın diyerek hakaretler. Çevre evlerden gelen sesler. Pencereden Ofelya diye bağıran genç karşı apartmanda. Komşuda karısını döven adam. Sesler. Sevişenler gıcırdayan yatak sesleri. Odada kapalı kadınla erkek. Adamın fazla oksijen tüketiyorsun kavgası. Erkek hava almaya çıkacakken sesler. Hep tuhaf sesler. Kavgaya devam için kontrollü nefes alırlar. Keşke kedimiz olsaydıyla başlayan absürd konuşmalar. Erkek bilmece çözerken zengin/fakir tartışması. Süren laf ebeciliği ama en rahatsız olduğum nokta: Türkçe'deki ne…ne kalıbının yanlış kullanılması. Gülmek üzerine yarım kalır. Kadında komik ağlama ve gülme hali. Pencerede Ofelya soran genç. Kadın tırnak törpülerken yine Hamlet konusu açılır. Sesler. Kadın ilk öpüştüklerinde anlaşamayacaklarını anlamış. Keşke Semih'le evli olsaydım, kimbilir ne güzel şeyler alırdı bana. Bunlar komik anlatımlar. Erkeğin de Danimarkalı bir sevgilisi varmış. Erkek işsizmiş ama sıradan olmadığında iddialı. Şans vardır yoktur inatlaşması. Kendilerini zeki sanırlarmış. Birbirleriyle itişirler. Bu çok tatlı.

Klostrofobik bir yaşam. Erkek kapıda bomba bulur. Bombayı kapının dışına koyar, sonra tekrar kargo diye içeriye alırlar. Durmadan tartışırlar. Sesler, tanrıya seslenme gibi konuşmalar. Kadın dışarıya çıkma ümidiyle seslenir. Erkek kalbi sıkışınca, kalp masajı yapar. Kadın kapıdan çıkar gider, erkekler rahatlar. Sevgili hayali kurar ama kadın geri gelir. Sifon çekilir. Silah sesleri. İçeriye kuru kafa atılır. Yine Hamlet hakkında tartışma çıkar. Aslında her konuda zıtlaşırlar. Keşke seni tanımasaydım. Keşke oyuncu olsaydım. Patlayan bomba sesinden korkarlar. Hiçbir şey yapmadık, iyi kurtulduk diye sevinirler. O sırada pencereden fenerler uzanır. Erkekle kadın uyuyakalmış numarası yaparlar ama kinaye sözü hakkında yine inatlaşma başlar. Yine eski nişanlı konusu. Birbirlerine küfür ederler. Erkek delikten çıkar, gider, kadın da. Tüm delikleri denerler, yorulurlar. Sohbet edelim derler ama biz konuşmayı beceremeyiz ki, birbirimizi sevebi-

lirdik diye itirafta bulunurlar. Sokağı ve yaşamayı özlemişlerdir. Sesler işitilir. Eskiden yeryüzü bize aitti diye hayıflanırlar. Oyun derinlikle konuları olan bir absürd. *İlknur Güneş* biraz bunalım ama çok güzel bir kadın/erkek ilişkisi anlatmış. Sahne plastiği de bu oyuna çok uygundu.

Arnold Wesker'in *Dört Mevsim* oyununu Bi Sahne'de Tiyatro Mundus'tan izledik. 1932-2016 yılları arasında yaşamış olan İngiliz oyun ve senaryo yazarı *Wesker* başarılı oyunlar yazdığı için, Mundus da ortaya eli yüzü düzgün bir oyunun izdüşümü olan başarılı bir oyunculuk çıkarmıştı. Her zaman tiyatro sanatının formülünü kısaca veririm: İyi tiyatro metni, iyi oyunculuk ve başarıdır. Oyun başlıkta söylendiği gibi dört mevsimde geçecekti. Yani bir yıl içindeki kadın-erkek ilişkilerini gözlemledik. Oyunun başıyla sonu simetrik yazılmıştı. Oyunun başında konuşan erkek, bir kadını kucağında getirdi ve ona şefkatle davrandı. Odun toplamaya çıktığında kadın ağladığı sırada üstüne battaniye koydu. Oyunun sonu da böyle bitiyordu.

İlişkileri hakkında çok net ve belirgin bilgi verilmeyen kadınla erkek, satır aralarından anlaşıldığı kadarıyla boşanmış ve yeni denemelere girmişlerdi. Oyun gizem ve merak unsurları içinde ilerledi. Ekspresyonist ama bir hayli soyuttu. "Orada burada otursak, tanrı bizi taşlaştırır mı" deyince kadın güldü. Kadının adı Beatrice'di. Dante'nin Beatrice'i mi? Erkekse Adam'dır. Adem mi? Felsefi ve imalı konuşmalar sürdü: Ruhun dudaklarında mı gözlerinde mi? Kadın konuşmaya çalışır. Bir yılını bağlamış ama işe yaramıyormuş. Acımaktan ne hale gelmiş. Erkek yerleri süpürürken kadın hala konuşmaz. Erkek olumludur. Kadın güven yok, hiç iyileşmeyecek derken hayal dolu olduğunu söyler. Kadının saçlarını tarar.

Erkek, karısını umutsuzluğa ittiğini ama yabancı adamın karısına çiçek açtırdığını anlatır. Soyut anlatım sırasında erkek gerilmiş bir ipe fotoğraflar asar. Güzel buluşlar vardı oyunda: Oyun metninde var mıydı bilmiyorum ama fotoğraflar biriken anıların kanıtıydı. Sahne karanlığındaki soyunmalarsa mevsim değişiklikleri. Soyunduklarında ince kıyafetlerle kışın geçtiği anlaşılır. Bundan sonra erkek uyurken kadın hareketlenir. Erkeğe güller atar ve Shakespearevari sözler söylenir. Bu aşamada *Wesker*'in İngiliz kültüründen olmasının etkisi görülür. Ancak şiirli konuşmalar pek doğal değildir.

Erkek kadına dünyaları verirmiş. Vecizeli laflarla konuşurlar. Kadın bu sırada yemek yapar. Kocası ona "ülkesiz kraliçesin" dermiş ama aşığıyla aşkın canıma okumuş. Kadınla erkeğin yemek yemesi robotlar gibidir. Kayıtsız ve cansız. Bu evde bir yıl geçirmeye kararlıdırlar. İyileştirilmeye muhtaçlarmış.

Kadınla erkek ortak iş yaparlar. Duvarları boyar, bu sırada şarkı söyleyip müzik konuşurlar. Beatrice şarkı söyleyemediğini iddia eder. Bu sırada konuşmalar monolog gibi olur çünkü kocasıyla ilişkisini anlatmaktadır. Birlikte şarkı söylerler, Beatrice erkeğe sarılır. Aslında oyunda gösterilen, deneme aşamasındaki bir kadın-erkek ilişkisinin birlikteliği ve dayanıklılığıdır.

Karanlıkta giysiler değiştiğinde ilkbahar yaz olur. Erkek Beatrice'e çiçek getirir, aşkları güçlüdür. Oyuncular aşk sahnelerini güzel oynadılar. Dokunuşlar, sarılmalar, bakışmalar güzeldi. Hareketler hoştu.

Pikniğe gitmişçesine yerde yattıkları sırada doğa hakkında konuşurlar. Beatrice'in babası bitki yetiştirirmiş. Hayalleri uçmaktır ve aşkı yaşarlar. Erkek aşk felsefesi yapar. İki türlü kadınla iki türlü aşkı anlatır. Monologlu konuşmadaysa, kendisine sertlikle

sahiplenmek isteyen kadından yakınır. Beatrice, erkek yüreğini açtı diye ona kızar, hatta onu kabalık ve duygusuzlukla suçlarken kavgalar başlar. Arkasından suçlamalar, hakaretler gelir. Erkek resim yapıyor diye Beatrice onun beceremediğini söyler. Erkek romantik şairmiş ama hastaymış. Kavgalar sürer. Sonbahar gelirken erkek kadının sırtına kazak koyar ama ateşle kanepeye yığılır. Bu sefer Beatrice onu okşar, sever, kendini anlatır. Beatrice cesur, huzurlu, güven verici bir erkek ve ilişki ister. İyileşsin diye de erkeğin gözünün içine bakar.

Erkek haftalarca yatar ama kalkınca yemek işine girişir. Hamur açıp tarçınlı kurabiye yapar. Bu sırada anlattığı çıkarlık dönemi hikayesi hoştu. Ne var ki Beatrice yine suratsızlaşır çünkü erkeğin daha önceki sevgilisi gibi gülüşüne katlanamamaktadır.Oyuncular kışlıkları giydiklerinde aralarında neden sevilmedikleri konusunda analizler yaparlar, çocukluklarını hatırlarlar. Erkek uzunca bir monolog sırasında 12 yaş aşkını ve ona ihanetini hatırlar. Bu sırada yine kavgalar başlar. Ne var ki babalarının ölümünü paylaşırlar. Beatrice tek başına kalmıştır. Erkekse annesiyle birlikte babasını yolcu etmiştir. Hatırladıkça paylaşırlar. O sırada Adam üşür, hastalanacak gibidir. Oyun başa döner.

Oyun, bir aşkın ve kadın-erkek ilişkisinin dört mevsimini anlatıyordu ama metin çok başarılı olduğu için oyunculuk da doğal olarak özenliydi. Metinde güzel bir mevsim değişimi, karakter değişim/dönüşümü ve karakterler arası çatışmayla değişim-dönüşüm kurulmuştu. Simetrik kurgu modernist gibi görünse de, nedenselliği eksik bırakmasıyla epey postmodernist olmuştu.

Raşit Çelikezer'in yazdığı ve yönettiği bir oyun *Hiçbirşey,* bir gökdelende iş adamı denilen iki genç erkek arkadaşın bir kadınla olan hırsızlık planlarını anlatıyordu. Oyuncular *Serkan Atak, Burak Akbulut* ve *Gizem İnceoğlu*. Küçük mekandaki perde, dekor ve kostümler iyi düşünülmüştü. Oyunun başında iki erkeğin kadın muhabbeti de iyi verilmişti. Oyun, bir erkek oyunu çünkü başrolde kadın ve kadın başarısı yok. Tam tersine kadın karakter iki erkeğin elinde oyuncağa dönmüş. Erkeklerin karakter zıtlığı iyiydi. Hakan aklı başında görünen bir erkek, Metin'se kanı deli bir erkekti. Oyun metni merak unsuruyla ilerledi ama sona doğru daha iyi kurgulanmış olabilirdi çünkü temanın şiddet ayağı güçlüydü ama cinsellik ayağı eksik kaldı. Öte yandan Hakan'ın ofisine Metin'in nasıl pattadak girdiği de belli olmadı. Aslında oyun çok büyük para ve işlerin döndüğü daha girift bir iş dünyası kurgusu olsaymış, çok daha iyi olurmuş diye düşündüm. Seyircinin bilmediği veya yakın olmadığı para hesapları ve para üzerinden oyunlar kurguyu daha güçlü yapabilirdi. Sıcak çikolata hikayesi ve Aslı karakterinin konuları dağıtması pek hoş buluşlardı. Sondaki şiddet sahnesi de çok başarılıydı. Üç oyuncuyu da rollerini başarıyla sergiledikleri için kutlamak gerekir.

Kozzy Kültür Merkezinde izlediğim *Ev Yapımı Eylem* oyunu sloganları ve tek yanlı toplum eleştirisiyle ideolojik bir oyundu. Sanatın kesinlikle estetik olmasını beklediğim için, böyle oyunlara pek rağbet etmem. Hele hele de ideolojik mesajı gözümüze sokan oyunları hiç sevmem. Üç kadın epey bir süre geciktirilen asal çatışmayı sonunda ortaya attılar. Kadınlar zengin eşler, yüzeysel, sosyetik ve yeme içmeden başka bir şey düşünmeyen dişiller olarak gösterildikleri için oyuna feminist eleştiri de kızacaktır. Durmadan yüzeysel kadın konuları zengin kadınların rahat hayatı, durmadan övünmeler. Tamam böyle kadınlar var ama kadınların

hepsi böyleymiş gibi göstermek kadınlara haksızlık olmasın diye keşke araya başka kadın türü veya erkek karakter de konsaymış, o zaman çatışmalar daha güçlü olurmuş. Boş ve bir işe yaramayan ev kadınları eleştiriliyor gibiydi ve metin çok klişeydi. Aşırı mesaj kaygısı vardı. Oyunu *Adalet Ağaoğlu'*nun *Kozalar* oyununa benzettim ama hiç olmazsa, o oyunda simgeler vardı. Burada kadınların siyasal olaylara katılmaması tek boyutlu bir bakış açısı ve gereksiz siyah giysili suçlayıcılar vasıtasıyla veriliyordu. Siyahlılar oyunun sonunda göze sokarcasına mesaj verdiler. Başörtüsü taktırma olayı da zorlama yapıldı. Keşke kadınlar kendileri buna karar verselerdi. Oyun zorlama bir çözümle sona erdirilmişti. Nedensellikler olmadığı gibi, karakter değişim dönüşümleri de kurgu doğallığı içinde verilmemişti. Ne var ki sosyete kadınlarının konuşmaları iyi düşünülmüş ama sadece uzuyor, hiçbir yere varmıyor. Karakterler tip olarak kalıyor. Kadınlar uzun zaman ev yapımı eylemden söz ettiler ama tam o yüzeysellik içinde masaya bir bomba düşseydi de, kadınlardaki mecburi değişim/dönüşümü görseydik. Oyunculuk harikaydı. Hele Zahide ve Müge rolündeki oyuncular metni güzelleştirmek için çok çaba harcadılar. Bu arada keşke tanımı konmamış eski bir olay ve postmodern bir toplumsal kurgu hareketi değil de, günümüzün konuları işlenseymiş: Sokaklardaki silahlı saldırılar, kadına ve hayvana şiddet, vahşet, cinsel suçlar, ahlaksızlık, ruhu satılık insanlar, ideolojiler sayesinde bir makama gelenler, işten kovulmalar, hırsızlık, İstanbul'daki sıradan insanın öfkesi ve nefreti gibi.

DT'nin *Hırçın Kız* oyunu daveti geldiğinde bu hırçın kız da nereden çıktı diye düşünmüştüm ama yıllarca *Shakespeare* çalışmış, okutmuş ve doktorası onun hakkında olan bir hoca olarak, komedi olan oyununu trajedi olmuş görünce gerçekten çok şaşırdım. Oyunda baştan itibaren Sinyör Batista Minola'nın iyi huylu ama çapkın küçük kızı Bianca'yla huysuz ve hırçın büyük kızı Katerina, 400 yıldır bilindiği gibi zıtlıklarını sergilediler. Oyunun hoş sahne detayları ve eklemeleri vardı: Üst katta titreyen adam, ters döndürülmüş kanepede sahneye sırtı dönük gizli cinsellik sahnesi, gelen giden rüşvet para torbaları ve sandalye yerleştirme gibi tatlı buluşlar. Bir tek müziği *Shakespeare* zamanına uymayan saksafon beni rahatsız etti çünkü her şey 1600'lerin sonundaki Padua'yı anlatıyordu. En son sahneyse, oyunun en vurucu sahnesi olduğu gibi, tüm dünyaya örnek bir sahne olmalıdır diye düşündüm. Tamam, *Shakespeare* bir komedi yazmıştır, belki de karısıyla kavga ettiği veya karısının kendisi çileden çıkardığı bir gün o oyunu yazıvermiştir. Ancak ne olursa olsun, oyunun sonu gerçekten kadın onurunu çiğnetici ve zedeleyen bir finalle biter. Birileri bunu düşünmeli ve uygulamalıydı. DT'yi kutlarım. Keşke TRT de aynı duyarlılığı gösterseydi. Keşke erkek yazar Fatma'nın tecavüzü hakkında bir roman yazmasaydı, keşke o roman dizi olmasaydı. Keşke insanlar ekranların başında tecavüz görmek için oturmasaydı. Keşke tecavüz dizisinin oyuncusu ünlü olmasaydı. Keşke o ünle roman yazıp ününe ün katmasaydı. İşte Türkiye böylesine muamma bir ülke oldu. Ben artık ülkemi tanıyamıyorum.

(Sürecek)

* Prof. Dr. A. Didem Uslu
Gelişim Üniversitesi Öğretim Üyesi

Bir Küçük Kız...

Maydonoz ve Gerisi...

H. Nur BEYAZ ERKIZAN

Onca yıldan sonra anladığım, gördüğüm ve artık bildiğim şu: Hayat, yaşandığı gibi yazılmıyor! Hiçbir yazı onu bize veremiyor… Burada söylemek istediğim aslında bilginin, hayata *bağlılığı* veya başka bir ifadeyle, bilginin varlığa *bağımlılığı*… Peki bilgi hayatı izlemezse ne olur… bilgi, hayatın dışına çıkarsa ne olur… Hiç kuşkusuz bilgi hayata ilişkindir ama bu onun hayatı bize saf bir biçimde verdiği anlamına gelmez; eğer o, önemli ölçüde hayatı gölgelemiyorsa ve hatta bozmuyorsa…

Yıllardır felsefe okuyorum; yıllardır onlarca felsefe tarihi kitabı okudum ve hala da okuyorum… Onca yıllık öğrencilik hayatımda ve dahi hocalık hayatımda hiçbir kadın filozofun adını duymamıştım…Aristoteles'ten önce adı *Theano* olan bir kadın filozofu duymadığım gibi, Antik Yunan Felsefesinin bitimi de yine bir erkekle tamamlanmıştı: *Plotinos*…

Felsefe tarihi kitapları Hıristiyanlığın doğuşunu, tüm bilim-felsefe okullarının imparator *Justinianus* tarafından MS 529 yılında kapatılışını yazıyordu ama büyük kadın filozof *Hypatia*'nın bir grup Hıristiyan tarafından ders verdiği yerden alınıp, derisinin yüzülüp, sonra da yakılmasını ve organlarının parçalara ayrılarak İskenderiye sokaklarına atılmasını; onun vahşice katledilişini hiç ama hiç yazmıyordu. Sonra, Hıristiyanlığın ortaya çıkışından neredeyse 3. yüzyıl sonra devlet oluşunu/devlet dini oluşunu da yazmıyordu. Ama felsefenin ilk şehidi diye *Sokrates* neredeyse kutsallaştırılmıştı. *Hypatia* yaşamış mıydı… yoksa yazı, hayatı silmiş miydi… *insanın* yarısını oluşturan kadın, epistemenin/bilginin/bilimin asıl öznesi olarak kendini gören tahakkümcü erkek öznenin her anlamda *kırımına* mı uğramıştı… şimdi yaşanılanlar aslında bu *kırımın* uzantısı ve devamı değil miydi…

O zaman baştaki sorulara dönelim: Yazı veya bilgi bize hayatı vermiyorsa; tam tersine onu bozuyor ve gölgeliyorsa ne diye yazmalı? Şöyle diyelim… hayatı anlamak, varlık ile bağ kurmak için başka bir seçeneğimiz var mı… Sonra yazı/bilgi suçlu değil; yazının öznesini analiz etmek gerekir; onu deşifre etmek gerekir.

Bilgi, yazı, okul, düşünme, akıl… hepsi ne kadar da güzel, hoş ve onurlu sözcükler kendi başlarına… zaten çok şey kendi başına alındığında öyle görünür… bu, deyim yerindeyse, varlıksız *varlık olma* hali… tohumun toprakla buluşmama hali… en güzel tohum kendinde güzeldir toprakla buluşmadan… toprak da öyle! *Aristoteles*

de zaten doğru ve yanlışın birleştirmede/buluşturmada ortaya çıktığını, *energeia* (etkinlik) ve *dunamis*'in (olanak, olanaklılık) birlikteliğinin hareketi mümkün kıldığını söylemez mi… Kendi başınalık aslında bir hiçliktir ki bu hiçlik *Platon*'un aşkı olsa da…

Gelelim Hatice'ye… onun için bilgi ne… okul ne… düşünme ne… akıl ne… *Platon* bir tarafa ve dahi *Aristoteles*… hatta filozofların ve *bilim adamlarının* pek çoğu bir tarafa… Hatice için insan olmak ne? İnsan olmanın da basamakları var… bebeklik, çocukluk, gençlik ve… Hatice'nin bebekliği… onu hatırlaması imkansız ama Hatice, Ayşe'nin, Fatma'nın bebekliğini hatırladığında yaşama yolunu cinsiyetin çizdiğini görmüştür erkenden… Kız çocuğu dünyaya geldiğinde annenin nasıl suçlu hissettiğini, evde neredeyse yas havası estiğini ve hatta felaketin tüm mahalleye yayıldığını… Nasıl mı… erkek çocuk doğduğunda yaşanan bayram havasından, kutlamaların, örneğin, şeker ve para ödüllerine dönüşmesinden… Öyle ki geniş bahçeli evin geniş kapıları çocuklar tarafından taşlanır… Babaanne, anneanne veya oğlan babası kapıyı açar, envai çeşit şekerlerle karıştırılmış bozuk paralar kapıyı taşlayan çocuklara mutlulukla dağıtılırdı… davul bile çaldırılırdı! Hatice bir gün arkadaşlarıyla birlikte bu keyifli eğlenceye katılmak üzereyken annesi tarafından eve çağrılır, uyarılır ve içeri alınır: Onların kızı oldu; kapı taşlanmaz; ayıp… babaları kızabilir. Anlamıştı, kırılmıştı, burkulmuştu yüreği… Hım… ben de kızım; demek ki benim doğumum da böyle karşılanmıştı; biraz utanç, biraz hayal kırıklığı, biraz istenmemezlik ve biraz "hiçlik"… yaşında kendi varlığı hakkında hissettirilen eksiklik… zaten kadınlar hakkında konuşulurken de öyle denilirdi oralarda: *Eksik* (kadın ile eş anlamda) ne yapsın… kocası da öldü! Acımanın, güçsüzlüğün, hiçliğin, değersizliğin diğer anlam karşılığıydı 'eksik' yani 'kadın'…

Atina'da da durum aynıydı. Kız çocuk dünyaya getiren kadının, kocasının gözlerine bakmaması, utanması ve eziklik duygusunu yaşaması ve göstermesi ondan beklenen şeydi.

Şeker, para, arkadaşlık, sokak, oyun… bunların hepsi çok sürmeyecekti… daha 6 yaşına gelmeden güzelliği bir bela olarak yakasına yapışacaktı Hatice'nin ve dahi cinsiyeti… Annesi, komşuları ve akrabaları kendisine 'sen artık pek büyüdün' diyerek annesine de kızının sokağa artık çıkmamasının iyi olacağını söylemeye başlamışlardı. Retorikler *pek güçlüydü* ve hepsi de 'kız'a karşıydı: "Ortalık çok kötü"; "kız kızmısının ayağı dışarıdan kesilmeli"; "kız çocuk dışarıda oynamamalı…" Hatice'nin yüreği bir kez daha burkulmuştu… cinsiyetinin kör yasası, ölümün asası gibi yanındaydı, yakınındaydı… Var oluşunun acısını yaşamaya başlamıştı derinden, pek derinden… ve erkenden!

Hatice bir gün dışarıda ve arkadaşlarıyla oynarken eve çağrılır. Annesi ona artık dışarıda oynama yaşının geçtiğini ve bir daha dışarı çıkmaması gerektiğini söyler… Hayatımda o gün ağladığım kadar çok ağladığımı pek hatırlamıyorum… ve yüreğimin acıdan çatlayacağı duygusunu da o günden sonra pek yaşamadım… Gömüldüğümü hissettim… toprağın altına; nefessiz kaldım… kendimi hiçledim, *eksiktim*! Birlikte oynadığım arkadaşlarımdan koparılmıştım… Üzerime kapanan demir kapı ölümün ta kendisiydi. Annem artık ev işlerine yardımcı olabileceğimi ve ev işlerini öğrenmem gerektiğini söyleyerek ayıklamam/temizlemem için önüme bir demet maydanoz koymuş-

tu… ama söyleneni yapmak ne mümkün… iki gözüm iki çeşme ağlıyordum… çocuklar, çoğunluğu erkek, oynamaya devam ediyorlardı… aklım öyle dışarıda kalmıştı ki… dışarıyı görmek için, oyun oynayan arkadaşlarımı görmek için canım gidiyordu.

Evimizin sokak kapısı demirdendi ama alt tarafında bir parmak boyu kadar boşluk vardı… maydanozları aldım, kapının yanına gittim ve başımı kapının altına sokmaya çalışarak dışarıyı görmeye çalıştım… olmadı… oyun seslerini duydum ama dışarıyı göremedim… arkadaşlarıma katılamadım. İşte o gün karar vermiştim: Ne olursa olsun bir yolunu bulacaktım… kimse kapıyı üzerime kapatamayacaktı… kimse!

Sonra maydanoz neydi ki… Faydalı otlardan *maydanoz* her türlü yemeğe girmesiyle ünlüdür. *"Maydanoz"* sözcüğü esas olarak *Balkanlar*'dan gelir, *Makedonya*'dan. Bize "*maydanoz*"u vermiş olan *Arapça "maḳdanus"* sözcüğü, Eski Yunanca'da "*Makedon otu"* anlamına gelen "*makedonisi*"den armağan. "*Maydanoz*"a geçmişte "*midenüvaz"* diye bir yakıştırma da yapılmış. Zaten Arapça "*mide*" ve Farsça "*nüvaz*"ın birleşimi olan sözcük, "*mide okşayan*" anlamına gelir. Ama "benim dilimdeki anlamını" kimse bilmez! Onun doğa bilimi sınırları içindeki anlamı, hayatın tüm alanını ve anlamını kucaklamaz, göstermez!

Derin yaraları etimoloji veremez! Maydanozun beden sağlığı için faydalarını anlatan hekim de bilmez. *Seneca*'nın dediği gibi aslında ve belki de "derin yaralar dilsizdir". O nedenle; felsefe her yerde olmalı; esoterik olmayan felsefe… *Epikuros* ve *M. Nussbaum*'ın dediği gibi "ruhun yaraları bedenden derindir ve onu iyileştirme çabasını unutan felsefe boştur." Günümüzde beden hekimleri revaçta… heyhat gördükleri yaralar pek yüzeyde!

Hayat bana göstermişti ki "kavrayış, koşullardan önce gelir." Hayatı, insanın hayatı kılmak için kavrayışımızı değiştirmek gerekir… Maydanoz, bir makedonya otuydu sonunda… kim bilir kaç küçük kızın üzerine kapanan demir kapının derin karanlığına vesile olmuştu… "Maydanoz" koşul idiyse, onu değiştirmek "düşünmeydi", yani bildiğimiz adıyla felsefe idi… İnsanın 'olan değil' olabilen bir varlık olduğunu… en başta da insanın düşünen değil ama düşünebilen bir varlık olduğunu… özgürlüğün insanın kendi aklı doğrultusunda kendi yaşama yolunu belirlemek olduğunu da ne gariptir ki bir Makedonyalıdan öğrenecektim. Felsefenin konusunun 'burada olanlar ve hayat' olduğunu da yine Ondan sağlam bir biçimde öğrenecektim.

Hayat belki de Makedonyalı Maydanoz'u ayıklamaktan Makedonyalı bir filozofu, *Aristoteles*'i çalışmaya geçebilmedir… hayat, belki de üzerimize kapatılan kapıları açabilmektir; açabilme çabasıdır… hayat, insan olabilme çabasını sürdürebilenin sahip olabileceği bir şeydir belki de… çünkü, ne hayatsız hayatlar gördüm!

Hypatia'nın karşılaştığı karanlık benim de üzerime gelen karanlık ile aynıydı… hiç korkmadım ama çok ağladım ve felsefe ile 'gözyaşlarını iyi bir yaşama çevirmeyi' öğrendim… Ve o günden beri *Tagore*'un ifade ettiği gibi

"Hayatın derin hüznüne rağmen,

Güneşin yeniden doğacağını bilerek yaşadım..."

Arasıra bundan şüphe etsem de Makedonyalı Filozof hep yardımıma koştu;

"*Umut, düşünen insanın rüyasıdır*" diyerek…

Gerçekçiliğin estetik boyutlarda yeniden yaratılmasıdır şiir

Asım ÖZTÜRK

Gerçeklik kavramı çok uzun süreden beri yazının, sanatın, şiirin gündeminden çıktı. Özellikle son yılların ekonomik ve toplumsal yıkım sonrası sorumluluklardan kaçan düşün ve yazın insanlarının sığındığı yapaylıklara bıraktı yerini. Yaşananların ve güncel olanın dışına kaçmak, yapay yaratımların renkli görünümlerini biraz entelektüellikle süsleyerek sunmak belirli çevrelerce beğenilmiş olabilir. Hiç unutulmamalıdır ki gerçeklerin ve yaşananların üstünü örtmek, geçici de olsa insanların yaşamanın dışına taşımak başarılı da olsa yazın ve sanat alanı için yeterli değildir.

İçinden geçtiğimiz bu süreç en çok sanatçıları ve şairleri etkileyip yaralarken, bunlar olmuyormuş gibi aşındırılmış, yalama yapılmış yapay aşk şiirlerini ters yüz ederek bireyselliklerimize bulaya bulaya sunmak gerçeklerden kaçışımızın bir başka boyutudur. İçinde yaşadığımız dünyanın iletişim olanaklarıyla ne kadar küçüldüğünü, çizilmiş olan koruma duvarlarını, sınırları delik deşik edercesine, dünyanın neresinde olursa olsun hızlı bir biçimde bize ulaştığını yaşıyoruz artık. Olanları ve yaşananları duymamız, bilmememiz olanaksız artık. Her acı, her ölüm, her haksız, her adaletsiz tutumun yeryüzünde yaşayan her kesi yaraladığını biliyoruz. Sorumsuzluk duygusuyla yaşayan ve elinde bulundurduğu gücü dayatmalarla sürdürmeye çalışanların çevresine, insanlara, insanlığa ne kadar büyük acılar yaşattığına Tanık oluyoruz. Durdurulması gereken bu, karşı konulması gereken bu.

Sanatçıya, yazara; şaire bu süreçte düşen görevin daha da ağırlaştığını, ilk yananların başında olduklarını bilerek sorumluk almaları, taşıdıkları (şair, sanatçı) sıfatlarının uzun, çok uzun yıllardır onlara yüklediği sorumluluğun kaçınılmaz gereğidir. Bu atılan taştan, bu atılan mermiden, bu atılan yoksulluk dayatmalarından payına düşenleri ilk alanlardan olduklarını unutmadan yaralanan bedenlerini, yaralanan duygu ve düşüncelerini onarmak için yazmalıdırlar. Karşı çıkışlarının, karşı duruşlarının içsel coşkusuyla sözcüklerine yön verirken yaşadıkları gerçeklikleri hiç unutmadan, onları yok saymadan, görmemezlikten gelmeden dizelerini kurmalıdırlar.

Acı çeken toplumların bireyleri çığlıklarını renge, sese, umuda dönüştürdükçe insan, insanlık kendi kabalıklarını, kendi fazlalıklarını yontarak özlenen eşit ve özgür bireylerden oluşan topluluklara dönüşecektir. Bunun anlamını ilk kavrayan sanatçılar, şairler içinde yaşadıkları her türlü gerçekliği daha derinden sarsarak yeni bir söylem dilini geliştireceklerdir. Bu söylem dili, bu yazma, aktarma, iletişim dili o güne dek biriktirdiklerinden de beslenerek daha gelişmiş bir

dil olacaktır. Yaşadığı gerçeklikten hiç kopmadan yaşadığı her türlü duygu derinliğini, sevdaya, umuda, direnişe, karşı koyuşa ilişkin ne varsa tümünü, yaşanan gerçeklikler içinde vermelidir. Anlatımsal bir dille yaklaştığımız ve yaslandığımız zaman yazılanların eğitsel, tematik, aktarmacı, yalın ve derinliği olmayan bir dilin çeperlerinde estetikten yoksun bir biçimde dolanıp durduğunu söylememiz kolay olacaktır.

sorusuyla çıkmamız gerekir. Apaçık olan bu durumu yazma, şiiri oluşturma sürecinin içine giren bireylerle konuşmak ve aktarma eğilimi içine girdiğiniz zaman karşınıza çıkanların yine o kalıpsal sanat ve bireyci estetik yaklaşımlarıyla karşı karşıya kalırsınız.

Hiç unutulmaması gereken şey bu tür düşünsel süreçlerini tamamlamış yaklaşımların yaşamsal bir karşılığı yoktur. Bir başka boyuta taşınan bu tutuculuğun, bu geri

Gerçekliğin yeni bir anlayışla, yeni bir söyleyişle, düşüncenin taşıdığı güzelliklerle, yeni değerlerle donatıldıkça, geçmiş dönemlerin kaba yaklaşımlarından uzak en gelişmiş; bu güne dek oluşturulan tüm güzellikleri kapsadıklarını görürüz. Kalıplaşmış, belirli çerçevelere oturtulmuş (kaba gerçekçi) yaklaşımların o biçimsel eleştirilerinden de sıyrıldığımızı da görürüz. Her açıdan kendi yaklaşımlarına denk düşmeyen bu türlü değerlendirmelerin güncel yazına yansımasını istemeyen, bu gerekçelerini değişik biçimlerde kılıflayarak sunanların karşısına yaşam nerede, yaşanan gerçeklikler nerede

duruşun sorumluluklardan kaçmak olduğunu da görmemiz gerekir. Tutucu her karşı duruşun, her kolay yaklaşımın altında yatan bu renkli bulamacın günü geldikçe, diğer toplumsal dönüşümler içinde nasıl lime lime döküldüğünü görürüz. Yapay parlatmalarla güncelliğini korumaya çalıştıkları bu ışıltının, sanatı ve şiiri derinlemesine irdelemeyen ve düşünmeyen kişilerin; şiirin ve sanatın bir emekli uğraşısı sananlara göre olmadığını anlatmamız gerekir. Birilerinin mıncıklayamayacağı kadar önemli ve ciddi bu durumla, bir gerçeklikle karşı karşıya olduğumuzu bilmemiz gerekir. Son yıllarda

büyük kentlerin çeperlerine sığınmış, yeterlilikten uzak kalanların derinden anlama ve kavrama yerine yalnızlık bunalımları içinde gelip sığındıkları alanların şiirin büyüklüğü ve kapsayıcılı olmalıdır.

Bu bulanıklık içinde önceliklerini yitirmiş bireylerin kolay yapılabilen işlermiş gibi gördüklerinin arkasında yatanın ne büyük acılar ve yaşanmışlıklar içerdiğini, büyük emekler taşıdığını görmeleri oldukça zordur. Sanatın ve şiirin belirli bileşenlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulduğunu sananların tam yanıldığı yer de burasıdır. Hiç kuşkusuz bu gelişim süreci içinde biriktirdiğiniz ne varsa onun sayfalara dökülmesi, öğrendiğiniz, belleğinizin bir köşesine okuduklarınızdan daha sonra gerekli olur diye yapıştırdığınız başkalarının ürettiği imgeler, söz dizimleri olabilir. Bunları kurnazlıkla ya da birilerine benzemek adına dizelere dökerek ilk elden dergilere gönderebilirsiniz. Çoğalmak adına, benzeşerek kalabalık görünmek adına yayınlama olanağı bulabilirsiniz. Özgünlüğünüzün benzeşmekten geçtiğini unutmadan, yaşamın gerçekliklerini yeni bir estetik yaklaşımla yazanlara hep bir ağızdan güç birliği içinde saldırabilirsiniz. Bu sizin haklı olduğunuzu, yazınsal ve şiir gerçekliği içinde gelip bir köşelere oturmanıza neden olamaz.

Bu gerekçeyi hiçbir dönemde yazın ve şiir kabullenmemiştir. Görülen çırılçıplak gerçek şudur ki yaşanan gerçeklikten uzaklaşanın ürettiği nasıl bir yazınsal renge bürünürse bürünsün o rengin arkasında olumsuz bir yanılgıyı gizliyordur.

Yaşadığınız gerçeklik hangi boyutta olursa olsun, nerede, ne zaman, nasıl yaşanırsa yaşansın yeni algılarla, yeni düşünce boyutlarıyla kendi estetik gerçekliğini yatarak sanata ve şiire dönüşecektir. İç dokusal ve biçimsel özelliklerini yeni baştan düzenleyen bu yaklaşımla geçmiş yargıların yalın, kaba diye tanımlanan boyutlarını da aşarak yazınımızda yerini alacaktır. İçinde bulunduğumuz bu büyük insanlık denizinin her gün yaşanan gerçekleri dalga dalga bize çarparken duygusal ve düşensel bağlamda bunlardan etkilenmemiz söz konusu olamaz.

Şiir kendi yetkinliği içinde dilin ırmağına girip akan suyun, suyun içindeki ufalanan kumun bile ayırdına vararak gerçekliğin dışına düşmeden yeni bir ses ve renk olarak sürüp gidecektir. Yadsıyamadıkları bu gerçekliğin yeni baştan estetik değerlerini oluşturmak, o değerlerin birikimleriyle örerek doğru bir biçimde yaşamı, sanatı ve şiiri dönüştürecektir. Kalıpsal yaklaşımların bulamacı içinde devrimci, özgürlükçü düşünceler çeşni olsun diye gezdirilse bile genel yapının olumsuzluğu nedeniyle bu kavramlar hep birer yama gibi duracaktır yazılanda ve üretilende.

Bunca kuramsal, bunca eleştirisel birikimler elimizin altında dururken yeni şiirimizin gelip saplandığı bu karışık renkler içindeki çıkmazlarını bir an önce aşmalıyız. Yaşama ve insanlara tanıklık eden, onların acılarından, kendi acırlımıza doğru akan ırmağın kollarına katılmalıyız. O zaman büyük denizin, insanlık denizin içinde bir damla, bir renk olarak bulunabiliriz. Bu güne dek üretilenlerin de ötesinde bir dize kurabilmenin yolu bu olmalı. Yoksa üretilen sözcükler ve imgeler yaşamı ve yaşadığımız gerçeklikleri karşılamaktan oldukça uzakta kalacaktır.

Gerçekliğimizin şiiri, yeni estetik değerlerini oluştururken yaşamdan esinlendiklerini sanatsal düzlemde dönüştürüp geliştirerek yeniden yaşama katılacaktır. Onun bunca kirlenmeye karşın yeni bir soluk ve özgürlük alanı olduğunun ayırtına varmamızdır. İşte o gün; yeni, derin, umut dolu yolculuğumuzun da başladığı gün olduğunun bilincine eriştiğimiz gün olduğunu bilmemizdir.

Virüs ve Akıl

Evrim evrenin kan dolaşımı
Doğurur sürekli sonsuzun kucağına,
Bu akan ırmaklar ne?
Bölünür zaman solucan gibi
Bitkiden insana

Veba ve kolera karanlık beyinlerde büyür
Yatakta, kırda farelerle bir,
Ocaklara ölüm düşer kor değil
Oysa insan uygarlık yaratandır
Tarihin gözleri kör değil

İşte yine
Uyanıp ayağa kalktı bir virüs
Avucunda koca dünya,
Bir ölüm sireni serapta,
Sustu güneş, sustu zaman
Bir gulyabani gibi yüzyılın fırtınasında,
Öyle salgın bir rüzgâr ki
Göğsümüzde an an
Çağımızı solurken hayatın burcunda

Bile direncini ey insan
Durma bir an, yürü şafağına
Kendine dön, ışığını bul
Aklı giyin, bilimi kuşan

M. Güner DEMİRAY

Nusret Fişek
Kalpaksız Bir Kuvayi Milliyeci

Müyesser KARAİBRAHİM

Korona savaşımı beni 30 yıl önce yerel bir gazetede yazdığım yazıya yolculuk yaptırdı.

Korona tehlikesi karşısında canlarını veren hekimlerimizin haberlerini okudukça, 3 Kasım 1990'da aramızdan ayrılan *Prof. Dr. Nusret Fişek*'i anımsadım. Onun anısına yazdığım yazım

Son Haber-Giresun gazetesinde 19 Kasım 1990'da yayımlanmıştı.

Dr. Nusret Fişek
Türkiye'de Halk Sağlığı Kurucusu

Cumhuriyet'in altın kuşağı mucizeler yarattı. Bana göre, bu kuşak toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarının üstünde gören kahramanlardı… Kurtuluş Savaşı'mızı anımsadım. Bu savaş hiç bitmedi benim için… Devam etmekte…

Kalpaksız Kuvayi Milliyeciler

Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi eski Başkanı ve konsey üyeliği görevini yaşamının son anına dek sürdüren *Prof. Dr. Nusret Fişek* hakkında ölümünden sonra yazılanları okudukça ne denli büyük bir GERÇEK HEKİM olduğunu daha ayrıntılı bilgilerle öğrendim.

Türk tıbbının en büyük öğretmeni sayılan *Prof. Dr. Nusret Fişek,*Türkiye'de sağlık hizmetlerinin sosyalizasyonu projesini başlatmış, insanları hastalıklardan korumayı, hastalıkları olduktan sonra iyileştirme olgusunun önünde tutmuş; tıbbın her olanağını toplum hizmetine, toplum yararına kullanmayı ilke edinmiş büyük bir hekim.

Kendisini toplumun sağlıklı olmasına adayan bu değerli bilim adamının baş ilkesinin yüce duygularla dolu olduğu şu sözlerinde belirginleşiyor: "Bir hekimin ilk ve değişmez görevinin, hastasının yaşam hakkını korumak olduğu ve koşullar ne olursa olsun, bundan kesinlikle vazgeçemeyeceği" insan onuruna, insan haklarına,insanlar arasındaki sevgi ve saygı ilişkilerine son derece duyarlı olan bu büyük hekim yaşamının son dakikalarında bile topluma karşı görev sorumluluğunu yitirmemiş; hekimlere "Sosyal tıbbı koruyunuz" mesajını vermiştir.

Araştırmacı yazar *Uğur Mumcu, Nusret Fişek* için "Kalpaksız Kuvayi Milliyeci" diyor.

Tıp alanında,eğitim alanında, hukuk alanında ve topluma hizmet veren kurumlarda Kalpaksız Kuvayi Milliyeciler gözle görülemeyecek kadar az, ama verdikleri ışıklar aramızda olmasalar bile o denli güçlü…

Öykü

Aşkın Bedeli

Leyla CİVİL ASLAN

"-Aşkın tanımını yapar mısın deseler bana; 'lise' derim... 'toyluk' derim... 'baskı' derim... 'korku' derim... Neden diye sormayın. Susmaya alışkın ağzımdan daha çok söz alamazsınız. Aşkla ilgili sözcüklerim bu kadar. Aşkın sonu nedir? diye sorarsanız; 'yutkunmayı'... 'sabretmeyi'... 'boyun eğmeyi' söylerim. Karamsar sanmayın beni. Karamsar değilim. Kırsalın geleneklerinin içine doğmuş, o gelenekleri aşmakta zorlanmış bir kadınım yalnızca! Düşmüş, pes etmiş, yeniden ayağa kalkmış, yeniden düşmüş... Düşe kalka bu günlere gelmiş bir kadınım! Bıkmıyorsanız dinlemekten, ben yeniden anlatayım size buraya nasıl düştüğümü. Düştüm dedimse sanmayın ki önceki yaşantım buradakinden daha iyiydi. Kötüydü... Hem de çok kötü! Çok çalışmak, bağ bahçe, ev, çoluk çocuğun gereksinimleri peşinde koşmak değildi yaşamımı kötü kılan. Bitmez tükenmez bir enerjim vardı çalışırken. Hastanedeki işimde değildi sorun. Aslına bakarsanız en çok da hastanedeki zamanım iyi geçerdi diyebilirim. Günübirlik hasta yatışlarının olduğu bir birimde çalışıyordum. O kadar çok hastaya serum takıyordum ki... O yoğun çalışmada, ne sıtmalı kaynanam, ne psikopat kayınpederim, ne kıymet bilmez eşim gelirdi aklıma. İnanın çocuklarımı bile unuturdum. Öyle boşalırdı kafam... Geç çıkardım işten. Herkes koşar adım, kaçar gibi çıkardı hastaneden. Ben en sona kalırdım. Yavaş yavaş formamı çıkarır, yavaş yavaş giysilerimi giyerdim. Eve gidesim gelmezdi. Hep uyduruk bir gerekçeyle geri geri giderdi ayaklarım. Ya çantamı unuturdum, ya telefonumu ya da terliğimi değiştirmeyi. Eninde sonunda çıkardım elbette... "Hele bir cigara uzat şu paketten!"

Bakışları bana dönüktü. Pakete en yakın kişi bendim. Bir adet değil de paketi uzattım. İşaret parmağıyla paketin kâğıdı yırtılmamış kısmına vurdu. Paketin yırtık kısmından üç dört tane sigara birden dışarı fırladı. İçlerinden birini iki parmağıyla tutup çekti. Titrek, kemikli parmaklarının arasına yerleştirdiği sigarayı, önce bize doğru uzattı, gözlerini hepimizin yüzünde gezdirdi. Sonra dudaklarının arasına yerleştirdiği sigarasını kırmızı bir çakmakla yaktı. Sigarası dudaklarının arasındayken, peş peşe dumanı içine çekerek sürdürdü konuşmasını.

"-Bu zıkkımı bile gizli gizli içerdim. Varın siz düşünün gerisini. Belki... Aman! İşiniz mi yok sizin? Ne sorup sorup söyletiyorsunuz beni. Çok mu beğeniyorsunuz ki benim yaşam öykü mü? Bakın... Bakın... Cigarayı tutarken bile nasıl titriyor parmaklarım. Onca işi yaparken ki, onca eziyeti çekerken ki gücüm nerede şimdi? Parmaklarım cigarayı tutmakta bile zorlanıyor. Titresinler bakalım. Yine de kimseye danışmadan, kimseden

çekinmeden korkmadan içebiliyorum ya cigaramı. Oh canıma değsin!"

Hınzırca gülümsedi. Sararmış dişlerini birbirine kenetleyip ıslık gibi bir ses çıkardı dumanı içine çekerken. Hepimiz, tüm psikiyatri servisi stajyer hemşireleri, gözlerimizi kırpmadan izliyorduk her davranışını. Hoşuna gidiyor olmalıydı bu durum. Anlatacaklarının değerini artırmak istediği için susuyordu ara ara. Bu kadarcık bir hoşnutluğu ona çok göremezdik elbette. Bizler de gereğinden daha çok ilgi gösteriyorduk. Onu hoşnut etmek, bizi de hoşnut ediyordu. Sanki böyle davranmak zorundaydık. Bu bir çeşit minnet, günahlarımızdan arınma, el bebek gül bebek süregeldiğimiz yaşamlarımızın diyeti, sadakası gibiydi. Sürdürdü konuşmasını,

"-Bizim oralarda kızlar okutulmazdı pek. Sağlık kolejini kazanmıştım. Hem de derece ile ha... Durum böyleyken bile babamın onayını almak öyle güç oldu ki sormayın! Büyük abim, imam hatip lisesini bitirmişti o yıl. 'Olmaz... Okuyamaz!' diye bağırırken olduğu yerde tepinip durmuştu. Bir ara ta tavana dek sıçradı Allah sizi inandırsın. Kafası tavana çarpacak diye yüreğimiz ağzımıza geldi. Hoplayarak, zıplayarak öfkesini boşaltamadı. Ağzından tükürükler saçarak üstüme yürüdü. Annem önüme siper oldu. İki eliyle omuzlarından tutup, yana doğru itti annemi. Öylesine kudurmuştu ki, itişiyle annem yere yuvarlandı. Savunmasız kaldığımda saçlarımdan kavrayıp 'gitmeyeceksin ulan' diye bağıra bağıra tokatlamaya, tekmelemeye başladı. Ne Allah yarattı dedi, ne kardeş, ne de can! Eşek sudan gelinceye dek dövdü beni. 'Tamam, ağacığım, gitmeyeceğim' deyip kurtuldum elinden. Anacığım içini çeke çeke saatlerce ağladı. Çok gücüne gitmişti oğlunun onu itmesi. Ama pes etmedi. Çekip beni mutfağa; 'Söyle bakalım, ağana gitmeyeceğim derken gerçeği mi söyledin? Yoksa elinden kurtulmak için yalan mı söyledin?' Elbette elinden kurmak için yalan söylemiştim. Anacığım bu itilişini de cahil bırakılışına yormuş olacak ki; iyice diklendi. Annemin ısrarı, öğretmenlerimin desteği ile babam güç de olsa onayladı okumamı. Abim de daha fazla karşı duramadı. Bu güçlükleri aşıp okuyabilmiş olmam bir mucize değil de ne? Bana gebe kaldığını anladığında annem eline geçirdiği tüm ilaçları bir anda içmiş. Düşeyim diye. Olmamış! Düşürememiş! Hep söylerdi 'ya görecek günün, ya da çekecek çilen var' diye. Günde gördüm. Görmedim desem yalan olur. Ama öyle az ki... Varlığı unutulacak kadar az! Dolu dolu 'gün' demeyelim bunlara, birkaç gün doğumuna tanık oldum diyelim. Şafakta güneşi görmemle, gökyüzünün bulutlanması bir oldu diyelim. Gerisi çile…

Bu güç koşulları göğüsleyip, okula başladım. Derece ile girdiğim okulun, ilk iki yılı çıtayı hiç düşürmedim. Hep takdir belgesi, hep onur belgesi... Üçüncü yıl... İşte o yıl oldu olanlar. Yaz tatilinin son günleriydi. Köyden pazara gitmek için dolmuşa binecektik annemle. Bizim köyün dolmuşu çoktan gitmişti. Ana yola çıkıp başka köylerden gelecek dolmuşları beklemeye başladık. Yol kıyısındaki taşlara oturup, başımız sola dönük, epeyce bekledik. Umudumuzu kesip eve dönmeye karar verdiğimiz anda, bizim bulunduğumuz yerden oldukça uzakta, söğüt ağaçlarıyla çevrili yolda beyaz bir dolmuşun yaklaşmakta olduğunu gördük. Gelene dek bekledik. Annem el kaldırıp durdurdu dolmuşu. Saat öğleye yaklaştığından olsa gerek, az yolcusu vardı. Şoförün arkasındaki ikili koltuğa geçip oturduk. Annem elini şalvarının cebine götürüp; 'iki kişi kaç lira evladım' diye sordu. 'Sizden para istemeyiz teyze. Şunun şurasında ilçeye varmaya ne kaldı ki?' deyince ancak bakıp gördüm dolmuş şoförünün genç ve yakışıklı biri olduğunu. 'Olur mu hiç öyle şey' deyip beş lira uzattı

şoföre annem. Gözlerini ayırmaksızın dikiz aynasından bana bakıp duruyordu bu genç adam. Onun bana bakması, benim bir kusurumdan kaynaklanıyormuş gibi ürkek ürkek anneme baktım. Annem ayrımında değildi durumun. Dolmuşçunun çapkın bakışını ancak ben görüyordum. Göz göze gelmemeye çalışıyordum şoförle. Başımı yana dönmüş, yolu izliyordum. Bir tedirginlik sarmıştı içimi. Annem görür de ben yüz verdim sanır diye ödüm kopuyordu. Okutulmam için epeyce kavga veren, çileyle, dertle yüklü anacığım üzülecek diye iyice kaygıya kapıldım. Bir dolmuşçu yüzünden içine bir kuşku düşmesinden korkuyordum. Şoför durmaksızın bana bakıyordu. Dikiz aynasından, yan aynadan... Hep beni izliyordu. Yola hiç bakmıyordu desem yeridir. O kısacık yol, uzadı da uzadı! Dolmuştan iner inmez, içimden derin bir 'oh' çektim. Çektim çekmesine ya yine de rahat değildim. Sanki şoförün bakışları hala üzerimdeymiş gibi gerim gerim geriliyordum!

Annem tezgâhlara yanaşıp giysilere, sebzelere, gereksinimlerimize bakıyor bense orada değilmişim gibi, annemin peşi sıra sürükleniyormuşum gibi uzak uzak, dilsiz, düşüncesiz boş boş bakınıyordum. Akıllı kadındı annem. Kendisinin düştüğü hataya düşerim, aklım çelinir de kaçıveririm bir adama diye ödü kopardı. Gözünden de bir şeycik kaçmazdı. Alacağını aldı, göreceğini gördü köye dönmek için dolmuşların durağına doğru yola koyulduk. Bütün köy dolmuşları aynı durakta beklerlerdi. 'Köy Garajı' denirdi bu durakların olduğu yere. Kendi köyümüze gidecek olan dolmuşa binecektik bu kez ama yine de o şoförü görme olasılığım yüksekti. Ellerim poşetlerle dolu, annemin hızına yetişmeye çalışırken içten içe de bir temenni tutturmuş aralıksız yineliyordum. 'ne olur orada olmasın, ne olur orada olmasın, görmeyelim...' diye. Köy garajının girişinde çıktı karşımıza. Hemen annemin elindeki pazar çantasına, poşetlere uzandı eli;

"- Annecim, hemen kalkıyoruz, ver atıvereyim bagaja…

Annem şaşkın, tanımaya çalışan bakışlarla baştan ayağa süzdükten sonra;

- A evlatçığım biliyor musun ki nereye gideceğimi sarılıyorsun ellerime?

- Hiç önemli değil annem nereye gideceğin. Köyüne, evine, kapına dek bırakırım.

- Çekil çekil, benim köyümün dolmuşu varken ne diye götürecekmişsin sen beni evime. Yılışık, yalacan sende..." diye çıkışıverdi annem. Bir anneme bir bana dönüp duruyordu bakışları. Başka söz çıkmadı ikisininde ağzından. Kendime engel olamadım. Azıcık gülümsedim oğlanın bozuluşu karşısında. Pancara döndü yüzü. Kalakaldı olduğu yerde. Bizim köye gidecek olan dolmuşa bindik, dolmuş yola koyuldu. Annemin madara ettiği oğlan hala kıpırtısızdı. Minibüs önünden geçip giderken göz göze geldik. O an, bakışlarımızın çarpıştığı o an, içimde bir duygu belirdi ona karşı. Acıma gibi, etkilenme gibi, hoşlanma gibi...

Okullar açıldı. Üçüncü sınıftayım. Dersler ağır. Aklımda hep dolmuş şoförünün kırmızı yüzü, mahcup bakışları. Beni beğenmiş olması hoşuma gitti. Aradan zaman geçtikçe, yatılı okulda, manastır benzeri koşullarda başka erkek görmedikçe tutuldum ben bu şoföre. Uzaktan uzağa aşık oldum. Yarı yıl tatilini iple çekiyorum. Düşler kuruyorum. Nasıl karşılaşacağımıza ilişkin senaryolar yazıyorum. Beni görür görmez koşup yere diz çöküyor kimi senaryolarda... Kimisinde de evlenmiş oluyor başka biriyle. Umudu, acıyı, kavuşmayı, ayrılmayı yaşıyorum bu düşlerde. Evlenip yuva kuruyoruz, çocuklarımız oluyor. Çok mutlu oluyoruz kimileyin de. O dönem aynı yatakhanede kaldığım tüm kızlar benzer duyguları yaşamışız. Kimisi gerçekten karşılıklı bir aşk yaşıyor, mektuplaşıyor, buluşuyor, kimisi de tıpkı benim gibi düşlerinde yaşıyor aşkını. Bu denli düşle-

re dalmak, derslerden koparıp uzaklaştırdı beni. Yarıyıl karnem duygularımın yoğunluğundan, ders çalışırken düşlere dalmamdan payını almıştı. O dönem teşekkür belgesini zor aldım. Düşlerin etkisi öyle baskındı ki, notlarım hiç de umurumda değildi. Zayıf değildi ya! Teşekkür belgesi de azımsanamazdı! Üçüncü sınıfın dersleri çok ağır der, anamı kandırırdım! Memlekete gidecek olmam her şeyden öte, her şeyden öndeydi benim için. Âşık olduğum adamı görecektim! Belki bunca zaman o da benim için yanıp tutuşmuştu…

İlçeye vardığımda bir başka görünüyordu her şey gözüme. Yatılı okula ilk başladığımda bile bu denli özlememiştim memleketi! Köy garajında gözlerim fıldır fıldır... Bir o yana, bir bu yana! Son gördüğümde yüzü pancar gibi kızarmış adamın, mahcup bakan iki gözünü arıyorum. Bizim köyün dolmuşçusunun sesiyle irkildim. Suçüstü yakalanmışım gibi yüzüme kan yürüdü. Oysa bizim köyün dolmuşçusu Ahmet dayı, 'hoş geldin Seher, yüküne yardım edeyim mi?' demişti yalnızca! Yüküm yenliydi. Kendim kaldırıp çıkardım dolmuşa. Göremedim âşık olduğum adamı. Memleketime gelmiş olmamın sevinci sönüktü. Önceki gelişlerim gibi değildim. Anam sezgileri güçlü bir kadındı. O da genç olmuş, o da âşık olmuş, o da yanılgıya düşmüştü! 'Sende bir haller var. Anlat hele bana…' deyip durdu. Teşekkür almış olmamdan ötürü utanç duyduğumu söyleyip geçiştirdim. İlçe pazarının kurulacağı gün annemin sesiyle uyandım. Pazara götürmek istiyordu beni de. Pazara götürerek can sıkıntımı geçirmeyi amaçlıyordu. Anacığım benim... Biricik kızının sıkıntısı onun da sıkıntısıydı. Varını yoğunu benim için hiç düşünmeden harcardı..."

Bakışları boşlukta bir yerlere kilitlendi. Belli ki anasının görüntüsü canlanmıştı gözlerinin önünde... Ak saçları, buruşuk yüzü, titrek elleriyle, karşımızda oturup bize yaşam öyküsünü anlatan yaşlı kadının, annesini özlemle anması canımı yaktı. Eğlenerek dinlerken, bir hüznün pusu düştü içime.

"-İşte o gün yeniden çıktı karşıma... Hiç ummadığım anda! Annem elimizdekileri taşıyıp yorulmayalım diye bir kuytu köşeye bıraktı. Bana da eşyaların başında bekle dedi. Kendisi eksik kalan birkaç parça öte beriyi almaya gitmişti ki... Karşımda! O! Aylarca düşleyerek âşık olduğum adam! Tam karşımdaydı... Şaştım ne yapacağımı. Yüzüm kızarmış olmalı... Sağına soluna bakındıktan sonra yanıma doğru yürümeye başladı. Kalbimin pıtırtısı kulak çınlamasına, kulak çınlaması karın krampına, el titremesi göz kararmasına karışıyordu... 'Merhaba...' dedi. Benden gık çıkmadı. Başımı eğdim önüme. Geçer gider diye bekliyorum. O yeniden, üstelik birkaç adım daha bana doğru yaklaşarak; 'merhaba' dedi. Geri geri gitsem... Gidemiyorum, arkam duvar. Bir gören duyan olacak diye ödüm kopuyor. Bir yanım da 'bak yüzüne' diyor. 'Bak yüzüne! Aylarca aşkından yanıp tutuşmadın mı?'...

O kısacık zamanda neler neler söyledi içimdeki ses! İyice yanıma yaklaştı. Cebinden kağıt kalem çıkardı. Bir şeyler yazıp Pazar çantasının içine attı. O an başımı kaldırıp 'ne yapıyorsun?' der gibi öfkeli öfkeli baktım yüzüne. Kara saçları briyantinli, gözleri çakır... Yandan bir bakış, bir gülümseme... 'Arayacaksın beni... Adım gibi eminim' der gibi, öyle bir özgüvenle döndü arkasını, gitti... Eridim... Bittim... Yanıyorum... İyiden iyiye sardı ateş bacayı. O gözden kaybolunca, pazar çantasına attığı kağıdı alıp hemen cebime koydum. Kağıdı elime aldığımda bir kağıt parçasına değil de onun ellerine dokunuyormuşum gibi duyumsadım. Avcumun ortasında kımıl kımıl bir kalp atıyordu. Yüzümü al basmıştır. Göğsüm hızlı hızlı inip kalkıyor... Adını da yazmış kağıda; 'Orhan'… Çok sür-

medi annem geldi. ‘Ne oldu sana’ diye sormaya başladı. ‘Beklemekten sıkıldım da...’ dedim. Aslında yutmadı ama üstüme de gelmedi. Sık boğaz etmek istememiş olmalı!

Tatil bitti. Okula döndüm. Aramadım ama numarayı saklıyorum. Dersler, sınavlar, dersler, sınavlar... Gündüzleri neyse de, geceleri ille aklım onda. Numarayı çıkarıp çıkarıp bakıyorum. Elimdeki kâğıtta numara değil de briyantinli saçlar, kara gözler, çapkın, âşık âşık gülümsemesiyle o var! Kâğıda sarılıp yatıyorum desem yeri. Yumuşak, ipeğimsi bir duruma geldi kağıt sürekli elimde tutmaktan. Siz bilmezsinizdir. O zamanlar yatılı okul demek yarı açık mahpushane demek! Yat saati, kalk saati... Her şey askerlerde olduğu gibi! Öğretmen komutan, öğrenciler er... Dersler ayrı bunaltıyor, öğretmenler ayrı! Yüzümü sivilceler bürüdü. Ne yesem doymaz oldum. Şişmanlamaya da başladım. Ergenlik... İlk aşk... En başta da söylediğim gibi toyluk... Bir hafta sonu arkadaşların hepsi çarşıya gitti. Yalnızım. Okul, yatakhane, yemekhane, kütüphane, hepsi bir arada. Koca bina bana kaldı. Soluğum yankılanıyor gibi geliyor bana. Hemen telefon numarası yazılı kâğıdı çıkardım. Katlanma yerlerinden yırtılmak üzere olan kâğıdı izliyorum. Tam olarak böyle söylemeliyim. İzliyorum. Bir tiyatro oyunu, bir sinema filmi izler gibi gözlerimi kırpmadan izliyorum. O numaraya, o isme bakıp kaç ‘alo’, kaç ‘merhaba’ deyişi düşledim anlatamam! Yemekhanenin girişinde jetonlu bir telefon vardı. Jetonum da var! Bir dürtü içimde. ‘Ara’ diyor. Durmaksızın... Jetonu cebime koydum, numara yazılı kâğıt elimde yemekhane katına indim. İçimde çetin bir savaş... ‘Ara’... ‘Arama’ ‘Ara’... ‘Arama’...”

Gülümsedi. Bakışları bizden, bugünden, bu çağdan uzaklaştı. On beş, on altı yaşlarının bakışlarıyla, hafif bir müziğin ritmiyle sallanır gibi süzüle süzüle gerdan kırmaya başladı. Öyle tatlıydı ki gülümsemesi... Bu buruşuk yüzlü ergenle okul kırıp eğlenmeye gidilebilirdi. Epeyce uzun sürdü bu uzak bakışlarla gerdan kırma durumu. Arkadaşlarımızdan birkaç kişi bu bekleyişten sıkılıp gittiler. Bizler, başından beri onu kafesteki yırtıcı bir hayvanı izlermişçesine ilgiyle izleyenler, sabırla öyküsünün geri kalanını yeniden anlatmaya başlayacağı anı bekledik. Sonunda başladı yeniden, ama kaldığı yeri sordu ilk önce. Söyledik. Tatlı gülümsemesi yüzünde, buruşuk ağzından dökülmeye başladı sözcükler.

“Aradım... Dayanamadım... O açtı telefonu... Hiç ses etmedim. Kapattım yüzüne. Yüreğim dışarı çıkacak gibi... Soluk almaya yetişemiyorum. Daraldı göğüs kafesim. Yeniden topladım cesaretimi, yeniden aradım. Yine ses etmedim. Eğlenceli gelmeye başladı bu durum. Arıyorum, o açıp ‘Alo... Alo… Kimsin alo...’ diyor, ben gülüyorum sessizce. Jetonlarımı bitirene dek böyle sürdü gitti aramalarım... Bir gün, yine böyle okulda yalnız kaldığım bir gün yürek yemişçesine bir korkusuzlukla, ‘Alo’ deyişini karşılıksız bırakmadım. Telefonla görüşmeye başladık sık sık. Okul yönetimine abim diye tanıtıyor kendisini. Sorunsuzca konuşuyoruz. Konuşmaya başladıktan sonra düşlerim de başkalaştı. Öpüşüyoruz, sarılıyoruz, aynı yorgan altında neler neler yapıyoruz anlatamam…”

Buruşuk yüzlü ergen yine hınzırca gülümsedi…

“Okullar kapanmaya yakın, yine telefonla görüştük. Bana bir öneri sundu. Dedi ki; ‘Gelişini haber verme ailene. Buluşalım. Seni görmeyi çok istiyorum.’ Çekincelerim olsa da, ben de çok istiyorum görüşmeyi. Aileme geliş tarihimi, asıl varışımdan bir gün sonrasıymış gibi söyledim. Memlekete vardığımda o karşıladı beni. Bir yakınının ilçede dayalı döşeli kullanmadığı bir evi varmış. Oraya gitmeyi önerdi. Sağda solda görülür-

sek ailemin kulağına gider diye endişelendiğini söyledi. Beni korumaya dönük bu öneriyi uygun buldum. O eve gittik…"

Bu kısımlara gelince daha çok dalıyor uzaklara… Gözlerinde karaltılar geziniyormuş gibi alacalı bakışları…

"Yiyecek, içecek bir şeyler almış… O da çok heyecanlı… Çay demledi. Kahvaltı yaptık. Elimi hiçbir şeye sürdürmedi. O hazırladı. O kaldırdı. Öyle ince, öyle nazik… ilk kez yüz yüze konuşuyoruz. Neşeli… Konuşkan… Espirili… Taklid yeteneği inanılmaz… Kayahan'ın sesiyle şarkılar söyledi… Eşlik ettim… Akşama doğru yemek pişirdi. Çok da güzel pişirdi… Hâlâ tadını duyumsayabiliyorum o yemeğin… Işıkları açmadık. Sokak lambalarının aydınlığında oturduk. Komşular anlamasın evde birileri olduğunu dedi. Bir süre sonra, sokak lambalarının aydınlığı yetmez oldu. Sımsıkı kapatıp perdeleri, minik bir mum yaktı. Dayanılmaz bir haz, dayanılmaz bir korkuyla cenk ediyor benliğim. Loş ışık, kısık sesle şarkılar söyleyen Orhan… akşam ilerledikçe, karanlık koyulaştıkça, aramızdaki engeller görünmez olmaya başladı. Yavaş yavaş sokuldu yanıma… Sarıldık… Kokusu, sıcaklığı başımı döndürmüştü. O da tir tir titriyordu heyecandan! Sarılıp uzandık… Kalp atışlarını duyuyorum. Başım göğsünde yaslı… Soluğu yüzümde… birden bire dudaklarını dudaklarıma yapıştırdı! Yüreğim yerinden çıkacak… Koy verdim kendimi… Ne olacaksa olsun! Öyle dayanılmaz bir istek duyuyorum ki… Kendimle savaşacak gücüm yok! Olan oldu… Sonra… Sonrası ağlama, zırlama, pişmanlık!

İstemeye geldiler. Ailem, ağız birliği etmiş gibi 'olmaz' dediler! Bana soran eden olmadı! Kaçalım dedi Orhan. Kaçtık… Abim 'Ben okutmayalım demiştim' deyip annemi suçlamış. Asla bağışlamadı beni annem! Küs öldü… Ben de bu konuda kendimi asla bağışlamadım! İlk birkaç yıl… Heyecan, aşk, arzu… Sonrasında, tanıyamaz oldum Orhan'ı. Anası bir yandan, babası bir yandan, Orhan bir yandan... Kaynanamdan, kaynatamdan, kocamdan yediğim dayağın, küfürün, aşağılamanın ölçüsü, tartısı kalmamıştı! Espirili, konuşkan, romantik kocam gitmiş, yerine aksi, ters, küfürbaz, odunun teki gelmişti. Yine de kocamdır deyip, her şeye dayanıyordum. Ta ki kulaklarımı yakarcasına bir haber duyana dek… Gencecik liseli bir kızı o eve götürmüş Orhan. İlçedeki eve… Kızın ailesi bir biçimde öğrenmiş. Ortalığı yıktılar. 'Temizleyin namusumuzu, yoksa…' dediler. Bu utanmaz kocam, kaynanam geçip karşıma ne dediler biliyor musunuz? Hadi bir olasılık geliyorsa aklınıza söyleyin. Hadi…"

Yüzümüzde gezdirdi bakışlarını… Baktı ki kimse konuşmayacak o sürdürdü konuşmasını.

"Geçmişler karşıma, utanmadan, sıkılmadan, dediler ki; evimiz kocamanmış. Orhan da güçlü kuvvetli adammış. Hepimize yetermiş! Bu sözlerden sonra neler konuşuldu bilmiyorum. Bendeki film burada kopmuş! Gece yatağa geldi Orhan. Bana olan aşkı, o kızla olan hatası… Çene dendi mi üstüne yoktur zaten! Konuştu, konuştu… Arkam dönük, sarıldı bana. Yattı, uyudu. Uyuyamıyorum… Orhan bir şeytan gibi çöreklenmiş üstüme, soluk bile alamıyorum! Gecenin karanlığında, Orhan'la o kız geçmiş karşıma, tövbe tövbe… gözüme neler neler göründü… Sessizce kalktım yataktan. Parmak uçlarıma basa basa doğruca mutfağa… En büyük bıçağı aldım elime… Sonrası mı? Buradayım işte… Şimdi varın gidin başımdan. İlaçlarımı kendim içerim ben!"

O tatlı, buruşuk yüzlü ergen gitti, bir cadı gelip yerleşti sanki içine. Bakışları hepimizi ürküttü. Hemen çıktık odasından. Kapısını kilitleyip, hemşire ablalara 'ilacını ellerimizle içirdiğimizi' söyledik…

İnsancıl'a Mektup

Berrin hanım,

Cengiz beyin geçirmiş ve geçirmekte olduğu rahatsızlıklar için çok üzgünüm. Geçmiş olsun.

Sizin geçirmiş olduğunuz sıkıntılar için de ayrıca üzgünüm. Büyük bir olasılıkla aylardır biriken stresten doğmuş bu arızaları umarım atlatma durumuna gelmişsinizdir. Stresin en yıkıcı bir etken olduğunu hepimiz yaşayarak öğrendik.

İki aydır özel bir proje ile çok yoğun çalışmam vardı ve okumayı ihmal etmek zorunda kalmıştım. Durumunuzu ancak son gelen dergiden yeni öğrendim.

Aboneliği ödememiş olduğum hâlde son birkaç aydır göndermekte olduğunuz dergi için endişelenirken, bu ay iki tane birden gelmesine daha çok üzüldüm.

Bu üzüntüler içinde, tanıştığımızdan beri iki yıla yakın bir zaman yetirmiş olduk. Sizleri işgal eden bu sıkıntılarınız içinde, derginizi gerektiği kadar tanımadan katkıda bulunmaya çalışmış olmamdan ötürü sanırım özür dilemem gerekir.

Her ne kadar hiçbir zaman vatanıma olan yakın bağımı kesmemiş olsam da, yarım yüzyıldan fazla bir ABD yoğun çalışma hayatım oldu. 1995 yılından beri, hayatımın son deminde başladığım yazarlık çağımda yurdumuzun sorunları ve gerçeklerini bilmeyenlere, düşünmeyenlere yön göstermeye atadım. Bine yakın makale yazdım, 4 kitap yayınladım. Tutuklamalar başladığında Cumhuriyet gazetesinde yazmaktaydım. Kıl payı kurtulduğumu sanıyorum. Daha üstü kapalı yazılarımı da, Can Dündar'ın katılımı ile gazete renk değiştirmeye başlayınca, bıraktım. Web sayfamdan seslenmeye, tweet'ten uyarmaya, devam ettim. Bunların hepsi Türkiye'nin ABD tarafından içine sokulduğu korkunç durumun gerçeklerine karşı gereken önlemlerini dile getirmek için idi. Bir tek ayrıntıları yorumlarla vakit ve sayfa işgal eden makalem olmadı. Tabii ki bu yaklaşım halkımızın ana konulara olan ilgisizliğinden ötürü bir bakıma ütopik olarak kaldı. Amma yılmadım ve aralıklı da olsa devam etmekteyim. Çünkü geri dönülmez bir yola girmiş olduğumuzu görüyor ve biliyorum. Endişelerim ve üzüntülerim çok büyük.

Bu tutumumu ve yazı konu ve tarzımı sizin sanat ve kültür derginize taşımamayı düşünmüş olmam gerekirdi. Sizler bambaşka bir üst düzeydesiniz ve bambaşka bir okuyucuya hitap etmeye gayret ediyorsunuz. Bunu çok takdir ediyorum. Keşke zaman ve zemin benim için de uyumlu olsaydı. Yayınladığınız yazılar bilgi ve kesintisiz odaklanma isteyen konu ve yazılar.

Etrafımda insanlar yoksulluk ve ihtiyaç içinde, ülkesini kaybetmekten bihaber. Diğer tarafta iki ailenin yükünü taşırken, dışarıda bir kıza ihtisas yaptırmaya yardımcı olurken, burada aile kurmaya çalışanlara el uzatırken, odaklanmak çok zor. 250 TL ye bir ailenin aç kalmamaları için birkaç ay temel yiyeceğini temin edebilmiş bir sürede, bu yardım olanağı varken, kendime, odaklanamadığım bir dergiye abone olma lüksünü veremiyorum. Bunun için sizden özür dilerim.

Hastahaneye gittiğinizde karşılaştığınız saygısızlık ve insan dışı hareketler maalesef halkımızın genel tutumuna dönüştü. Artık "ayıp" sözünü duymuyoruz. Saygı neredeyse unutuldu. Sizin derginiz için yazdığım "kültür" serisi bu konuyu halkın dili ile ele almaktaydı. Ne

yapmamız gerektiğini aydınlanmamış aydınlarımızın dikkatine getirmeye çalışıyordu. Umudum onlardan destek görmek ve çevrelerinde etkin olmalarını sağlamaktı. Kabaca yapmak istediğim Atatürk'ün vefatıyla başlangıçta kalan renesansımızın temel kurallarını hatırlatmak.

İnsanlarımız köylüyü suçlayarak kendi basiretsizliklerinden arınacaklarını sanıyorlar. Temel kuralları unutarak kendilerine yeri ve sırası olmayan hakları görüyorlar. Ben göremiyorum. Çin bilge şöyle demiş: "Bir yıl için plan yapıyorsanız, pirinç ekiniz, On yıl için plan yapıyorsanız, ağaç ekiniz, Uzun yaşam süresi için plan yapıyorsanız, İnsan eğitiniz." Benim önderim Atatürk'te basınımızın tamamen unuttuğu, altınla yazılacak bir öğüt yapmış: "Basın ulusun ortak sesidir. Bir güç, bir okul, bir yol göstericidir"

Biraz geç kaldım amma, ben bunu yapmaya çalışıyorum. Elimden geldiği kadar.

Çalışmalarınızı ve 30 yıllık gayretleriniz durmamalı ve bu yolda başarılı olmanızı candan dilerim.

Tekrar geçmiş olsun.

Saygılarımla,
Turgut Karabekir
4 Mart 2020, Bodrum

Değerli Berrin Taş,

2020 yılının sürdürüm bedeli olan 180 tl 3 Mart günü Ptt aracılığıyla gönderilmiştir. Kızımın telefonuyla makbuzun fotoğrafı gönderildi.

Bütün zorluklara karşın İnsancıl'ın devamlılığı umudun karşılığıdır aslında. İnsancıl'ın direncinin gücünü BerrinTaş ve Cengiz Gündoğdu'nun direnci, umududur okuyucuların bilincine akan.

Cengiz Gündoğdu'ya, size sağlıklı nice çalışmalar ve kolaylıklar diliyorum.

... Kezban Buldu

kitaplık

GERÇEKLİĞİN ESTETİĞİ(*)

Yeni Adana

Edebiyat ve Sanat

Sanat Yönetmeni: Ali Taş Adn.

1918'DEN BERİ HALKIN HİZMETİNDE

ÜRÜN GÖNDERME: Abidinpaşa Cd. No: 70 Kat: 3 Seyhan/ADANA – Telefon: 0322 359 90 06 Faks: 322

"DERGÂ

"DIŞAVURUM

"YAZAR OLMAK

kitaplık

Ali Taş Adn.

"GELECEK AĞACI"(*)

kitaplık

Ali Taş Adn.

"KARANFİL ALEVLERİ"(*)

deneme

"YAZAR

"TİYATRO

"YILDIZ GÜNCESİ - BRECH

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

3 Mart Salı
Saat 22.20

Bende demir eksikliği var. Bu yüzden rahatsızlandım. İki gün sayrılarevinde kaldım.

Şimdi evdeyim.

Yeni yapıtım *Estetik Kategoriler* adlı kitabımı sayrılarevine getirdim…

Yapıta sevindim ama Türkiye'nin durumu canımı sıktı fazla sevinemedim.

Bu konuda şunu söylemeliyim. Emperyalizmin oyunlarına dikkat isterim.

Sayrılarevinde geçen 48 saat… hiçbir şeyden haberim yok.

Umarım, ilk elde ateşkes saptanmıştır.

4 Mart Çarşamba

Elli yıllık yazın yaşamımda böyle saygısızlık görmedim. İstanbul Şehir Tiyatroları Genel Sanat Yönetmeninden söz ediyorum.

Bu kişiyi geçen Salı günü aradım. "*Toplantıdayım*" diye atlattı beni… Yine de ben 24 saat bekledim. Yönetimden ses soluk çıkmadı.

Durup dururken niye atlattı yönetim… Birçok oyunlara… romanlara konu olan kibir…

Ben genel sanat yönetmeniyim. İstediğim kişiyle istediğim zaman görüşürüm…

Oturduğu koltukta kabaran kibir dolayısıyla benle görüşmedi… Ne hikmetse beni bir hafta sonra aradılar…

Şehir Tiyatroları 20 yılda çok değişmiş, yazarı sıfırlama noktasına gelmiş.

Kibir dağları aşmıştı… Lütfen beni arıyordu. Şimdi ben koşa koşa gidecektim. Kibiri doyuracaktım.

Ben hiçbir dolambaca gerek duymadan yönetimle görüşmeyeceğimi söyledim. Telefondaki kişi randevularının dolu olduğunu söyledi. İnanmadım. "*Cengiz Gündoğdu' ya birkaç dakika ayıramaz mıydınız*" dedim. Kapadım telefonu.

Şimdi soru şu. CHP yönetimi, bu kişiyi nerden buldu da tiyatronun başına getirdi. Bu kişi de oturduğu koltukta alıkıran baş kesenlik taslıyor.

5 Mart Perşembe

Türkiye şöyle bir ülke… Bu ülkede istediğini söyler istediğini yazabilirsin… kimse, kimseden hesap sormaz.

Neden böyle diyorum bakın… *Cumhuriyet*'te okudum. *İnkılap* 93 yaşındaymış… İyi güzel.

Gazetenin haberine göre "*Yaklaşık 20 yıldır kitapevinde CEO görevini sürdüren Aren Şenorkyan şöyle demiş, '… hedefimiz düşünen, sorgulayan, üreten, kendini yetiştiren okur yetiştirmek'"* demiş.

Çok güzel.

O zaman soruyorum.

Voltaire'in *Felsefe Sözlüğü*'nü yayımladınız. Bu sözlüğün bir maddesini *Nurşen Aydoğan* eleştirdi.

Cehennemi bir hırsla hem *Nurşen Aydoğan*'a hem de *Berrin Taş*'a dava açtınız.

Hem *Berrin Taş*'ı hem *Nurşen Aydoğan*'ı mahkum ettirmek için çok uğraştınız… ama olmadı.

İnkılap'tan soğuttunuz beni. Söylediklerinize de inanmıyorum. Öyle düşünce özgürlüğü filan… böyle bir amacınız yok.

Şimdi sizi eleştiriyorum ya, bu yazıyı bile hukukçulara incelettireceksiniz… bir yerinden dava açabilir miyiz diye.

6 Mart Cuma saat 22.10

Bana göre bungun günler…

Önce havalar… kıpırtısız… boğucu hava…

Havada birikmiş bütün tatsızlıklar… *Barış Terkoğlu*'yla *Hülya Kılınç*'ın tutuklanması… yer sarsıntıları… savaş… politik durumun kaçgunluğu… sövgüler… yumruklar… tekmeler…

Durmadan bağıran insanlar…

Orhan Kemal'de olduğu kadar değilse bile bitmez tükenmez özdeksel sıkıntılar…

Sosyal Demokrat olduğunu söyleyen CHP Belediyelerinden tek bir katkı gelmedi *İnsancıl*'a… buna karşılık sosyal demokrat olmadığı söylenen AKP Parti iktidarı, her ay kitaplıklara 100 adet *İnsancıl* dergisi alıyor.

Bu bir çelişki değil mi…

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, neden *İnsancıl*'a katkı sağlamıyor.

CHP, başta İstanbul birçok ilde seçimi kazandı. *İnsancıl*'a katkıları olur mu diye bekledim. Hiçbirinde ses yok. CHP iktidara geldikte, *İnsancıl*'ın 100 abonesini de keser mi diye korkmaya başladım.

Bu sıkıntılarla boğuşurken mal sahibi noterden gönderdiği bir iletiyle kirayı 400.-TL artırdığını söyledi.

Peki, şimdi n'apacağız, hangi ürüne zam yapılabilir…

Bitmez tükenmez sorunlar… sağlığın da istediğin düzeyde değil…

Şöyle bir yer düşlüyorum. Çevresi, yüzüm gibi eski dağlarla çevrili bir yer… orda arsız güneş yok…

Sabaha karşı camlara vuran yağmurlar uyandırıyor beni…

Böyle bir yer olsa… kimsenin bağırıp çağırmadığı bir yer…

Berrin Taş'la orda bir ay dinlensek…

9 Mart Cumartesi saat 22.45

Bütün gün sayrılarevindeydim. "*Kan tetkikleri*" yapıldı.

Kötü bir sonuç yok.

Gözü kurtarabilecek miyim… bunun için sayrılarevindeyim.

Berrin Taş'la sayrılarevinde dolanıp duruyoruz bütün gün. Sonra seminerlere gidiyoruz yorgun argın.

11 Mart Çarşamba

Bir yıllık bir uğraştan sonra göz işi olumlu bir biçimde bitti.

İşlemler dün başladı.

Bugün saat 8'de sayrılarevindeydik. Damar açma işlevi bittikten sonra bir odaya yerleştirdiler.

Özel oda yokmuş, inanmadım. Zorunlu olarak üç karyolanın… üç kişinin sığıştığı odaya yerleştik.

Halkla burun burunayım…

Bilirsiniz, halkı kollar, iyi yaşamasını isterim, ama sevmem halkı…

Halkımız durmadan ıvır zıvır konuşup durdu, birini bile dinlemedim.

Sevmiyorum, ama nefret etmiyorum…

Şöyle dik dik baktıkta gözlerine, ne söyleyeceğini şaşırıyor…

Bugün bu göz işini bitiremezsem gözümü çıkarmayı tasarladım.

Saat 13:00'e kadar sinirle bekledim.

Sonra olumlu bitti…

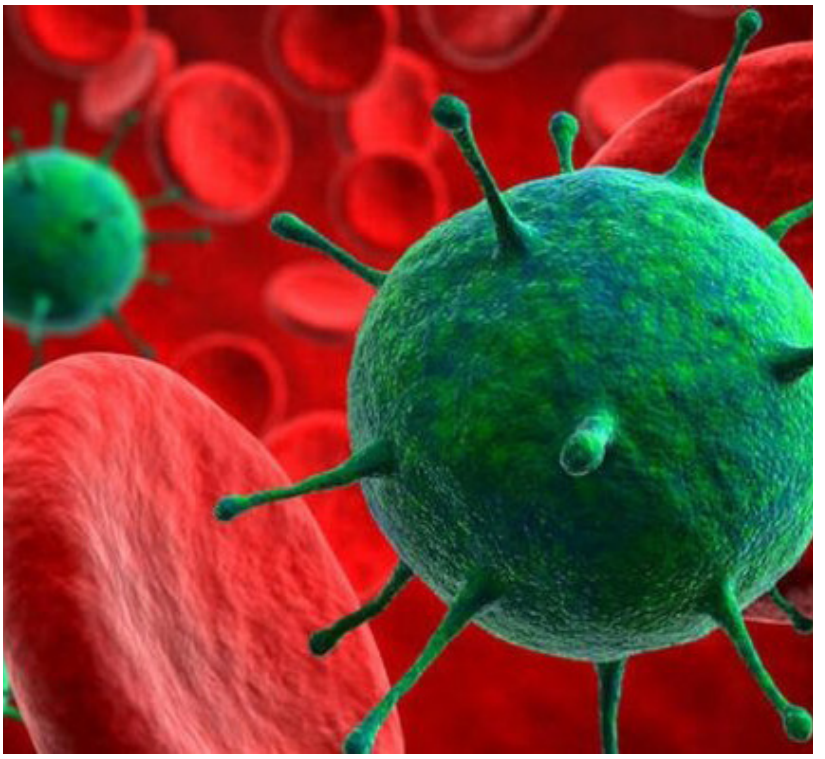

13 Mart Cuma

Koronavirüs, dünyayı kırıp geçirirken bizler, dün, sayrılarevindeydik…

Doktor bekliyoruz. Dar bir koridorda dizi dizi iskemlelerde doktor bekliyoruz.

Omuz omuza halkla birlikte doktor bekliyoruz.

Bir kişide virüs varsa o kişinin yaşamı yıkıntıya uğruyor**…** biz onu düşünmüyoruz. Doktor bekliyoruz.

Kimi sıra değiştirmek istiyor doktora. Halkımız savunmaya geçiyor.

-Sırayı bozma.

-Çok akıllı sen misin.

-Hop dedik…

-Adaletten ayrılma.

Sayrılarevinin dar koridorlarında hiç olmazsa halkımız adaleti korudu.

15 Mart Pazar

Dünden beri evdeyiz…

İnsanlığı kırıp geçiren bir virüse karşı evde bekliyoruz. Virüslerin eve giremeyeceğini düşünüyoruz belki de.

E5'e baktım… bomboş… herkes evinde…

Ben, yabancı duygular içindeyim.

Dün, Cumartesi günü 77 yaşıma girdim.

Nice dokuncaları atlattıktan sonra 77. yılımda bir ölümcül virüsle karşı karşıya geldim…

Bu kaçgunda sonuç ne olabilir kesin, bilmiyorum.

Ölümcül virüse karşı iki silahımız var, sabun… kolonya…

16 Mart Pazartesi

Kalktık geldik dergiye *Berrin Taş*'la… Durum tatsız… çoğunluk evde… bizim dergiye gelmemiz kahramanlık değil… dergi kendi kendine çıkmaz, kim çıkaracak dergiyi…

Birgün gazetesi, umreden dönen 21 bin kişiden 10 bin kişinin karantinaya alındığını yazıyor.

Cumhuriyet'e göre bu virüsten dolayı ölümlerin sayısı 5833.

Çin'de ölümlerin sayısı 3199.

Tükiye'de ölen yok. 6 kişi sayrıymış…

İnsancıl'da bütün seminerler ertelendi… Bu, ne kadar sürer, bilemiyorum.

Bu salgından sağ kurtulabilirsek…

Ölüm kol kol gezerken ben, yeni bir yapıta başlıyorum. *Yaşama Sanatı*.

17 Mart Salı

Durum hiç iyi değil. Salgının önüne geçilemiyor. Salgını durdurmak için yaşam durduruluyor, şöyle, "*Tiyatro, sinema, gösteri merkezi, konser salonu, nişan-düğün salonu/kahvehane, kafeterya, kır bahçesi, nargile salonu, nargile kafe / internet salonu,*

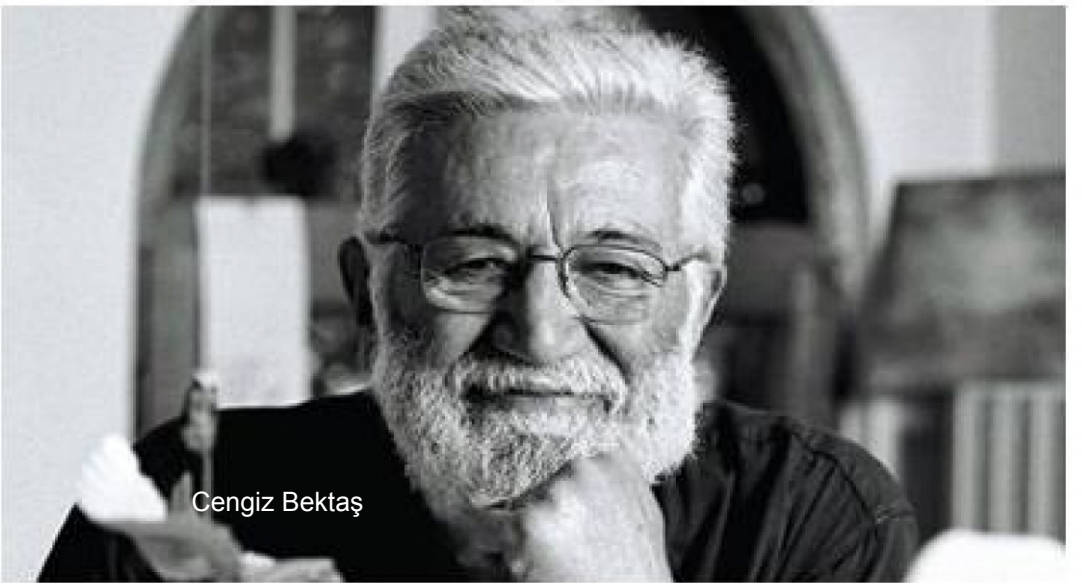
Cengiz Bektaş

internet kafe, her türlü oyun salonları / AVM dekiler dahil her türlü çocuk oyun alanı / çay bahçesi, dernek lokalleri ve lunaparklar / havuz, hamam, sauna, kaplıca, masaj salonu / SPA ve spor merkezleri" (Hürriyet)

Ayrıca cuma namazları da ertelendi.

Böylece virüsü "*yaşamsız*" bırakmak istiyorlar…

20 Mart Cuma

Karar gazetesine göre koronavirüsten ölenlerin sayısı 10 bini aşmış.

BM Genel Sekreteri *Antonio Guterres*, "*Dünyada benzeri görülmemiş bir durumdayız, artık dünya için normal kurallar geçerli değil. görülmemiş ve rekor düzeyde bir küresel durgunluk yaşayacağız*" dedi.

Önce ölüm… ölümden kurtulanlar durgunluğun pençesine düşecek…

Kapitalizmin yarattığı uygarlığın ne kadar feci, insana ne kadar karşıt olduğu anlaşıldı mı acaba.

Türkiye'de cuma namazları durduruldu… Bu, doğru bir karar. Toplu namazlar dokuncalı şu aşamada…

Saat 17.00

Kaçgunda kara haber.

Cengiz Bektaş ölmüş…

Otuz yıllık arkadaşım *Cengiz Bektaş* baştan başa estetik bir insandı.

Acı da olsa yaşamın diyalektiği böyle… değilse *Cengiz Bektaş*'ın ışıltılı kafasıyla yıllarca yaşamasını isterdim.

En son birkaç ay önce sayrılarevinde karşılaştık… çok gülmüştük birbirimize… demek o… nerden bilebilirim son görüşmemizmiş… son gülüşümüzmüş…

22 Mart Pazar

Bütün dünya evinde… bekliyor… Dünyada ölü sayısı 12 bine ulaştı. *Türkiye*'de 21.

65 yaş üstü olanların sokağa çıkması yasaklandı.

Öldürücü virüs üstüne yazılanları okudukta şaşırıyorum. Ne çok şey biliniyormuş bu virüsle ilgili… Ama öncesinde hiçbir bilgi yok.

Kendini sakladı. İnsanın elinde kendini büyüttü… sonra insanı ölüme götürmeye başladı.

O zaman uyandık… geç kalmıştık…

Ölümcül günlerde nasıl mı geçiyor günlerim. *Prof. Dr. Aydın Toraman*'ın anılarını okuyorum. (Berfin, İstanbul 2020)

23 Mart Pazartesi

Resmi görüşe göre 30 kişi öldü… ama söylentinin önüne geçilemiyor. Yüzleri aştığı söyleniyor ölü sayısının.

İş Yatırım Uluslararası Piyasalar Direktörü *Manukyan*, "*Büyük buhrana hazır olun*" demiş.

Gerçekten de toplumsal-ekonomik çözülme durdurulamıyor.

Sözcü'de *Deniz Zeyrek* yazıyor. Cezaevinde 300 bin kişi varmış. Af yasasıyla 50 bin kişi salıverilecekmiş…

24 Mart Salı

Her gün gazeteleri getiren çocuk, söyledi. "*Dükkanı yarın dokuzda açacağız, gene dokuzda da kapatacağız.*"

Sayrı sayısı 1523. Ölü sayısı 37.

Prof. Dr. Aydın Toraman'ın *Özgürlüğümden Ödün Vermedim* adlı yapıtını okudum, bitirdim. (Berfin, İstanbul 2020)

Güzel bir kitap… beğendim… keşke bu kötü günler yaşanmasaydı…

Toraman, kitabın girişinde şöyle diyor, "*Son yılların en beğendiğim nitelemesi ile bizler bir 'Cumhuriyet Projesi' olarak karşınızdayız. Kuşkusuz Atatürk olmasaydı hiçbirimizin bu sahalarda olması mümkün değildi. Kavga ettik, çatıştık, zorlandık ama işte karşınızdayız.*" (y. 18)

Toraman, yaklaşık 70 yılı nesnel bir yöntemle sergilemiş. Bu, kitaba ayrı bir tad veriyor.

Saat 21.45

Bugün *Berrin Taş*, *Adnan*, benim için bir yazı yazmış, onu okudu…

Adnan'ın yazısını basılı görebilir miyim, bilmiyorum, yaş olarak bu virüsün öldürdüğü kümedeyim…

Korunuyorum… yeterli mi bilmiyorum…

Ölmezsem… sağ kalırsam… dergiyi çıkarabilecek miyiz…

Göremediği… önleyemediği bir düşmanın saldırısı altında insanlık.

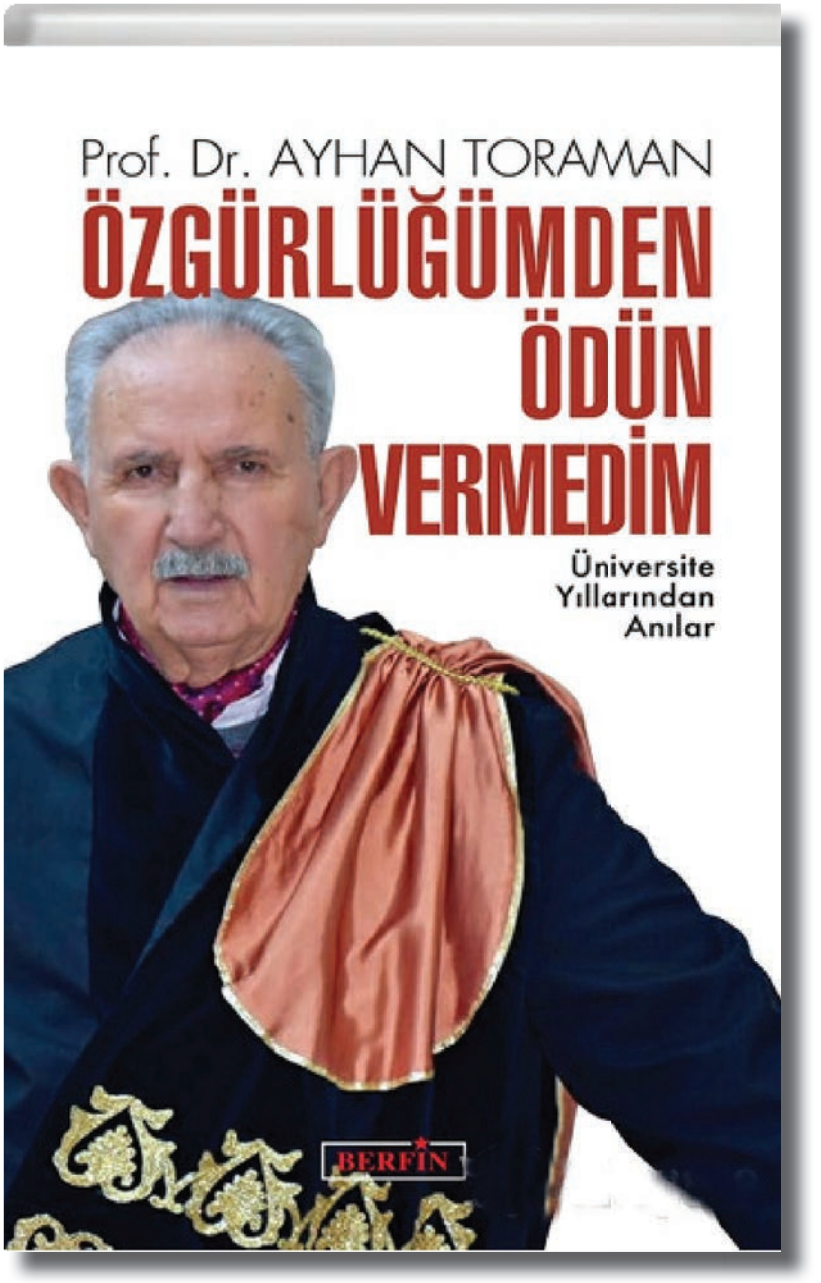

25 Mart Çarşamba

Bugün *İnsancıl* için basımevini aradım. *Semih Bey*, sesimi duydukta "*nasılsınız*" dedikte gülmeye başladı.

Ben de güldüm…

Bu durumda birine "*nasılsınız*" demekten daha yabansı bir durum olamaz.

Semih Bey'in "*nasılsınız*" sözü, bu yüzden hem onu hem de beni güldürdü…

Bu gülme zavallılık gülmesiydi aslında… sen kalk köprüler… barajlar… uç vermez yollar yap… minicik bir virüs senin uygarlığının köküne saldırsın…

Zavallı insanoğlu… hem kendi cinsleri sapır sapır dökülürken… köşelerde tutunacak yer arıyor…

Mert Taş, İspanyol doktor *Blanco*'yla görüşmüş.

Blanco şöyle demiş, "*Savaştayız ama düşmanı göremiyoruz*". (Birgün, 25/3/2020)

Daha ne olsun.

26 Mart Perşembe

Kötü bir hava… kıpırdamayan gökyüzü… halkı bilir bilmez yılgınlığa düşüren yönetenler…

Bu halkın çoğunluğu sayrılık takıntısıyla yaşar… öksürüğün bir de ateşin öldürücü olabileceği söylendi… çılgına döndü halk.

Yazgülü Aldoğan yazıyor, "*Hepimizin başına gelebilir, virüsü kaptınız, hastaneye gittiniz, izolasyona alındınız. Hastanede ne olduğunu biliyor musunuz? Yakın arkadaşım bu deneyimi yaşıyor, izniyle ben de sizle paylaşıyorum. (…) beklendiği gibi testi pozitif çıktı. Akabinde odasına 3 pozitif daha geldi.*

Odaya bir taksi şöförü bir de genç polis konuyor. Esnafın psikolojisi bozuk. Polis odada spor yapıyor."

Gel bu odada iyileş.

Ali Sirmen virüs kapmış, sayrı.

29 Mart Pazar

Gece… yağmur başladı. Doğada tek ses, yağmurun sesi… son yağmurlar mı, bilinmez…

Sorun, virüs sorunu olmayı çoktan aştı.

Şu dakikada ölüm kalım savaşı veriyor insanlık. *Bilim Kurulu*'nda olsaydım, halka doğruları söylerdim.

Şimdi sezgilerimi dile getiriyorum. Bu savaşın bedeli ağır olacak…

Taha Akyol yazıyor, "*Amerika'daki Jackson Laboratuvarı İmmünoloji uzmanı Prof. Dr. Derya Unutmaz'a 'Türkiye'nin salgın eğrisi nereye gidiyor' diye soruldu. Prof. Unutmaz'ın cevabı aynen şöyle, 'Türkiye'nin eğrisi iyiye gitmiyor, kesin.*'"

Prof. Dr. Bingür Sönmez "*tedbirlerde gecikildi*" dedi.

31 Mart Salı

Ben yaş gereği dışarı çıkamıyorum. Yasak. *Berrin Taş*, *İnsancıl*'ın Mart sayısını bugün postaya verdi… kitapevleri kapalı olduğu için dağıtım yapılamadı.

Bir söylentiye göre kimi yayınlar Eylül ayına kadar kapanmış.

Ben, sıkı önlemlerle salgının Mayıs'ta bitirilebileceğini düşünmüştüm… Sözgelimi sokağa çıkma yasağı. Bu olmazsa… ne olur bilinmez.

Nasıl bir geleceğe gidiyoruz. İkimiz ya da birimiz yaşarsa *İnsancıl* kavgası sürer.

Son sözüm bu şimdilik…

Yaşayan görür.

Peki, bunca ölümün hesabı sorulmayacak mı.

yeni

Gecenin ileri bir saati...
Gerçekçilik üstüne yazdığım kitabı bitirdim. Gecenin ileri bir saati...
Sen uyuyorsun...
Tedirgin etmeden... üzmeden seni nasıl uyandırabilirim...
Biliyor musun karşı gerçekçiler hiç uyumuyor. Bu beni çok şaşırttı.
Aslında nöbetleşe uyuyorlarmış.
Her biri sırayla gündeme getiriliyormuş...
Biz gerçekçiler çok azız... Nöbet tutamayız.
Ben senin uyanmanı bekliyorum.
Biliyor musun Herakletios söylemiş. Uyumayanların dünyası ortaktır... birlikte iş yapabilirler... uyuyanların dünyası aynıdır.
Yıldırımlarla şimşeklerle çatırdıyor gökyüzü...
Uyanmanı bekliyorum.

Bisiklete binip bir kır kahvesine gelenler orda okusun kitabı...
Geçenlerde gözlerim dağları taramıştı.
Olmazsa bir dağa çıkarız soluk soluğa... bir şelalenin başında dinleniriz.
İstersen doludizgin gideriz, bir...
Senin uyanmanı bekliyorum.

Cengiz GÜNDOĞDU

insancıl

Yayınlarımıza ulaşabilirsiniz...

ISSN 1300-4158

9 771300 415009 01

D&R MUSIC BOOK STORE
babil com
///idefix www.idefix.com
oda kitap
eganba